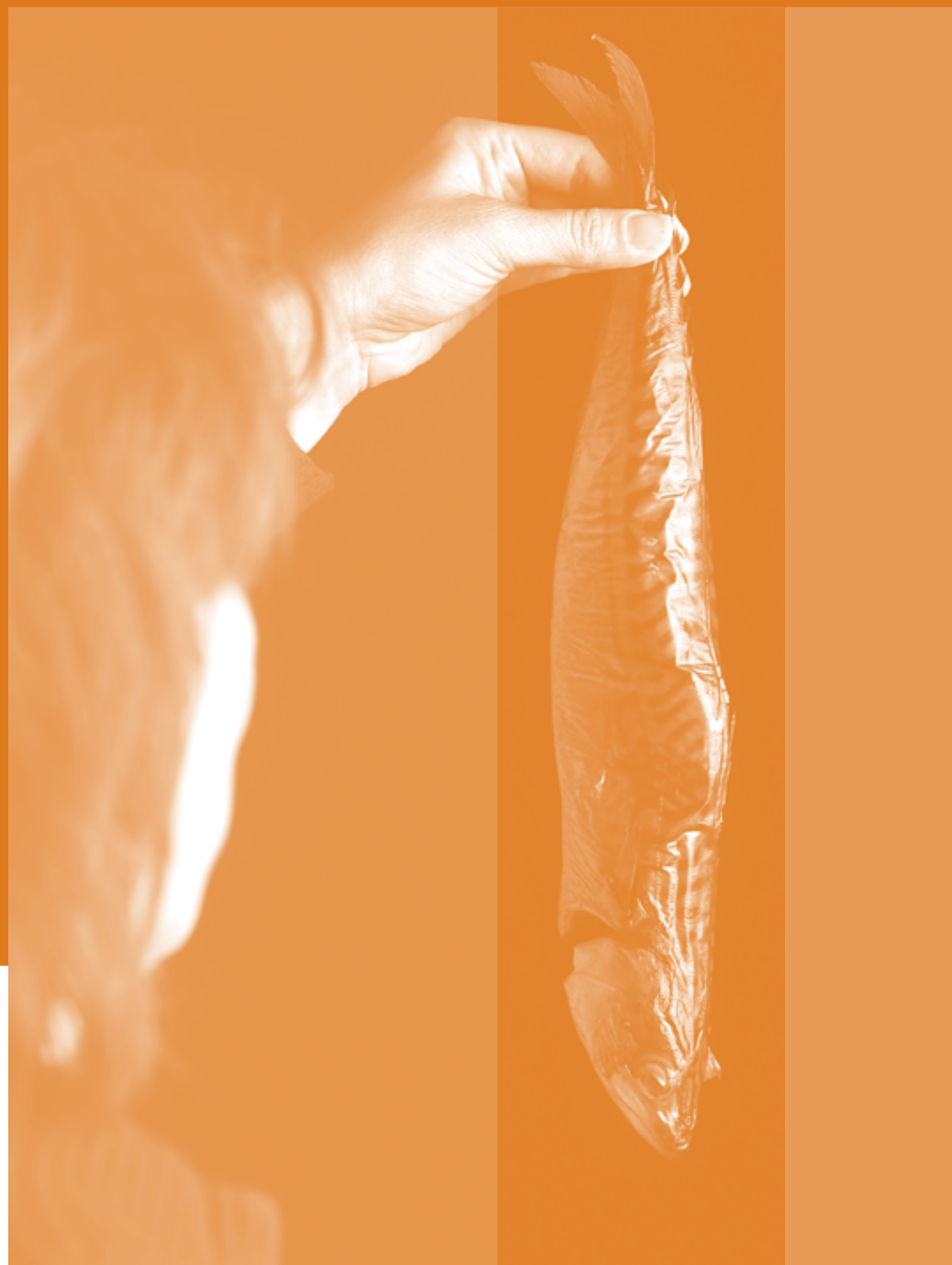

Armoede baas

RAF JANSSEN
JESKE DE JONG
RIA VAN NISTELROOIJ

Het perspectief van voedselbanken

Armoede !?!? baas

Het perspectief van voedselbanken

RAF JANSSEN
JESKE DE JONG
RIA VAN NISTELROOIJ

Sociale Alliantie en stichting CliP
NOVEMBER 2008

Colofon

Armoede baas!? *Het perspectief van voedselbanken*

Utrecht, november 2008

© Stichting CliP

ISBN/EAN 978-90-78353-07-2

Samenstelling Deel 1 is geschreven door Jetske de Jong en Ria van Nistelrooij op basis van interviews met deelnemers aan voedselbanken. Raf Janssen heeft deel 2 en 3 geschreven op basis van expertmeetings, debatten tijdens Alliantiedagen en een literatuurstudie.

Een eerste versie van deze publicatie is verspreid onder deelnemers aan de expertmeetings die de Sociale Alliantie heeft georganiseerd in 2008. Dat heeft gezorgd voor een aantal aanvullingen en correcties. Ook deelnemers aan de workshops tijdens de Alliantiedagen in oktober 2008 hebben belangrijke aanvullingen en verbeteringen aangedragen.

Verslagen, suggesties en verbeteringen werden ingebracht door: Hub Crijns, Tom Hillemans, Jetske de Jong, Wilma Kuiper, Ria van Nistelrooij, Ans Pelzer, Ger Ramaekers, Jan Schrauwen.

De eindversie van de publicatie is op stijl en taalgebruik nagekeken en verbeterd door Ger Ramaekers.

Vormgeving Art•s Now design bNo – Nathalie Arts | Maastricht

Druk Drukkerij Pasklaar | Sittard

Illustraties Stef Ringoot | Lelystad

Fotografie Sacha Ruland | Eijsden

Project **Armoede baas**

Deze publicatie is het eindproduct van het project Armoede baas. Voor de uitvoering van dit project heeft de Sociale Alliantie een subsidie ontvangen van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Bestellen De publicatie kan worden besteld door €10,00 over te maken op postbanknummer 4270067 ten name van Stichting CliP onder vermelding van 'Armoede baas' en uw adresgegevens (in verband met het toesturen!). Prijs inclusief porto.

! ?

Voorwoord

Veel mensen met een (te) laag inkomen doen een beroep op voedselbanken. Een aanzienlijk deel van deze mensen kampt met problematische schulden. Armoede dreigt hen de baas te worden. De voedselbank is een van de laatste strohalmen om dit niet te laten gebeuren. De voedselbank is de steunpilaar die mensen in staat stelt om in hun feitelijke armoedesituatie de armoede toch zo goed en zo kwaad als het kan de baas te blijven. Liefst moet het gebruik van deze noodvoorziening zo kort mogelijk duren.

Als Sociale Alliantie benadrukken we de tijdelijkheid van deze noodhulp. We willen voorkómen dat mensen ten onrechte geen of onvoldoende gebruik maken van aanwezige voorzieningen, die minima willen stimuleren en ondersteunen om volwaardig deel te nemen aan de samenleving. Daarom is het van belang meer zicht te krijgen op de vraag waarom mensen geen gebruik maken van dergelijke voorliggende voorzieningen. Werken deze voorzieningen niet goed? Of vinden mensen bij de voedselbanken aanspraak, aandacht en zorg die ze bij de reguliere voorzieningen missen?

Vrijwilligers bij voedselbanken bereiken mensen met wie de overheid en andere instanties het contact hebben verloren. Inzicht in de ervaringen, denkbeelden en perspectieven van deze mensen is nodig om de zelfoplossende vermogens van mensen een plek te geven in het lokaal sociaal beleid. Juist personen en groepen in armoedesituaties die minder gemakkelijk bereikbaar zijn, brengen gemeenten tot het inzicht dat de overheid alleen er niet in slaagt om armoede daadwerkelijk te bestrijden. Daarvoor is de hulp nodig van maatschappelijke organisaties en organisaties van arme mensen zelf.

Daar horen ook de voedselbanken bij, de organisaties en personen die deze banken organiseren, en ook de mensen die gebruik moeten maken van de voedselbanken. Uit hun ervaringen en denkbeelden kunnen handelingsgerichte lessen worden getrokken. Dat kan de hulp en activering door reguliere instanties zodanig maken dat tijdelijke noodhulp tot het minimum wordt beperkt. Of nog beter, de reguliere dienstverlening moet zo goed zijn dat de tijdelijke noodhulp niet of nauwelijks hoeft te worden aangesproken door mensen die (tijdelijk) rond moeten komen van een laag inkomen.

Dat doel kan slechts worden bereikt als we enkele vragen durven te stellen.

Wat zegt de omvangrijke en kennelijk noodzakelijke voedselhulp over de gebruikelijke hulp die verleend of aangeboden wordt en over het beleid waarvan deze aangeboden hulp deel uitmaakt?

Wat betekenen voedselbanken voor het sociale systeem van solidariteit dat een antwoord moet vinden op grote maatschappelijke veranderingen?

Welke spiegel houden voedselbanken de samenleving voor wat betreft de productie, distributie en consumptie van voedsel?

Dergelijke vragen komen op verschillende plekken aan de orde in deze publicatie. Er worden ongebruikelijke en mogelijk ongemakkelijke vragen gesteld. We willen de maatschappelijke discussie over voedselbanken verder brengen dan de thema's waarop het debat zich nu toespitst. Deze thema's weerspiegelen de opvattingen die over voedselbanken leven. Sommigen vinden voedselbanken een schande: ze zouden er niet mogen zijn! Anderen vinden dat ook, maar benadrukken dat ze er niet hoeven te zijn als mensen beter gebruik zouden maken van aanwezige voorzieningen. Weer anderen werken mee aan de praktische hulp die voedselbanken bieden aan mensen die nood hebben aan eerste levensbehoeften. Ze doen dat wel nadrukkelijk onder protest, omdat ook zij vinden dat voedselbanken niet passen in een rijk land. Daarnaast gaan er stemmen op om voedselbanken te accepteren als interessante vindplaatsen van mensen die alleen structureel geholpen kunnen worden door de gemeentelijke minimavoorzieningen, schuldhulpverlening en re-integratie.

Dat zijn de voornaamste posities die ingenomen worden in het maatschappelijke debat over voedselbanken. Deze uiteenlopende opvattingen bevatten ware en waardevolle elementen. De ervaringen van deelnemers en hulpverleners van voedselbanken dwingen ons echter om in denken en doen een stap verder en een spade dieper te gaan. Alleen dan kunnen we de betekenis van voedselbanken in een rijk en beschaafd land in beeld brengen. Deze publicatie van de Sociale Alliantie probeert het maatschappelijke debat over voedselbanken te verbreden en te verdiepen.

Daarbij worden praktische suggesties gedaan ter verbetering van het beleid tegen armoede:

- *een verhoging van het sociaal minimum;*
- *snellere en meer respectvolle hulpverlening;*
- *betere afstemming tussen alle organisaties waarmee minima te maken hebben;*
- *een verbetering van de verhouding tussen gemeenten en voedselbanken;*
- *een versterking van de positie van mensen met schulden;*
- *meer aandacht voor preventie;*
- *een dozijn lessen ter verbetering van het lokaal sociaal beleid.*

Ik bedank alle mensen die meegewerkt hebben aan het project *Armoede de baas*. Zonder hun praktische en openhartige medewerking was dit project niet geslaagd en was deze publicatie niet tot stand gekomen. Deze inzet wordt het beste beloond als alle mensen en organisaties die op enigerlei wijze betrokken zijn of zouden moeten zijn bij het bestrijden en voorkómen van armoede, op kritische wijze met ons meedenken. Meedenken over de menselijke en maatschappelijke betekenis van voedselbanken. En op praktische wijze met ons meedoen om een samenleving tot stand te brengen waarin voedselbanken inderdaad overbodig zijn.

YVON VAN HOUT

bestuurder CNV

voorzitter Sociale Alliantie

Inhoud

12 **Inleiding**

17 **Samenvatting**

23 **DEEL I**   **STEMMEN VAN LANGSZIJ**

Een thematische weergave van twintig interviews met deelnemers aan voedselbanken. Geprobeerd wordt een beeld te geven van de dagelijkse werkelijkheid van de mensen die gebruik (moeten) maken van de voedselbank.

47 **DEEL II**   **LESSEN VOOR SOCIAAL BELEID**

Er zijn veel initiatieven van burgers om mensen te voorzien van gratis voedsel. Er zijn veel medeburgers die gebruik maken van voedselbanken. Er zijn veel gemeenten waar een voedselbank is gevestigd. En allemaal verschillen ze van elkaar. Het in kaart brengen en bespreken van deze verschillen is goed om te komen tot een afgewogen beleid ten aanzien van voedselbanken. Dat geldt voor het beleid van de landelijke overheid én voor het beleid van de lokale overheid. Op beide niveaus kan lering worden getrokken uit het verschijnsel voedselbanken.

49 **HOOFDSTUK 1 : Over voedselbanken, deelnemers en gemeenten**

70 **HOOFDSTUK 2 : Het beleid ten aanzien van voedselbanken**

81 **HOOFDSTUK 3 : Lessen voor lokaal gebruik**

111 **DEEL III**   **TWIJFELS**

In dit deel wordt gezocht naar het perspectief van het verschijnsel voedselbanken. Er bestaat een neiging voedselbanken te duiden in relatie tot het verleden. Hier wordt geprobeerd voedselbanken te duiden met het oog op de toekomst. Dat roept twijfels op over een aantal zekerheden. Deze twijfels openen wegen naar meer zekerheid voor deelnemers aan voedselbanken en andere burgers die rond moeten komen van een te laag inkomen.

113 **HOOFDSTUK 4 : Een initiatief tegen voedselverspilling**

125 **HOOFDSTUK 5 : Een initiatief tegen armoede**

139 **HOOFDSTUK 6 : Een initiatief voor andere hulp**

149 **Epiloog**   **ANDERS ANDERS**

152 **Bijlage**   **CONVENANTEN**

Enkele voorbeelden van convenanten over de samenwerking tussen gemeenten en voedselbanken.

Inleiding

Veel mensen en organisaties hebben een ongemakkelijk gevoel over voedselbanken. Ook de anti-armoedebeweging vindt het een gênant verschijnsel. Nederland is een beschaafd en rijk land met fatsoenlijke sociale voorzieningen. Daar mag het niet voorkomen dat mensen niet of onvoldoende te eten hebben. Voedsel is een eerste levensbehoefte en daarvan mag niemand verstoken blijven. Het overgrote deel van de burgers onderschrijft dit standpunt. Tegelijk kan niemand om de feiten heen dat de voedselbanken er zijn en dat ze groeien in aantal. Begin 2007 deden wekelijks 10.000 huishoudens een beroep op de voedselbanken. Eind 2007 is dat aantal gestegen tot 13.000. De verwachting is dat dit aantal eind 2008 nog hoger zal zijn. Het zijn cijfers van de Stichting Voedselbank Nederland. Deze zoekt de verklaring van de stijging in eerste instantie bij de grotere bekendheid en de betere bereikbaarheid van de voedselbanken. Tegelijk geeft de stichting aan geschrokken te zijn van de stijging: “We zijn de laatste die roepen dat het slechter gaat. Maar we dachten dat het wel zou stabiliseren. Dat blijkt dus niet zo te zijn.”

Zeker tot voor kort ging het economisch prima in Nederland. Tegelijk moesten meer mensen gebruik maken van voedselbanken. Wat zijn de oorzaken en achtergronden van dit grote en nog steeds stijgende gebruik? En wat zegt het over het stelsel van sociale zekerheid en onze samenleving als geheel? Na enig aarzelen heeft de Sociale Alliantie deze vragen opgepakt. Dat is gebeurd in het kader van een project – *Armoede baas* – over de rol van de noodhulp in het lokale beleid van armoedebestrijding.

Achteraf gezien is de omschrijving *armoede baas* een goed gekozen aanduiding. We hadden er alleen een uitroepteken en een vraagteken achter moeten zetten. Het uitroepteken zou gestaan hebben voor onze startpositie; het vraagteken voor onze slotpositie.

We zijn het project gestart vanuit de zelfverzekerde opvatting dat voedselbanken hooguit een tijdelijke noodhulp zouden zijn of beter gezegd moesten zijn. De opvatting was dat met een aantal maatregelen van de lokale overheid de armoede waarvan de voedselbank een uiting was, overwonnen kon worden: armoede de baas!

Hoe meer we ons in het probleem gingen verdiepen en hoe meer we in gesprek gingen met deelnemers en organisatoren van voedselbanken, hoe meer twijfel er ontstond over de juistheid van onze uitgangspositie. Armoede de baas?

Nu aan het eind van het project is de zelfverzekerdheid weer terug, maar dit keer gaat het om zelfverzekerde twijfel. We weten zeker dat armoede ons de baas zal blijven als we de voedselbanken alleen blijven zien als een tijdelijke noodvoorziening voor mensen die zo snel mogelijk teruggebracht moeten worden naar de reguliere voorzieningen. We weten intussen zeker dat we de stemmen van de deelnemers aan de voedselbanken breder moeten duiden en ook moeten betrekken op reguliere voorzieningen en op het gangbare beleid van armoedebestrijding.

Er moeten veranderingen komen in dat beleid, kenterpunten. Dat is zeker. Maar welke die kenterpunten zijn en in welke richting de staven gewend kan worden, weten we niet. In deze publicatie doen we daarover een aantal suggesties. Niet vanuit de wetenschap hoe het moet, maar meer vanuit de wetenschap dat veel anders moet dan momenteel gebruikelijk en vanzelfsprekend is.

Deze zelfverzekerde twijfel is langzaam gegroeid in gesprekken met deelnemers en organisatoren van voedselbanken. In het voorjaar van 2008 hebben we vier bijeenkomsten gehouden met telkens ongeveer dertig voedselbank-experts. Nadien hebben we twintig interviews gehouden met personen die gebruik maken

van een voedselbank. Tegelijk hebben we ons verdiept in de literatuur over voedselbanken. De constatering, ervaringen en inzichten die we hierbij opdeden werden verwoord in een eerste proeve van een publicatie. Die is in september 2008 voor commentaar toegestuurd aan alle mensen die deelgenomen hebben aan de expertbijeenkomsten. De commentaren en aanvullingen zijn verwerkt in een tweede concept. Dat is in oktober besproken tijdens de Alliantiedagen 2008. Dat waren vier bovenregionale bijeenkomsten waaraan werd deelgenomen door in totaal meer dan vierhonderd lokale kaderleden uit organisaties en groepen die deel uitmaken van de Sociale Alliantie. Er is vooral gesproken over de vraag wat lokale groepen kunnen doen met de ervaringen en lessen over voedselbanken. Door de inbreng van lokale ervaringsdeskundigen konden de lessen vertaald worden in praktische adviezen aan lokale groepen.

De door ons gevolgde werkwijze garandeert dat deze publicatie over voedselbanken een publicatie is 'van onderop' met ervaringen, denkbeelden en adviezen die gedragen worden door deelnemers en vrijwilligers van voedselbanken en door andere personen en groepen die deel uitmaken van de brede anti-armoedebeweging in Nederland.

Met deze publicatie willen we bereiken dat wijzelf als anti-armoedebeweging en ook de politiek, het beleid, de hulpverlening, de media, de samenleving als geheel iets vaker en scherper in de spiegel kijken die het verschijnsel voedselbanken aan ons allen voorhoudt.

RAF JANSSEN

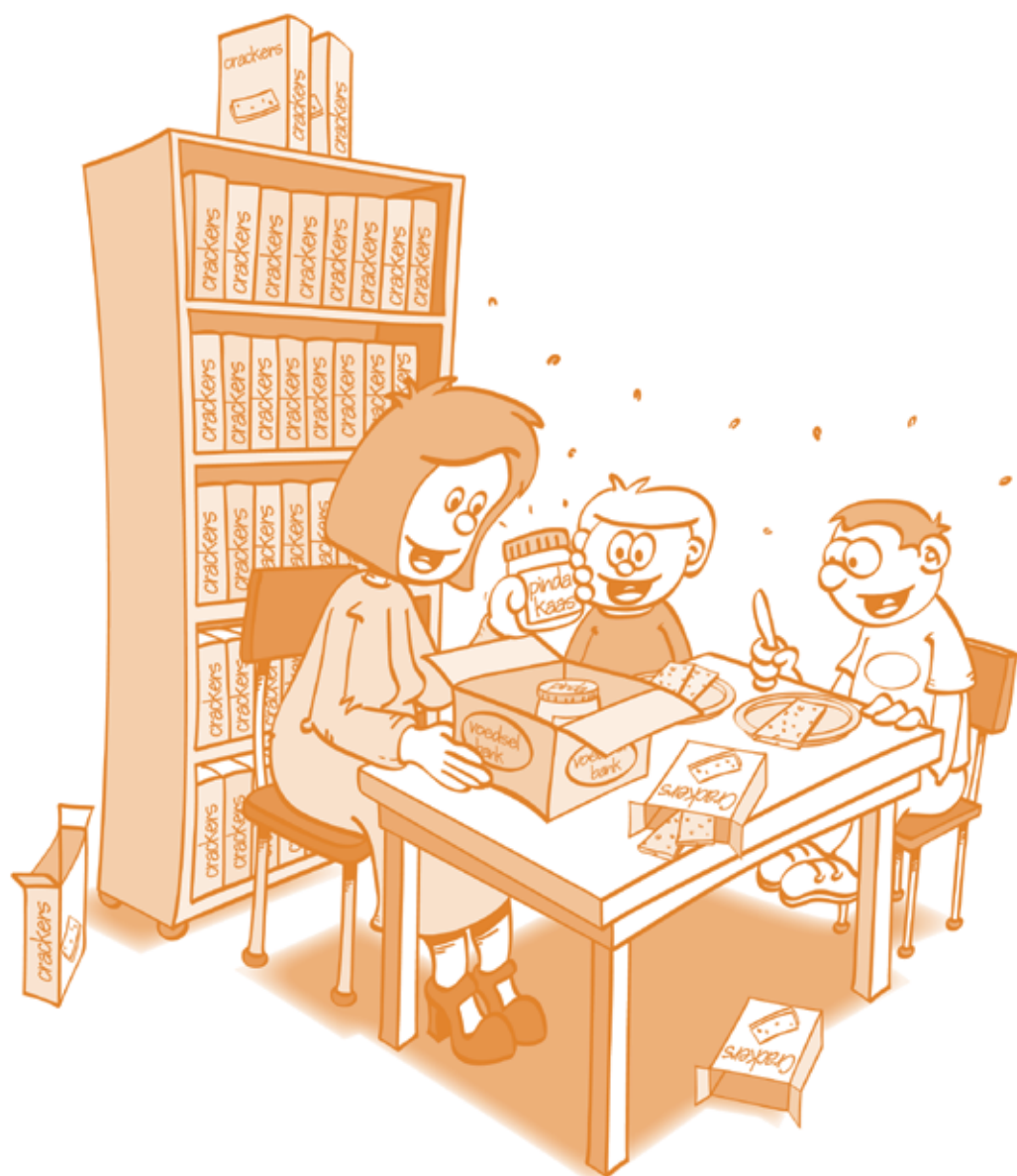
secretaris Sociale Alliantie

Helden, najaar 2008

Gebruikers, afnemers of deelnemers?

Hoe moeten we mensen noemen die een voedselpakket ontvangen van de voedselbank? Aanvankelijk spraken we vrij vanzelfsprekend over *gebruikers*. Gebruikers van voedselbanken of voedselbankgebruikers. Gebruikers is op zich een neutraal woord. Een gebruiker is iemand die iets gebruikt. En dat iets wordt duidelijk uit de context. Tegelijk heeft het woord *gebruikers* een specifieke betekenis. Het verwijst naar mensen die gebruik maken van verslavende middelen. Om die relatie niet te leggen naar mensen die gebruik maken van voedselbanken hebben we gezocht naar een andere aanduiding. De aanduiding klant of cliënt wordt door een aantal voedselbanken gebruikt. Dat legt echter te zeer de nadruk op een hulpverleningsrelatie, terwijl voedselbanken eerder het karakter hebben van een burgerinitiatief. Daar hoort een ander woord bij. Sommige voedselbanken gebruiken de term *afnemer*. Die term komt naar ons gevoel te veel uit de consumentensfeer. Tijdens een workshop op een van de Alliantiedagen deed iemand de volgende suggestie: “Als voedselbank gebruiken wij de aanduiding *deelnemers*, omdat we onder *gebruikers* andere groepen verstaan.” Deze suggestie nemen we over: mensen die gebruik maken van de voedselbank worden in deze publicatie aangeduid als *deelnemers*. Mensen die deelnemen aan een maatschappelijk initiatief dat opgezet wordt door burgers die vinden dat er iets concreets gedaan moet worden voor medeburgers die het minder goed hebben getroffen.

De aanduiding *deelnemer* past ook bij het perspectief dat de voedselbank een gezamenlijk burgerinitiatief wordt van mensen die voedsel beschikbaar stellen, mensen die voedsel nodig hebben en mensen die de organisatie van de voedselverdeling op zich nemen.

Samenvatting

De publicatie *Armoede de baas!?* bestaat uit drie delen:

DEEL I *Stemmen van langszij* deelnemers aan het woord

Allereerst komen deelnemers aan voedselbanken aan het woord. Hun ervaringen en denkbeelden werden opgetekend in twintig uitvoerige gesprekken.

Zij vertellen wat ze van de voedselbank vinden en over hoe het zo gekomen is (scheiding, schulden, problemen met de uitkeringsinstantie, handicap, ziekte en meer).

Ze geven aan wat de voedselbank voor hen betekent (zoals financiële ruimte, concrete hulp en aandacht). En wat het verschil is met de dienstverlening van de sociale dienst.

Hun ervaringen en meningen kunnen en mogen niet veralgemeeniseerd worden, omdat ze zo verschillend zijn. Wel geven ze een beeld van de dagelijkse werkelijkheid. Ze vertolken ervaringen die veel mensen met financiële problemen opdoen.

In deze publicatie spreken we bewust over mensen van langszij. Het gaat niet alleen om mensen die achterop zijn geraakt of uit de boot van het gangbare zijn gevallen. Het gaat ook om mensen die door het leven op een ander spoor zijn gestapt of gezet. Velen van hen zouden wellicht graag terugkeren naar het oude spoor.

DEEL II *Lessen voor lokaal beleid* de plaats van voedselbanken in de gemeente

We spreken gemakkelijk over *de* voedselbank, *de* deelnemer en *de* gemeente.

De werkelijkheid laat veel verschillende voedselbanken, deelnemers en gemeenten zien. Deze verschillen brengen we in kaart om te leren van het verschijnsel voedselbanken.

Dit deel begint met een definitie van voedselbanken en beschrijft de verschillende soorten en werkwijzen. We zien kleine simpele voedselbanken die de pakketten bij mensen thuis bezorgen. Maar er zijn ook zeer bedrijfsmatig opgezette voedselbanken waar mensen in de rij moeten staan.

We schetsen de verschillen tussen deelnemers aan voedselbanken. En zien ook de uiteenlopende beelden die vrijwilligers van de voedselbanken hebben over de mensen voor wie zij zich inzetten. Opmerkelijke verschillen zijn er in de onderlinge verhoudingen tussen gemeenten en voedselbanken. Sommige gemeenten willen de voedselbank het liefst zo

snel mogelijk weg hebben. Andere gemeenten hebben zelfs een samenwerkingsrelatie met voedselbanken. De samenwerking tussen gemeenten en voedselbanken wordt steeds meer uitgewerkt in intentieverklaringen of in convenanten.

Tijdens de expertmeetings werd uitvoerig gesproken over de positie die gemeenten innemen ten opzichte van voedselbanken. *“De voedselbanken moeten oppassen ook een instituut te worden. Je moet niet de problemen van de overheid of de samenleving op gaan lossen, zoals armoede, tekortschietende voorzieningen en niet goed werkende instanties en hulpverlening.”*

De voorbeelden leveren praktische lessen op voor de verbetering van lokaal sociaal beleid. Deze lessen groeperen zich rond vier aanbevelingen:

- respecteer minima
- leer elkaar kennen
- werk samen;
- denk na over de dienstverlening

Verdeeld over deze vier aanbevelingen worden twaalf lessen kort aangeduid, die ook enkele suggesties geven voor lokale groepen om deze lessen in praktijk te brengen. Twee lessen worden verder uitgewerkt: het versterken van de positie van mensen met schulden en het bouwen van netwerken die gericht zijn op preventie.

DEEL III *Twijfels*

de rol van voedselbanken in de samenleving

Tijdens de expertmeetings die de Sociale Alliantie¹ in mei 2008 organiseerde, werd door verschillende deelnemers gemeld dat er steeds meer toenadering komt tussen voedselbanken en gemeenten. Deze toenadering is een basis om samen concrete bijdragen te leveren aan een verbetering van lokaal sociaal beleid. In dit deel worden enkele – ongemakkelijke – vragen gesteld en wordt geprobeerd een antwoord te geven op de vraag of toenadering volstaat.

We beginnen met de geschiedenis van voedselbanken én de ogenschijnlijk tegengestelde ontstaansgronden: overschot van voedsel en gebrek aan voedsel. We stuiten op tegenstrijdigheden die in de gebruikelijke benadering meestal over het hoofd worden gezien.

Voedselbanken leveren uiteindelijk strijd tegen voedselverspilling. De huidige voedselbanken maken deel uit van het systeem van de consumptie van voedsel. Voedsel heeft pas

¹ De Sociale Alliantie is een netwerk van veertig landelijke en provinciale organisaties die hun krachten gebundeld hebben in de strijd tegen armoede en voor participatie.

waarde als het verkocht kan worden. Als het niet (tijdig) wordt verkocht, verliest voedsel zijn waarde en is vernietiging de aangewezen oplossing. Voedselbanken besparen de voedselindustrie de kosten van vernietiging en het verhoogt het imago van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Daarmee verhult de voedselbank de 'normale' verspilling van het gangbare systeem.

Voedselbanken zijn echter ook een initiatief tegen armoede.

Naarmate de sociale zekerheid steeds sterker in dienst gesteld wordt van de markteconomie, is de kans groter dat er vanuit de samenleving corrigerend wordt opgetreden. De vraag is of voedselbanken ook iets hebben van een zoektocht naar andere vormen van solidariteit. Ondergraven voedselbanken – ondanks alle goede bedoelingen – in feite de maatschappelijke solidariteit en werken ze mee aan het in stand blijven van armoede?

Tot slot is de voedselbank ook een initiatief voor andere hulp.

Het lijkt erop dat mensen liever naar de voedselbank gaan dan naar de sociale dienst. Daar voelen velen zich als nummer behandeld. Ze worden bedolven onder formulieren en bestoort met vragen die al vaker beantwoord zijn. Bij de voedselbank is meer tijd. Mensen krijgen meer rust en aandacht. Vaak is er ruimte om een praatje te maken. Voor hen is de voedselbank nodig om veerkracht te behouden en zelf sturing te blijven geven aan hun leven.

De benadering van de voedselbank is er een van presentie: aanwezigheid en tijd hebben staan voorop. Medewerkers bij de sociale dienst worden echter steeds sterker afgerekend op het tijdig leveren van prestaties en hebben vooral gebrek aan tijd. Iedereen die deelnemers aan voedselbanken kent, geeft aan dat het mensen betreft met meervoudige problemen, in ingewikkelde situaties. De conclusie dat deze mensen andere vormen van hulpnodig hebben, ligt voor de hand. De presentie is een heel andere benadering van mensen en hun problemen dan de methodiek van de interventie die gangbaar is in de meeste vormen van professionele hulpverlening.

Een sociale dienst die de voedselbank alleen ziet als een vindplaats, zal in haar dienstverlening aan deze mensen falen. De sociale dienst en andere hulpverleningsorganisaties zullen zich moeten bezinnen op hun manier van doen. Voedselbanken hebben een werkwijze ontwikkeld om het vertrouwen van hun deelnemers te winnen. Men kan van elkaars werkwijzen leren en de eigen methodieken aanvullen of bijstellen. Een benadering van en-en: soms is de gebruikelijke interventiemethodiek de meest gepaste vorm en soms past de presentiebenadering beter.

Het kabinet heeft eind 2007 een aantal maatregelen genomen om het verstrekken van kredieten moeilijker te maken. Het verschijnsel voedselbanken roept ook vragen op over het aan banden leggen van de consumptiedwang. In eerste instantie bij mensen met problematische schulden.

In tweede instantie bij iedereen. De mensen die vanwege schuldsanering buiten de orde van de samenleving van de consumenten zijn gezet, worden verplicht zich tegendraads te gedragen. Moeten zij in de consumptiesamenleving afzien van consumptie?

We hebben de voedselbanken benaderd vanuit het perspectief van de mensen van langzij. En bestaat geen eenduidig beeld en we moeten kritisch blijven kijken naar het verschijnsel voedselbanken! We zullen op zoek moeten blijven naar de nuances van gevestigde beelden en opvattingen. Die bredere blik, die meerduidigheid én de twijfel die daardoor wordt opgeroepen zijn de kracht van de benadering van onder-op, vanuit de mensen zelf.

Dat is uitgewerkt in korte verhandelingen over voedselproductie en voedselzekerheid, over het consumeren van goederen en het omgaan met schulden, over veranderingen in de verzorgingsstaat en andere vormen van solidariteit, over hulpverlening en het behandelen van problemen die niet verhelpbaar zijn, over vrijwilligerswerk, eigen verantwoordelijkheid en zelfsturing.

Voedselbanken houden de samenleving een spiegel voor als het gaat om het produceren van voedsel en de verspilling die daarmee gepaard gaat.

Het bestaan en de werkwijzen van voedselbanken geven aan dat de gebruikelijke hulpverlening aan mensen in nood anders kan en deels ook anders moet.

Het feit dat veel deelnemers vanwege problematische schulden moeten aankloppen bij de voedselbank roept vragen op over de omvang en noodzaak van het consumeren in onze samenleving.

Verder zet het bestaan van voedselbanken aan tot nadenken over solidariteit.

Kunnen we over enkele jaren concluderen dat het sociaal minimum in Nederland nog steeds toereikend is? Als je er tenminste het voedsel bij optelt dat mensen (kunnen) krijgen bij de voedselbank!

Wat wordt er gedaan en wat moet er gedaan worden om iedereen een leefbaar bestaan te garanderen én mogelijkheden om dat bestaan zelf inhoud en vorm te geven?

HOE?

Dat is een zoektocht die we – deelnemers, vrijwilligers, anti-armoedegroepen, hulpverleners en bestuurders – gezamenlijk moeten lopen!

Bij ons om de hoek bevindt zich een ‘*andere wereld*’, de wereld van voedselhulp waar mensen vanuit noodzaak naar toe gaan en liever niet gezien willen worden. Zij komen er de overschotten van onze samenleving ophalen en schamen zich ervoor dat zij zichzelf niet kunnen redden.

Deze mensen bevinden zich soms in schrijnende situaties en kunnen in ons land van overvloed slechts een kijkje in de etalage nemen.

We kunnen blijven roepen dat het een schande is dat de voedselbanken in een land als Nederland bestaan, maar laten we nu eens gaan kijken wat er zich werkelijk afspeelt binnen de voedselbanken en wat zij (kunnen) betekenen voor de mensen.

HILLE HOOGLAND, *Voedselhulp in een land van overvloed*, Amsterdam 2006, p. 61

DEEL I

Stemmen van langszij

In dit deel komen deelnemers aan voedselbanken aan het woord.

We zijn in contact gekomen met deze deelnemers door ons eigen netwerk, maar vooral via de mensen die deelgenomen hebben aan een van de vier expertmeetings die de Sociale Alliantie heeft georganiseerd in het voorjaar van 2008. Aan medewerkers van verschillende voedselbanken is gevraagd of ze ons in contact wilden brengen met deelnemers.

De deelnemers vertellen

- wat ze van de voedselbank vinden,*
- over hoe het zo gekomen is,*
- wat de voedselbank voor hen betekent,*
- waarom ze wel of niet gebruik maken van voorzieningen zoals huurtoeslag, zorgtoeslag, bijzondere bijstand en kwijtschelding van gemeentelijke belastingen,*
- wat het verschil is tussen de hulpverlening van de sociale dienst en die van de voedselbank.*

De mensen die hier aan het woord komen zijn geïnterviewd in de zomer en het najaar van 2008. Zij komen uit kleinere plaatsen en grotere plaatsen en verschillende regio's. Ze zijn alleenwonend en samenwonend, met en zonder kinderen, mannen, vrouwen, oudere en jongere mensen.

De geïnterviewden en hun gezin, maken gebruik van tien verschillende voedselbanken: in Breda, Ede, Geldrop/Mierlo, Hengelo, IJsselstein, Lelystad, Oosterhout, Oss, Tilburg en Utrecht. Twee van de geïnterviewden werken ook als vrijwilliger bij de voedselbank.

De ervaringen, meningen en gegevens van de geïnterviewden mogen niet veralgemeniseerd worden. Ze geven wel een beeld van de situatie van deelnemers aan voedselbanken en ze vertolken ervaringen die veel mensen zoals zij opdoen.

Het zijn stemmen die opklinken van langszij.

Het is zaak dat de samenleving rondom deze stemmen hoort.

MENSEN VAN LANGSZIJ

Mensen die gebruik (moeten) maken van de voedselbank worden vaak gezien als achterblijvers, als mensen die niet mee kunnen in het normaal geachte patroon, als mensen die voor de samenleving niets opleveren, die alleen maar geld kosten, als mensen die niet renderen, als onrendabelen.

De neiging bestaat alleen te kijken naar wat er mis is met deze mensen, waardoor ze achterop zijn geraakt. De nadruk in de aanpak ligt op het toeleiden van deze mensen naar het gemeentelijk re-integratiebedrijf en het armoedebeleid waarmee de uitvallers weer opgenomen kunnen worden in het normale systeem.

In deze publicatie spreken wij bewust over mensen van langszij. Het gaat niet louter en alleen om mensen die achterop zijn geraakt of uit de boot van het gangbare zijn gevallen. Het gaat ook om mensen die door het leven op een ander spoor zijn gestapt of gezet. Velen van hen zouden wellicht graag terugkeren naar het oude spoor. Maar ze bevinden zich nu op een nieuw, een ander spoor, in een andere boot, die veel water maakt en mogelijk dreigt te zinken. Het is een boot die niet achterop, maar die langszij vaart en die door zijn ergerlijke en storende aanwezigheid de boot van het gangbare dwingt zijn koers te wijzigen. Veel van de mensen die – voor een kortere of langere tijd – langszij varen, hebben bewonderenswaardige veerkracht om overeind te blijven en zich op te richten in de situatie waarin ze op dat moment verkeren.

We stellen de deelnemers aan u voor

Met een kort citaat willen we de mensen die we gesproken hebben aan u voorstellen. Om u een beeld van hen te geven, maar vooral om een beeld te geven van de diversiteit: verschillen in levens, in situaties en hoe mensen daarop reageren.

Deelnemende vrouwen

Je helpt je kind. We moeten ons redden en we doen ons best. Ik heb weken alleen maar brood gegeten. (Haar dochter met vijf kinderen woont sinds twee maanden weer bij haar in huis, red.)

Mijn uitgaven zijn groter dan mijn inkomsten. Dat komt deels door mijn handicap. Mijn kinderen wonen bij hun vader, omdat hij financieel beter voor hen kan zorgen.

Ik wil een eigen bedrijf starten. Daarvoor heb ik een ondernemingsplan geschreven en dat ben ik nu aan het uitwerken.

Ik ben dankbaar dat ik een voedselpakket krijg. Ik maak mond-tot-mondreclame voor de voedselbank.

Ik krijg geen uitkering en **loop nu de post** voor 15 uur per week. Maar daarmee verdien ik niet genoeg om van rond te komen.

Ik heb een stofwisselingsziekte, waardoor ik veel moet rusten en regelmatig een bezoek moet brengen aan de huisarts en het ziekenhuis. Elke dag is voor mij bijzonder.

Ik zou een armoedeproject op willen zetten. Een buurt-ruilhandelsysteem. In zo'n project zouden mensen ook geïnformeerd moeten worden over reguliere voorzieningen.

We zeggen als we naar de voedselbank gaan: we gaan naar de Jumbo. Maar toen kwamen we bij de voedselbank de buurvrouw tegen.

Vorig jaar verliet mijn man mij. Ik kwam alleen te staan en financieel werd het moeilijk. Mijn leven stond toen helemaal op zijn kop.

Mijn zonen weten het niet (dat ze naar de voedselbank gaat, red.). Ik wil niet te koop lopen met mijn moeilijkheden. Ik ben niet zielig, maar heb wel eens een dip.

Nadat ik een tijd bij mijn moeder gewoond heb, woon ik nu weer op mijzelf. De woning heb ik gratis in kunnen richten: tik op het internet bij marktplaats in 'gratis' en je komt een heel eind.

Soms heb je gewoon zin om iets onzinnigs te kopen of gezellig uit te gaan. Maar eigenlijk heb je daar het geld niet voor. Aboutaleb zegt dat moeders meer voor zichzelf zouden moeten doen, sporten bijvoorbeeld. Maar waar laat je de kinderen en waarvan betaal je het?

Eind dit jaar zijn al mijn schulden afbetaald. Dan is er kans dat het beter gaat.

Ik ben bezig met een re-integratietraject: ik heb uitzicht op scholing en werk. De ondersteuning van de gemeente bij het re-integratietraject is goed. Ik heb MBO leer- en werkervaring, geen diploma's. Ik kan geen hele dagen werken in verband met de zorg voor mijn kinderen.

”

“ *Deelnemende mannen*

Ik heb productiewerk gedaan, in de akkerbouw gewerkt, bij onderneming A, bij onderneming B, in een magazijn. Maar ik krijg geen vast contract.

Ik wil heel graag een baan. Dan ben je bezig. Thuiszitten en weinig om handen hebben, dat is niet prettig.

Ik heb me ingezet voor het oprichten van de voedselbank. Ik ben blij dat ik op die manier mijn narigheid heb kunnen omzetten om iets te kunnen doen voor andere mensen.

Ik wil de leefomgeving voor de mensen in de buurt verbeteren. Ik wil iets betekenen voor anderen en dat kan als vrijwilliger bij de voedselbank.

”

“ Deelnemende partners

We zitten nu in de WSNP (wet schuldsanering natuurlijke personen). Sindsdien is het een stuk rustiger.

We zijn uit huis gezet. Mijn man deed aan modelbouw en ze hebben alles op straat gegooid. We wonen nu als noodoplossing in onderhuur bij een kennis. ”

Feitelijke gegevens over de geïnterviewden²

Leeftijd

De meeste geïnterviewden zijn tussen de dertig en vijftig jaar oud. De jongste deelnemer is zesentwintig jaar en de oudste is boven de zeventig.

Geslacht

Het merendeel van de deelnemers die wij gesproken hebben is vrouw. Dat correspondeert met gegevens uit onderzoeken: vrouwen zijn de grootste groep die deelneemt aan voedselbanken. We interviewden zes mannen, waarvan twee deel uitmaken van een paar.

Woonsituatie

De negen alleenstaande ouders zijn allen vrouw. Er zijn acht alleenstaanden (vier mannen en vier vrouwen); twee van deze alleenstaande vrouwen hebben een dochter met kleinkind(eren) in huis genomen. Drie paren, waarvan één getrouwd en één samenwonend, beiden met inwonende kinderen. Van één paar zit de man in detentie; hij zou een week na het interview weer thuis komen.

Kinderen

Op twee na hebben alle geïnterviewden kinderen. In drie gevallen wonen de kinderen bij de partner (waarvan één keer bij de vader, twee keer bij de moeder). Drie hebben volwassen uitwonende kinderen. Bij één vrouw zijn de kinderen uit huis geplaatst.

Inkomenssituatie

Alle geïnterviewden hebben een laag inkomen. Enkele deelnemers hebben vrijwillig budgetbeheer om te voorkomen dat er schulden ontstaan.

De meeste van hen ontvangen een uitkering.

Negen mensen een WWB-uitkering, waarvan zeven alleenstaande ouders: gescheiden vrouwen die de zorg voor kinderen hebben; één persoon heeft WW en aanvullend WWB.

Drie mensen ontvangen een WAO-uitkering.

Drie deelnemers hebben AOW, waarvan twee alleenstaande vrouwen die (tijdelijk) een dochter met kleinkind(eren) in huis hebben genomen.

Vier mensen hebben een inkomen uit werk. Dit loon is echter **gemankeerd**.

In één geval is dit werk via uitzendbureaus, dus onzeker.

Bij een ander is er door een schuldeiser beslag op het loon gelegd.

² In deze paragraaf worden enkele afkortingen gebruikt: AOW = Algemene ouderdomswet; WAO = Wet op de arbeidsongeschiktheid; WW = Werkloosheidswet; WWB = Wet werk en bijstand.

Een derde persoon heeft een loon lager dan het sociaal minimum, maar er is geen recht op uitkering vanwege een ontslag door schuld.

In de vierde situatie is er sprake van een schuldsaneringstraject: het inkomen gaat naar budgetbeheer en de deelnemer ontvangt wekelijks geld voor boodschappen.

Gebruik van de voedselbank

Ongeveer de helft van de deelnemers krijgt al enkele jaren hulp van de voedselbank.

De anderen enkele maanden en twee mensen nog maar enkele weken. We hebben één interview gehouden met een deelnemer die niet langer gebruikt maakt van de voedselbank.

Aanleiding voor het gebruik van de voedselbank

Zoveel mensen, zoveel aanleidingen om naar de voedselbank te stappen. De enige overeenkomst is dat mensen niet meer voldoende geld hebben om eten te kopen.

Bij iedereen gaat een situatie van vele jaren weinig geld vooraf aan de stap naar de voedselbank.

De meeste geïnterviewden komen op het spoor van de voedselbank omdat ze door iemand anders gewezen werden op het bestaan. Dat gebeurde soms op de plek waar ze vrijwilligerswerk doen, door een kinderarts of gewoon 'via via'.

Schulden

Veertien mensen hebben betalingsachterstanden of schulden. De schulden lopen uiteen van enkele honderden tot enkele tienduizenden euro's.

Eén gezin had in 2003 een te hoge hypotheek afgesloten. De afbetaling van de hypotheek bracht het gezin in problemen. Deze problemen werden nog nijpender toen mevrouw minder ging werken omdat ze kinderen kreeg: de combinatie van fulltime werken en drie kinderen, waaronder een tweeling, was te zwaar.

'Je blijft te lang in de veronderstelling dat je het zelf op kunt lossen. Je laat het een maand zitten, omdat je andere dingen moet betalen. Op een gegeven ogenblik heb je overal schulden.' Het huis van dit gezin is per executie verkocht en ze hebben een heel hoge restschuld.

Een ander gezin heeft een enorme huurschuld. Dat komt doordat schulden zich opstapelen: eerst een deurwaarder van het gasbedrijf, waardoor er problemen zijn om de huur te betalen. Uiteindelijk wordt beslag op het loon van de man gelegd en zijn ze uit huis geplaatst. De huidige woonruimte is in onderhuur: illegaal en duur. Met alle gevolgen van dien:

‘Het werkt door op de kinderen. Ze moeten stil zijn en geen aandacht trekken opdat niemand er lucht van kan krijgen’.

Deze mensen hebben drie keer eerder een aanvraag gedaan voor schuldhulpverlening, maar kregen steeds nul op het rekest. **‘Ik verdiende teveel. Ze sturen je zo weer weg. Je zit niet diep genoeg in de schulden om geholpen te worden.’**

Iemand anders kreeg geen wettelijke schuldsanering omdat volgens hem de schulden juist te hoog waren. **‘De rechter vond de schulden te hoog. Via het bureau voor schuldhulpverlening ben ik vervolgens bij de vrijwillige schuldhulpverlening terechtgekomen.’**

Twee geïnterviewde vrouwen hebben nu nog te maken met schulden uit een eerder huwelijk. Eén van deze vrouwen is jarenlang geestelijk en lichamelijk mishandeld. **‘Dan deert geld je niet. Je wilt je vege lijf redden.’**

Problemen met de uitkeringsinstantie

Er wordt verschillende keren melding gemaakt van problemen met de uitkeringsinstantie. Dat is meestal niet de enige aanleiding voor problemen, maar verergeren de situatie wel. Bijkomende problemen zijn bijvoorbeeld schulden, geen financieel overzicht, psychische problemen en werkloosheid. Als er een schuld ontstaat, komen mensen soms in een spiraal naar beneden terecht waaruit het moeilijk ontsnappen is. **‘Je bent het ene gat met het andere aan het dichtten. Als ik de acceptgiro krijg van de schoolboeken, betaal ik dat met de kinderbijslag. De kinderbijslag gaat op aan de rekeningen. Je bent de hele dag bezig met: hoe moet ik het in godsnaam doen?’**

Een vrouw geeft aan dat ze te veel ontvangen uitkering van de sociale dienst terug moest betalen. Dat geld was al uitgegeven en zo begonnen de problemen.

Een andere geïnterviewde begon schulden te maken, toen hij een veel te lage ziektewetuitkering kreeg.

Ook werd iemand verdacht van fraude door een uitkeringsinstantie. Men was getipt dat ze zwart werkte en dat ze dat niet doorgaf aan de sociale dienst. Vervolgens werd haar uitkering gestopt en moest zij bewijzen dat het niet zo was. Mevrouw kon de huur niet meer betalen en ging bij haar moeder wonen. **‘Ik was depressief en gestrest. Het was heel zwaar met de zorg voor de kinderen. Je houdt de schijn voor ze op. De oudste reageerde met: Leuk, we gaan bij oma wonen.’**

Scheiding

Het begin van de problemen kan ook een scheiding zijn. **‘Vorig jaar verliet mijn man me. Ik kwam alleen te staan en financieel werd het moeilijk. Ik zat toen al in de ziektewet. Ik ben helemaal ingestort en kreeg hulp van een crisisteam. Mijn leven stond finaal op**

zijn kop. Er gaan weken over heen voordat de uitkering geregeld is. Huurtoeslag, zorgtoeslag, heffingskortingen; de instanties laten lang op zich wachten.'

Handicap of ziekte

Uitgaven en inkomsten die uit balans zijn door te hoge kosten, vanwege een handicap (lichamelijke of psychische beperkingen) of chronische ziekte, zijn bij drie mensen reden voor de gang naar de voedselbank. Hun minimuminkomen is niet toereikend, zeker niet op langere termijn. Bijvoorbeeld: de premie voor een dure ziektekostenverzekering en extra kosten voor medicijnen die niet worden vergoed. En bij een inkomen van iets meer dan € 800 met aan vaste lasten (huur, gas/elektra en zorgverzekering) € 550 is er weinig ruimte. **'Ik heb steeds meer moeten bezuinigen. Alle geneugten zijn nu wel weggesneden. Ik heb net mijn Tros Kompas opgezegd. Dat was één van mijn laatste geneugten. Eerder zijn al geschrapd: donderdags een visje eten, uitstapjes, krant en vakantie. Ik ben drieëntwintig jaar niet op vakantie geweest. De apparaten die stuk gaan, worden niet vervangen of gerepareerd.'**

Ook noemt een mevrouw de hoge kosten voor vervoer voor de vele ziekenhuisbezoeken in verband met een stofwisselingsziekte. De kosten worden niet vergoed door de ziektekostenverzekering. **'Ik heb die reiskosten zelf moeten voorschieten. Ik krijg er wel vergoeding van de gemeente voor, maar dat is achteraf. Ik heb toen geld moeten lenen en zit nu nog steeds krap.'**

Hulp bieden

Er zijn ook twee voorbeelden waarin de geïnterviewden anderen helpen waardoor men zelf in de financiële problemen komt. Zo neemt een vrouw haar volwassen dochter met vijf kinderen weer in huis. **'Er waren problemen.'** Nu wordt de dochter door de sociale dienst gekort op haar uitkering. Bovendien heeft de dochter schulden. **'Financieel redden ze het niet.'**

De aanleiding voor het gebruik van de voedselbank is een te laag inkomen, vaak gedurende heel lange tijd. Meestal is er sprake van verschillende problemen: schulden én psychische problemen, een laag inkomen én hoge kosten door beperkingen of chronische ziekte, schulden én problemen met de uitkeringsinstantie of teveel mensen die moeten leven van een te kleine uitkering. Het is duidelijk dat het mensen zijn die in een kwetsbare financiële situatie verkeren.

BETEKENIS VAN DE VOEDSELBANK

De centrale vraag in de interviews ging over de betekenis van de voedselbank voor mensen. Dat leverde de volgende antwoorden op:

- ___ de voedselbank geeft ruimte;
- ___ naast voedsel geeft de voedselbank spullen die nodig zijn in het dagelijkse leven, maar waar geen geld voor is;
- ___ de voedselbank heeft een sociale betekenis (door bijna alle deelnemers onderstreept);
- ___ er wordt hulp geboden en vooral de manier waarop men wordt geholpen.

De voedselbank geeft mensen veerkracht. De voedselbank kan een middel zijn voor mensen om het zelf te redden, om zelf greep te houden op hun eigen leven, op een manier die ze zelf willen.

Voedselhulp geeft ruimte

Wat betekent de voedselbank voor u? ‘Heel veel!’ antwoordde een aantal mensen spontaan op deze vraag. ‘Zonder voedselbank red ik het niet. Dan kan ik aan het eind van de week mijn kinderen geen eten geven.’ Of ‘Je bent zo blij met het eten! Je hebt helemaal niks, bent superblij.’

Een aantal mensen wijst erop dat er door het voedselpakket weer eten in huis is. ‘We hebben nu voor de helft van de week eten. We hebben nu ook weer brood. Ik hoef niet meer het brood bij de eendjes weg te halen.’ Of: ‘Zonder voedselbank red ik het niet. Dan kan ik aan het eind van de week mijn kinderen geen eten geven.’ Kortom: ‘De voedselbank ondersteunt je in je dagelijks bestaan.’

Twee mensen maken duidelijk dat de voedselbank essentieel is voor hen om te overleven in de huidige samenleving: ‘Zonder voedselbank kan ik het op dit moment niet meer redden. Ik heb nu in ieder geval te eten en te drinken. Als de voedselbank er niet was geweest, zou ik nu dakloos zijn. Dan had ik de huur en de energierekeningen niet kunnen betalen’. En: ‘Als de voedselbank er niet was geweest, zou ik het nog moeilijker hebben gehad. Dan had ik nu misschien op straat geleefd.’

De dag dat het voedselpakket opgehaald wordt, is dan ook iets bijzonders. **‘Ik wacht altijd op vrijdag. Dat is een soort feestdag. Dan hebben we brood en bijvoorbeeld ook hagelslag en pindakaas. Als ik thuiskom roep ik: Jongens, dek de tafel. We pakken een boterham!’**

De voedselpakketten doen mensen goed. **‘De voedselbank maakt mij sterker. Je krijgt een hele tas mee! Ik kom daar heel blij vandaan. Er valt een last van je af. Eierkoeken, broodjes, muesli, krulsla. Ik ben een heel weekend blij. En als ik er naar toe ga denk ik: wat zullen we vandaag weer krijgen? Het is net Sinterklaas.’**

Verschillende geïnterviewden geven aan dat een voedselpakket enige financiële ruimte geeft. **‘Je hebt wat meer ruimte, een beetje geld voor andere dingen, bijvoorbeeld voor de (thuis)kapper.’** Of: **‘Het geeft een beetje lucht, een beetje verlichting.’** Of, zoals iemand anders het zegt: **‘Het voedselpakket geeft wat meer speling. Zonder het voedselpakket zou al het geld op gaan aan eten’.**

Het voedselpakket geeft mogelijkheden om de week door te komen. **‘Ik kom er wel vijf dagen mee rond. Je bouwt een voorraad op. Ik ga naar de Aldi en combineer het met wat ik heb. Voor € 30 kom ik dan de hele week rond.’** Of: **‘Ik kan er wel vijf maaltijden van bereiden.’** In de woorden van weer een andere geïnterviewde die een tijd lang gebruik

moest maken van de voedselbank: **'Met het voedselpakket hadden we het wat ruimer, wat meer te eten. Meer groenten, aardappelen, pudding. Brood zoveel als je wilde. Gezonder en gevarieerder.'**

Brood en groenten zijn belangrijke ingrediënten uit het voedselpakket. **'Brood van de voedselbank voor een hele week. Ook hebben we groenten voor 2 of 3 dagen. Vlees niet. We kopen eten bij en kunnen elke dag warm eten.'**

De betere kwaliteit van het eten wordt een paar keer door de geïnterviewden genoemd. **'Ik kan nu zeven dagen per week warm eten. We eten nu 'anders', meer groente en vlees. Eerst was het vaker pannenkoeken of alleen aardappelmix met groente.'** Het eten van de voedselbank is vaak luxer of beter dan mensen met een minimuminkomen kunnen kopen: **'Als ik de voedselbank niet zou hebben, zou ik wat goedkoops in de winkel kopen.'** Iemand anders wijst op het extra's dat je krijgt van de voedselbank: **'vleeswaren en rijst'**.

De voedselbank geeft voor veel deelnemers luxe: **'Brood, groente, potjes Olvarit. Die kunnen wij zelf niet kopen. We kochten brood bij de Aldi van 37 cent. Dat brood is niet te pruimen. Bij de voedselbank krijg je brood van Albert Heijn.'** Luxe, ook door de hoeveelheid eten: **'We komen met twee grote tassen thuis'**.

Andere producten en diensten

Van de voedselbank krijgen de mensen eten, maar ook andere producten: **'Het gaat om concrete dingen, fruit en groente. Ik kan nu weer eens bonbons op tafel zetten. Je krijgt van alles wat, dan weer tandpasta, met Pasen een paaskip, met Kerst kerstballen.'** Of juist de extra's die mensen via de voedselbank krijgen, zoals de gratis behandeling door kapper en schoonheidsspecialiste. **'We waren zo lekker verwend.'** Enkelens noemen de kleding die ze via de voedselbank krijgen. Eén geïnterviewde zegt dat de kinderen regelmatig speelgoed kunnen uitzoeken. Soms wordt ook voor meubels en andere dingen voor het huis gezorgd. **'Van de voedselbank heb ik ook gordijnen en een eettafel gekregen'**. Eén persoon gaat zelfs op vakantie: **'Ik mag via hen op vakantie! Via de Vincentius. We zijn al een tijd niet op vakantie geweest.'**

Sociale betekenis

De contacten of het sociale worden door enkelen als de belangrijkste betekenis van de voedselbank aangemerkt. Zo vertelt iemand die vaak koffie blijft drinken bij het ophalen van het voedselpakket: **'Het heeft een sociale werking. Je kunt je ei kwijt'**. Een persoon vertelt over contacten met andere deelnemers van de voedselbank: **'Je praat met mensen in dezelfde situatie, doet kennis op.'** Het gaat dan om de gezelligheid en het contact. Anderen hebben het vooral over de contacten met de medewerkers van de voedselbank.

‘De vrijwilligers bij de voedselbank zijn in me geïnteresseerd. Ze vragen hoe het met me gaat. En hoe het met de kinderen gaat.’ Of: ‘Ze infomeren hoe het gaat, houden je in de gaten.’ En: ‘Het zijn ontzettend lieve mensen. Er wordt niet op je neergekeken’.

Enkele deelnemers geven aan dat ze verder komen door de voedselbank. ‘Je wordt sterker van de voedselbank. Je zit niet meer in een sociaal isolement en wordt van buitenaf gesteund. Daarvoor zat ik in een cirkel en berustte erin, omdat ik geen uitweg meer wist. Je hoofd loopt vol. Invloeden van buitenaf kunnen helder werken. Het motiveert je om verder te gaan.’ En: ‘Er zit weer schot in de zaak. Dat je vooruit komt. Je kunt bij de voedselbank met je problemen terecht. Ik heb zoveel steun gehad van de mensen bij de voedselbank. Niet alleen voedsel, ook psychische steun’.

Twee geïnterviewden zeggen dat je voorzichtig moet zijn. Eén geïnterviewde zegt dat je geen ‘bombarie’ moet maken: ‘Ik hou me gedeisd, want anders krijg ik geen hulp meer’. De ander: ‘Je moet opletten wat je zegt, want het kan tegen je gebruikt worden’. Dit waren deelnemers aan één en dezelfde voedselbank. Niets menselijks is de voedselbanken vreemd. Ook hier is er blijkbaar sprake van het uitoefenen van macht, door vrijwilligers of coördinator.

Hulp

Enkele geïnterviewden noemen de hulpverlening of ondersteuning die door de voedselbank wordt gegeven. ‘Door de voedselbank wordt er vooruitgang ingezet. Je krijgt een positieve boost. Je blijft niet langer in een cirkel rondraaien. Je ziet dat er een uitgang is.’ Enkele mensen krijgen hulp bij financiële problemen. ‘Elke week heb ik een gesprek met de coördinator. Hij heeft ook de schuldsanering en schuldhulpverlening geregeld’. Bij één uitdeelpunt zijn er nauwe banden tussen de vrijwillige schuldhulpverlening en de voedselbank: ze zijn onderdeel van dezelfde overkoepelende stichting en werken vanuit dezelfde locatie.

De voedselbank helpt mensen om er iets van te maken. Een deelnemer krijgt, letterlijk, de ruimte om weer eens iets aan zijn hobby te doen. ‘Nu ik mijn voedselpakket heb, kan ik weer eens lekker een dagje gaan vissen. Voorheen ging al mijn geld op aan eten’. Hulp wordt soms gegeven door voedselbanken zelf, bijvoorbeeld door de coördinator. ‘De problemen worden besproken, ze wijzen je een richting.’ Soms worden mensen ook doorverwezen: ‘Je kunt daar en daar terecht’.

Veerkracht en weerbaarheid

De mensen die we geïnterviewd hebben zitten niet in rooskleurige situaties. Ze hebben een hard en moeilijk leven en de nodige problemen. Opvallend is dat mensen in deze situaties

juist hun kracht kunnen laten blijken en blij kunnen zijn met wat ze hebben. Mensen vertellen hoe ze het redden, juist door de pakketten van de voedselbank. Zo krijgt een deelnemer op woensdag van de instantie voor schuldhulpverlening haar leefgeld van € 50. Maandag en dinsdag zijn krap, maar dankzij de € 15 kostgeld van haar dochter kan ze dat overbruggen. **‘Met wat goochelen kan ik uitkomen. Het gaat steeds beter. Je weet wat je hebt. En gelukkig kan ik gebruik maken van de voedselbank.’**

Mensen zitten niet bij de pakken neer: **‘Je probeert er iets van te maken.’** Of nog sterker: **‘Ik ben altijd een trotse vrouw geweest.’** Die trots laat ze blijken door zich mooi te kleden en haar huis mooi in te richten, maar zonder dat het geld kost. **‘Ik koop nooit iets, krijg alleen dingen die anderen afdanken’.**

Iemand die haar huis kwijt is geraakt, vertelt dat de instanties op elkaar wachten. **‘Ik kreeg geen huis, want ik had geen uitkering. Bellen, er naar toe gaan – naar de woningbouwvereniging, naar de sociale dienst – en in beroep gaan. Ik heb mijn huis niet met urgentie gekregen. Ik moest laten zien dat de afbetalingen goed en op tijd liepen. Ik heb ongeveer 2,5 jaar bij mijn moeder gewoond. Al die tijd heb ik gewerkt.’**

Ook probeert een deelnemer de eigen bijdrage voor de thuiszorg vergoed te krijgen via de gemeente. Met succes. **‘Uiteindelijk wordt het toch met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2008 vergoed. Het kost wel veel doorzettingsvermogen en een lange adem.’**

De regels van de gemeente komen niet overeen met de werkelijkheid van mensen. Zo vertelt iemand dat ze bijzondere bijstand voor een babyuitzet voor haar dochter wilde aanvragen. Ze had de uitzet op internet gekocht. Maar volgens de gemeente had ze, voordat ze die ging kopen, een aanvraag moeten indienen. **‘Maar dat kan niet. Dan is zo’n mooie uitzet natuurlijk allang weg.’**

Als een deelnemer bij de voedselbank onheus bejegend wordt, is het ook einde verhaal. **‘Ten overstaan van iedereen heeft hij mijn dochter voor schut gezet. Ze is omgedraaid en overstuur thuis gekomen. Ze wist niet wat haar overkwam. ’s Avonds hebben we een brief geschreven en deze samen met het pasje bij de voorzitter afgegeven. Ik zet daar geen stap meer binnen. Ik lijd nog liever honger.’**

Armoede is relatief. Maar armoede heeft blijkbaar ook een lading, die niet alle deelnemers op zichzelf van toepassing vinden. **‘Ik ben niet arm, maar ik ga niet naar de stad, op een terrasje zitten of naar een pretpark of café. Ik koop geen dure ijsjes. Ik heb schoenen aan van drie maten te groot. Dat is armoede, maar ik voel me niet arm.’**

Hoe kijken deelnemers naar de toekomst?

Sommige mensen zijn erg realistisch over hun eigen vaardigheden. Zoals de mevrouw wier financiën beheerd worden door een bureau. Ook aan het eind van het jaar, als ze uit de schuld is, zal dit bureau haar geld blijven beheren. Ze vindt dat goed. **‘Anders kom ik gauw weer in de problemen.’** Van de deelnemers die wij geïnterviewd hebben, waren er nog twee die vrijwillig hun geld lieten beheren. **‘Dan kan ik niet de fout ingaan, zoals eerder wel gebeurd is.’**

Een vrouw die te maken heeft gehad met huiselijk geweld, wil een nieuwe start maken. Ze heeft een ondernemingsplan gemaakt en wil samen met een van haar dochters een bedrijf beginnen. Van de sociale dienst kwam daar alleen maar negatief commentaar op. Maar ze gaat door. Ze is al bezig met de uitwerking van het ondernemingsplan.

Twee geïnterviewden hebben een grote bijdrage geleverd aan het opzetten van een voedselbank, waar ze nu overigens ook zelf gebruik van maken én vrijwilliger zijn. Iets willen doen voor andere mensen, was daarbij een belangrijke drijfveer. Maar ook armoede zichtbaar maken en iets zinvol doen. **‘Vaak vergeet ik mijn eigen zaken eerst te doen, die komen op de tweede plaats. Ik wil iets goeds doen voor de medemens.’** De ander vult aan: **‘Ik vind het leuk om iets te betekenen voor andere mensen en dat kan hier bij de voedselbank, als vrijwilliger.’**

Het leven met heel weinig geld is moeilijk en vraagt een andere opstelling dan in de situatie toen er meer geld was. **‘Ik moet natuurlijk al langer roeien met de riemen die ik heb. In principe word je harder. Je moet creatief zijn, overal op af gaan, overal achterheen zitten. Je moet jezelf verweren.’**

Deelnemers helpen elkaar. Ze geven bijvoorbeeld recepten aan elkaar om producten uit de voedselpakketten te combineren. Of: **‘Een mevrouw die ook bij de voedselbank is, geeft mij haar groente en ik kook twee keer in de week voor haar. Ik kook graag.’**

De zorg voor de kinderen gaat ver. Dit zien we bij twee ouderen vrouwen die hun volwassen kinderen met kleinkinderen in huis nemen. Eén van hen vertelt vol vuur en trots hoe ze voorkomen heeft dat Jeugdzorg de kleinkinderen uit huis ging plaatsen. **‘Dat is het laatste wat ik zal laten gebeuren. Ik heb dat de rechter ook verteld. Gezegd wat ik doe om dat te verhinderen en om goed voor de kinderen te zorgen. Geen enkel kind of kleinkind van mij zal uit huis geplaatst worden.’**

Vanuit die zorg voor de kinderen van haar dochter is ze naar de voedselbank gegaan. Met haar AOW en een heel klein pensioentje, en de gekorte uitkering van haar dochter konden ze het niet redden.

Huisdieren

Dat mensen met heel weinig geld huisdieren hebben, kan mensen met een groter inkomen nog wel eens irriteren. Doe die hond dan weg, wordt vaak gezegd, dat scheelt toch zo veel geld. Dat is duidelijk een redenering van buitenaf. Van verschillende deelnemers horen we dat ze, hoe moeilijk ze het financieel ook hebben, er niet over peinzen om hun hond of honden weg te doen. Die willen ze niet kwijt. Zo vertelt een vrouw die in haar huwelijk geweld meegemaakt heeft. **'Mijn hond is mijn maatje. Die heeft me beschermd. Ze ging voor mij staan, als mijn man agressief werd. Nee, mijn hond doe ik niet weg. Ik heb niets, ik kan niet sporten, ik kan niet op vakantie. Alles wat ik heb zijn mijn hond en mijn computer.'** Bovendien moet ze met de hond naar buiten. Dan heeft ze even afleiding van haar eigen situatie.

OVER DE VOEDSELHULP

Deelnemers aan de voedselbank vertellen over de moeite die het velen van hen heeft gekost om de stap te zetten naar de voedselbank. Zo iets basaals als voedsel gaan vragen... dan moet het water je tot aan de lippen staan, of nog hoger. Dat aanvankelijke gevoel leefde bij veel deelnemers met wie we hebben gesproken. Naderhand gingen velen er anders over denken en kregen ze meer oog voor de positieve functies van de voedselbank. Maar velen hadden en hebben daar soms toch moeite mee. De deelnemers betalen een 'prijs' voor het gebruik dat zij maken van de voedselbank. In de interviews werden enkele elementen van deze 'prijs' benoemd: schaamte, afhankelijkheid en zorg.

Producten over de datum

De deelnemers vertellen over producten die op de datum of één of meerdere dagen over de datum zijn. Bijvoorbeeld pakken pudding, melk, eieren, worst, chips en melkproducten. Dat betekent niet dat je ze niet meer kunt eten, maar de meeste deelnemers zijn daar dan toch voorzichtig mee. **'Ik gooi best veel weg, spullen die over de datum zijn. Ik probeer het wel, maar melkproducten doe ik sowieso niet. Als het voorbij de datum is, bijvoorbeeld melk of yoghurt, twee of drie dagen, dan gooi ik het weg.'**

Behalve zuivel die over de datum is, wordt enkele keren gezegd dat men fruit en groente kreeg die niet meer goed waren. **‘Laatst had ik druiven die beschimmeld waren. Dat ga ik natuurlijk niet eten’.** Voor sommige mensen is het glashelder: **‘Spullen die over de datum zijn, gebruik ik niet. Daar zou je ziek van kunnen worden en dan ben je nog verder van huis.’**

Dit geldt niet voor iedereen: **‘Ik ben volwassen en ik weet wel wanneer ik iets beter niet kan eten.’** Anderen hebben een praktische oplossing: **‘Je moet wel een grote diepvries hebben, er zijn namelijk veel producten die bijna op de datum zijn. Bij sommige voedselbanken wordt niet gerept over producten die over de datum zijn. Als het om meerdere producten gaat die op de datum zijn en die je niet in kunt vriezen, is het een probleem, omdat je niet alles meteen kunt eten.’** Of: **‘Vaak gaf ik het aan familie. Ik zei er niet bij waar het vandaan kwam, maar wel dat ze het snel moesten opeten’.**

Voedsel krijgen wat over de datum is, kan mensen erg tegen de borst stuiten. Het voelt dan als een vernedering, alsof arme mensen niet meer waard zouden zijn.

Krijgen

In het krijgen van de goederen zit ook een afhankelijkheidsaspect. Mensen kunnen naar de kapper, of mogen aanschuiven aan een kerstdiner. Niet iedereen stelt dat op prijs. Er was een voedselbank die een kerstdiner had verzorgd voor de deelnemers, maar het aantal mensen dat er gebruik van maakte viel tegen. En dat viel de vrijwilligers van de voedselbank weer tegen: wij doen het toch voor deze mensen! Er klinkt een zeker verwijt in door, wellicht onbedoeld. Het kan zijn dat mensen zich niet te veel afhankelijk willen maken en daarom niet komen.

Het gevoel van afhankelijkheid wordt vergroot, doordat de voedselbanken zelf ook afhankelijk zijn van de goederen die ze krijgen. **‘Het is afwachten. Je kunt niet zeggen: ‘Oh, vandaag krijgen we dat’.** Over kleding die uitgedeeld wordt: **‘Het zijn meestal ‘emmetjes’ waar ik niet in pas.’**

Veel van hetzelfde is een nadeel. **‘De Chinees komt je soms de neus uit’.** Als het teveel is of men kan het niet gebruiken, worden producten ook wel geruild of doorgegeven.

Schaamte

Een groot deel van de deelnemers heeft het over het gevoel van schaamte, toen ze gebruik gingen maken van de voedselbank. **‘Ik liep met mijn hoofd naar beneden. Ik wilde niet dat iemand mij vanaf de straat kon zien.’** Zeker in het begin is er die schaamte: **‘Ik moest wel even over een drempel’.**

Bij enkelen wordt de schaamte minder na een aantal bezoeken. **'In het begin schaamde ik me, nu ben ik blij dat het er is'**. Dit dubbele gevoel wordt ook door anderen genoemd. **'Ik ben er niet trots op, maar ik ben er wel blij mee'**. Met andere woorden: **'Ik ben blij met de voedselbank, maar met gemengde gevoelens. Ik zou liever zelf spullen uit willen zoeken.'**

De schaamte komt ook tot uiting door het niet vertellen tegen familie en burens. **'Mijn zonen weten het niet.'** Of: **'Je hoeft je er niet voor te schamen, maar ik hoef de mensen niet wijzer te maken dan ze zijn'**.

De kinderen van de deelnemers reageren verschillend. Soms gaan kinderen mee en vinden ze het wel gezellig. ‘Mijn zoontje denkt dat het een gewone winkel is’. Soms hebben kinderen er moeite mee. ‘Mijn middelste dochter is er gevoelig voor. Ik zeg dan: Ik ben even naar de bank, dan begrijpt ze het wel. Ze heeft liever niet dat haar vriendinnen het weten’. Er wordt wel vaker een leugentje verzonnen om te verhullen dat men naar de voedselbank gaat. ‘We zeggen als we naar de voedselbank gaan: we gaan naar de Jumbo. Maar toen kwamen we bij de voedselbank de buurvrouw tegen en moesten we de schijn dat het bij ons goed ging, laten varen.’

Iemand die nu geen gebruik meer maakt van de voedselbank zegt achteraf: ‘Ik had er een hekel aan, vond het verschrikkelijk. Je moest in de rij staan, vaak tot aan de straat. Dat ging niet van harte. Ik schaamde me, was bang dat andere mensen me zagen. Mijn zoontje nam ik nooit mee.... Nee, graag ging ik er niet heen. Gelukkig was het in een rustige straat waar niet veel verkeer langs komt’.

Afhankelijkheid

Geholpen worden op een moment dat de nood heel hoog is, maakt bij enkele personen hevige emoties los. ‘We vonden het de eerste keer moeilijk om binnen te komen. We hebben zitten janken.’ Men ervaart het soms als een nederlaag. ‘Ik vond het een ramp. Ik heb mijn hele leven lang mijn kop boven water gehouden. De eerste keren heb ik daarna steeds moeten janken.’ Of zoals een ander het verwoordt: ‘In het begin wilde ik het niet. Ik wilde mezelf kunnen redden. Ik vond het moeilijk om hulp te vragen om je eigen kinderen te eten te geven. De kinderen waren er eerst ook op tegen. Maar ik moest wat doen, want we konden het niet redden.’

Men is zich bewust van de afhankelijkheid en goodwill van de coördinatoren en vrijwilligers. Vooral wanneer men de hulp ervaart als laatste strohalm. Hier komen verschillen in bejegening per voedselbank naar voren. Bij één voedselbank wordt een controlerende en autoritaire sfeer ervaren. ‘Je moet nu voortaan twee keer je pasje laten zien, bij het binnenkomen en bij het uitdelen. Delen mag niet. Je moet ook opletten wat je zegt, want het kan tegen je gebruikt worden.’

Enkele deelnemers ervaren dat ze dankbaar moeten zijn. ‘Als iets over de datum is en je hebt het in de vuilnisbak gegooid, kun je dat beter niet zeggen. Dat moet je niet zeggen, want zij denken dat ze het goed doen. Zij doen in hun ogen niks verkeerd. Iemand had een klacht ingediend en kreeg daarna wel de wind van voren. Zij bepalen. Zij hebben de touwtjes in handen. Je moet tevreden zijn. In de winkel hoeft je toch ook geen dankjewel te zeggen.’

Zorg

Deelnemers zijn ook vol lof over de zorg van coördinatoren en vrijwilligers. Over de vrijwilligers: **'Ik prijs ze de hemel in. Het zijn net drie moedertjes.'** De zorg gaat gepaard met aandacht en echte betrokkenheid. Er wordt daarnaast concreet gewerkt aan de financiële situatie.

Vooral waar de voedselbank gezien wordt als een redder in nood worden de vrijwilligers op een voetstuk geplaatst. Sommigen leggen hun lot in handen van de coördinator. Ze hebben een wekelijks voortgangsgesprek op kantoor. Juist wanneer de situatie tegen het illegale aanzit, is de kans reëel dat de gedeelde geheimhouding de afhankelijkheid en kwetsbaarheid versterkt.

Afhankelijk is men ook van het toelatingsbeleid. Als ze eenmaal de stap hebben gezet naar de voedselbank leeft bij sommige mensen de reële angst om niet toegelaten te worden. **'Ik vroeg: Helpen jullie ook mensen voor ze verzuipen?'**

Stigmatisering

De voedselbank is er voor mensen die kortere of langere tijd te weinig te besteden hebben. Dat betekent dat mensen met diverse achtergronden maar wel met het gemeenschappelijke kenmerk van armoede bij elkaar komen. Dat kan stigmatiserend werken.

Men wenst zich niet altijd te identificeren met andere deelnemers waarover men, net als iedereen, oordelen en soms vooroordelen heeft. **'Ik ben daar één van de weinigen die niet aan de drugs of aan de alcohol is, die niet rookt, verslaafd is en geen schulden heeft.'** Of: **'Het is voor ons een aanvulling; er zijn ook mensen die er afhankelijk van zijn'**. Weer iemand anders: **'Ik had nooit zoveel contact, daar had ik ook geen behoefte aan'**. Deze mensen komen hun pakket halen en gaan dan snel weer weg. Anderen zoeken juist het contact op.

Enkelen melden negatieve ervaringen met buitenstaanders. Iemand was door jongeren nageroepen: **'Ze is naar de voedselbank geweest'**. Iemand anders weet dat er over deelnemers gezegd wordt: **'Die staan daar maar te bellen.'**

VERSCHIL TUSSEN VOEDSELBANK EN GEMEENTE

Bijna alle geïnterviewden maken gebruik van reguliere voorzieningen van de gemeente en de belastingdienst, zoals bijzondere bijstand, kwijtschelding van belastingen en huurtoeslag. Eén persoon zegt dat ze geen gebruik maakt van voorzieningen, omdat ze het aanvragen ervan te lastig vindt.

Een paar keer wordt opgemerkt dat bij de gemeente steeds opnieuw gegevens overlegd moeten worden. **‘Bij de gemeente moet je voor elk ding dat je vraagt een heleboel overleggen. Bij de voedselbank alleen in het begin, verder niet meer.’** Of men vindt dat de gemeente wel heel veel wil weten. **‘Bij de gemeente moet je je hele hebben en houden op tafel leggen. Ze willen alles weten over mijn doen en laten. Bij de voedselbank is dat niet zo.’**

Verschillende mensen waarderen het informele bij de voedselbank. **‘Op de voedselbank krijg je, bij de sociale dienst moet je geven. Ze doen zoveel extra. Gezelligheid! Dat is er bij de gemeente niet.’** Een ander meldt: **‘Op de voedselbank word je tien keer beter behandeld. Hier word je als mens behandeld, daar als nummer.’** Of: **‘Aan de balie word je netjes behandeld. Dit, de voedselbank, voelt wel persoonlijker. Bij de gemeente ben je één van de velen.’**

Eén persoon ziet weinig verschil en geeft de voorkeur aan de gemeente. **‘Komt op hetzelfde neer. Bij allebei moet je je gegevens overleggen. De manier waarop het gaat is verschillend. Bij de gemeente heb je een loket, meer privacy. Bij de voedselbank heb ik meegemaakt dat er ineens gevraagd wordt door iemand: waarom kom je hier? Daar heeft een ander niets mee te maken.’** Voor deze mevrouw is juist het informele bij de voedselbank ongewenst.

Enkele geïnterviewden geven (voorzichtig) kritiek op de sociale dienst. **‘Bij de voedselbank kom je verder. Ik heb wel een goede contactpersoon op de sociale dienst. Maar bij de gemeente wordt je niet altijd op je rechten gewezen.’** Iemand anders bevestigt dit: **‘Of je op de hoogte bent van de voorzieningen waar je recht op hebt, hangt veel af van je casemanager.’**

Twee mensen zeggen dat het opkomen voor hun rechten bij de gemeenten niet op prijs gesteld wordt: **‘Ze zeggen op de sociale dienst: je hebt een goede babbel, je zegt maar wat. Denk maar niet dat je kunt profiteren.’**

Een deelnemer ziet het zo: 'Bij de voedselbank krijg je eten, de gemeente is een papierwinkel. De sfeer bij de voedselbank is ook heel anders. De medewerkers van de voedselbank maken geintjes met me, dat doen ze bij de gemeente niet. Bijvoorbeeld de contactpersoon bij schuldhulpverlening. Die is heel serieus. Daar ga je niet mee lopen geinen.' Een ander: 'De gemeente werkt vanuit de vraag of je ergens recht op hebt. De voedselbank kijkt wat een persoon nodig heeft.'

Enkelen wijzen op de ontoegankelijkheid van participatieregelingen waarbij mensen het geld eerst moeten voorschieten. 'Dat kan ik niet betalen. Alles waarvoor ik moet voorschieten, daar kunnen wij geen gebruik van maken'. Ook het voorschieten van bijzondere bijstand, bijvoorbeeld voor een wasmachine, is een probleem. Dat geld is er in de meeste gevallen niet.

! ?

De enorme groei van het aantal voedselbanken is het symbool van zowel de afname als de toename van de solidariteit met armen.

Voedselbanken zijn symptomatisch voor het tanen van de solidariteit die van de overheid wordt georganiseerd. Het sociale vangnet waarvoor de verzorgingsstaat jarenlang garant stond, vertoont nu allerlei gaten. De overheid is niet meer in staat om via diverse verzorgingsstaatarrangementen de solidariteit tussen burgers zo te organiseren dat iedereen een fatsoenlijk leven kan leiden.

Voedselbanken zijn echter ook uitdrukking van de solidariteit van burgers met arme mensen.

Zonder onderdeel van de overheid uit te maken zetten burgers die de voedselbanken draaiend houden zich onbezoldigd en zonder winstoogmerk in voor hun medemens.

RENÉ GABRIËLS, *Naar een nieuw lokaal armoedebeleid: inleiding studiedag stichting de Pijler, Roermond 2006*

DEEL II

Lessen voor sociaal beleid

Er zijn veel initiatieven van burgers om mensen die dit nodig hebben te voorzien van gratis voedsel. Er zijn veel medeburgers die gebruik maken van voedselbanken. Er zijn veel gemeenten waar een voedselbank is gevestigd. En allemaal verschillen ze van elkaar. Het in kaart brengen en bespreken van deze verschillen is goed om te komen tot een afgewogen beleid ten aanzien van voedselbanken. Dat geldt voor het beleid van de landelijke overheid én voor het beleid van de lokale overheid. Op beide niveaus kan lering worden getrokken uit het verschijnsel voedselbanken.

INHOUD DEEL II

Hoofdstuk 1 : Over voedselbanken, deelnemers en gemeenten

Hoofdstuk 2 : Het beleid ten aanzien van voedselbanken

Hoofdstuk 3 : Lessen voor lokaal gebruik

HOOFDSTUK 1

OVER VOEDSELBANKEN, DEELNEMERS EN GEMEENTEN

Vaak hebben we de neiging en vinden we het vanzelfsprekend of gemakkelijk om over de voedselbank, de deelnemer en de gemeente te praten. De werkelijkheid leert echter dat er veel voedselbanken zijn, veel deelnemers en veel gemeenten en dat deze allemaal van elkaar verschillen. De verschillen zijn soms groot en soms klein. Als we de kleine verschillen over het hoofd zien, kunnen we deelnemers, voedselbanken en gemeenten indelen in verschillende typen. Dat pluriforme beeld doet recht aan de werkelijkheid die heel divers is.

1.1. Veel en veelsoortige voedselbanken

In deze paragraaf wordt kort ingegaan op het woord voedselbank. We geven een algemene omschrijving van dit verschijnsel. We laten zien dat er verschillende soorten voedselbanken zijn. Tussen de voedselbanken bestaan samenwerkingsverbanden die bevorderen dat er enige eenheid en samenhang komt in deze verscheidenheid.

Wat is een voedselbank?

In deze paragraaf wordt eerst een omschrijving gegeven van het begrip **voedselbank**. Vervolgens wordt kort iets verteld over de opkomst van de voedselbanken, waarbij vooral verwezen wordt naar Duitsland en de Verenigde Staten. Tot slot wordt nader ingegaan op de aanduiding **bank** en wordt een definitie gegeven van het verschijnsel **voedselbank**.

Het begrip voedselbank

In het Van Dale Jaarboek Taal 2007 wordt voor het eerst melding gemaakt van het woord **voedselbank**. Het is een van de 3.650 nieuwe woorden die de afgelopen jaren de Nederlandse taal zijn binnengeslopen. Het begrip wordt als volgt omschreven: ‘particuliere instelling die niet-verkoopbare maar kwalitatief goede levensmiddelen inzamelt bij producenten en distributeurs en hiermee (voedsel)pakketten samenstelt die bij de verdeelpunten gratis worden verstrekt aan mensen die financieel niet kunnen rondkomen.’

LingoZ, het grootste online woordenboek van de wereld, omschrijft voedselbank als ‘een organisatie die voedseloverschotten ophaalt bij grossiers en fabrikanten en gratis verdeelt onder de armen’.

Wikipedia hanteert een soortgelijke omschrijving: ‘een voorziening die kosteloos levensmiddelen verstrekt aan hen die financieel niet of nauwelijks in staat zijn om in hun levensonderhoud te voorzien’. Ook hier wordt vermeld dat de voedselbanken die levensmiddelen gratis krijgen en dat het gaat om levensmiddelen die ‘op datum zijn’.

Ook wordt aangegeven dat supermarkten de toelevering van producten die ‘over de datum’ zijn vaak weigeren, uit vrees voor aansprakelijkheid wanneer mensen er ziek van zouden worden. Conform de Warenwet worden de producten dan weggegooid. De producten worden door de fabrikanten aangeboden aan de voedselbank, maar de fabrikant houdt de aansprakelijkheid en moet ook met testrapporten laten zien dat het product nog in orde is. Wikipedia weet tenslotte nog te melden dat sinds 2007 de naam Voedselbank® en het logo van de Stichting Voedselbank Nederland geregistreerd zijn bij het Merkenbureau BeNeLux en dat er een Europese Federatie van Voedselbanken bestaat.

Het ontstaan van voedselbanken

Voedselbanken zijn geen Nederlandse uitvinding. De eerste Nederlandse voedselbank werd opgericht in 2002 te Rotterdam naar een voorbeeld uit België waar sinds 1986 voedselbanken actief zijn. In Duitsland zijn de voedselbanken rond 1994 ontstaan. Ze worden **Tafeln** (tafels) genoemd. Intussen zijn er in Duitsland bijna 800 die naar verwachting binnenkort aan 1 miljoen mensen voedsel beschikbaar stellen. Er zijn in Duitsland ook aparte Kinder-tafeln, waar kinderen en jongeren opgevangen worden. Daar wordt ervoor gezorgd dat kinderen uit arme gezinnen in ieder geval een keer per dag een warme maaltijd krijgen. De vereniging van Duitse Tafeln stimuleert dat armen hun stem laten horen op nationale armoedeconferenties. Er werken 32.000 vrijwilligers in de Duitse voedselbanken, die één van de grootste sociale bewegingen vormen in Duitsland.

In de Verenigde Staten van Noord-Amerika bestaan al meer dan veertig jaar voedselbanken. De eerste Food Bank werd in het midden van de jaren zestig van de vorige eeuw opgericht in Phoenix, Arizona. Dat gebeurde vanuit een kerkelijke organisatie. Dankzij overheidssteun werd dit initiatief overgebracht naar andere steden in de Verenigde Staten en Canada.³

Een definitie van voedselbank

Het woord **bank** geeft aan dat er spullen binnenkomen en dat deze er weer uitgaan. In twee van de drie hiervoor gegeven definities ligt de nadruk op het aspect van het uitdelen van

3! Graham Riches, *Food Banks and the Welfare Crisis*, Ottawa, 1986, p. 20 e.v.

voedsel. Daarnaast is echter ook het binnenkomen van voedsel van belang, evenals het daarmee samenhangende aspect van het voorkómen van voedselverspilling.

Om beide aspecten – het binnenhalen van voedsel en het uitdelen ervan – tot hun recht te laten komen kan de voedselbank worden omschreven als een plaats waar gratis verkregen voedsel, dat anders moet worden vernietigd of wordt weggegooid, naar toe wordt gebracht, waar het wordt opgeslagen en bewaard en waar het klaar gemaakt wordt om het uit te delen aan mensen die het nodig hebben.

Het uitdelen van het voedsel hoeft niet per definitie te gebeuren op de plaats waar het voedsel binnenkomt en wordt bewaard. In veel gevallen gebeurt dat op zogenaamde uitgiftepunten, dichterbij de buurt van mensen die er gebruik van maken. Enkele grotere voedselbanken geven het gekregen voedsel weer door aan kleinere banken en die verstrekken zelf voedselpakketten of voorzien uitgiftepunten van voedselpakketten. De uitgiftepunten worden vaak ook aangeduid als voedselbank, terwijl het in feite slechts de loketten zijn van de elders gevestigde bank.

Banken in veel vormen en maten

In mei/juni 2008 organiseerde de Sociale Alliantie expertmeetings over voedselbanken. Hieraan werd deelgenomen door meer dan honderd personen die betrokken zijn bij de organisatie van een voedselbank. Er waren ook enkele mensen die zelf gebruik maken van de voedselbank. Daar bleek hoezeer de voedselbanken van elkaar verschillen. We bespreken hier enkele verschillen: het beoordelen van aanvragen, het samenstellen van voedselpakketten, het verdelen van voedselpakketten, de omvang van de dienstverlening en de aard van de vrijwilligers.

Het beoordelen van aanvragen

Er zijn voedselbanken die zelf de intake doen en voedselbanken die de intake laten doen door derden, zoals het maatschappelijk werk of de schuldhulpverlening. Bij sommige voedselbanken vinden ze dat veel hulpverleners hun werk niet goed doen. Ze vinden dat hulpverleners mensen doorsturen naar de voedselbank die eigenlijk geen recht hebben op een gratis voedselpakket. Daarom houden ze de screening liever in eigen hand. Bij de voedselbank Midden Twente is het als volgt geregeld: “Mensen kunnen zich zelf aanmelden. Er gaat een intaker naar de mensen toe en er wordt een formulier ingevuld. Vervolgens wordt beoordeeld of deze mensen al dan niet gebruik kunnen maken van de voedselbank en er wordt een beschikking afgegeven. Hulpverleners kunnen ook een aanvraag indienen. Ook dan beoordeelt de voedselbank zelf, op basis van de landelijke criteria, of iemand in aanmerking komt. De medewerkers zijn allemaal vrijwilligers.”

Deze gang van zaken bij de intake is ook gebruikelijk bij een aantal andere voedselbanken. Het zelf screenen geeft voedselbanken de ruimte om de criteria iets strakker of soepeler toe te passen naar gelang er voedselvoorraad is. Andere voedselbanken hebben moeite met dit zelf screenen van de deelnemers en geven aan dat ze dat niet hun taak vinden. Een vrijwilliger verwoordt het als volgt: “Wij beperken onze taak tot het verzamelen en het uitdelen van voedsel. We werken op basis van verwijzingen van hulpverleners. We gaan zelf niet voor hulpverlener spelen, want de mensen hebben al hulp. Als andere instanties vinden dat er voedselhulp nodig is, dan hoeft men dat ons niet nog een keer uit te leggen.”

Normen

Hoewel de wijze van toelating verschillend geregeld is, gaan beide typen voedselbanken uit van het principe dat getoetst moet worden of mensen recht hebben op gratis voedsel. Daar zijn landelijke normen voor ontwikkeld die zowel door de Stichting Voedselbank Nederland als door de Federatie van Voedselbanken in Nederland worden gehanteerd. Bij de toekenning van voedselpakketten wordt uitgegaan van het besteedbare inkomen dat mensen maandelijks over houden voor voeding, kleding e.d. nadat vaste lasten zoals huur, gas/water/licht en verzekeringen betaald zijn. Wanneer het besteedbaar inkomen per huishouden lager is

dan de norm, komt het huishouden in aanmerking voor een voedselpakket. Voor een één-persoonshuishouden is die norm € 150 per maand. Bij huishoudens die uit meer personen bestaan, wordt dit bedrag voor iedere volwassene verhoogd met € 50 en voor ieder kind dat tot het huishouden behoort met € 25.

Sommige voedselbanken houden zich strikt aan deze normen. Anderen vinden de normen wat aan de lage kant en gaan er soepel mee om, mede afhankelijk van de concrete situaties waarin aanvragers zich bevinden. Er zijn voedselbanken die de bedragen opgetrokken hebben naar respectievelijk € 170, € 60 en € 30. Er zijn voedselbanken die grote kinderen meetellen als volwassenen, omdat juist kinderen in de groei vaak veel voedsel nodig hebben. Anderen hebben moeite met deze soepele omgang met de normen. Zij benadrukken dat er maar beperkt voedsel beschikbaar is en dat deze voorraad eerlijk verdeeld moet worden onder de mensen die dit het hardste nodig hebben. Onder de mensen die dit standpunt innemen zijn ook personen die aangeven dat ze de regels strikt hanteren ‘voor hun eigen gemoed’: “Dan weet ik zeker dat het er eerlijk aan toegaat. En we behouden de steun van de gemeente.” Sommigen vinden dat een te star standpunt. Zij wijzen erop dat er heel uiteenlopende situaties zijn en dat er zeker vanuit de voedselbanken bereidheid moet zijn om op specifieke situaties in te spelen. “De landelijke normen beschouwen wij als een richtlijn. Daar moet je je beleid naar richten. Dat is iets anders dan het strak toepassen van regels.”

De Stichting Voedselbank Nederland heeft de toekenningscriteria onlangs verhoogd. Om – tijdelijk en als vorm van noodhulp – in aanmerking te komen voor een voedselpakket mag het besteedbaar inkomen dat mensen maandelijks overhouden voor voeding, kleding en dergelijke niet hoger zijn dan € 175 voor een eenpersoonshuishouden. Dat bedrag wordt verhoogd met € 60 voor iedere volwassene vanaf 18 jaar, met € 50 per kind van 13 tot 18 jaar en met € 25 per kind tot en met 12 jaar.

Geen toetsing

Naast voedselbanken die aanvragers screenen, zijn er voedselbanken die dit heel bewust niet doen. Het betreft organisaties die zichzelf liever niet aanduiden als voedselbank, maar die wel voedsel geven aan mensen die daarom komen vragen. Een voorbeeld is het inloophuis in Sittard. Daar worden geen voedselpakketten uitgedeeld, maar mensen kunnen er ontbijten en er worden warme maaltijden geserveerd. De mensen die in het inloophuis komen worden niet gescreend of ze wel recht hebben op gratis voedselverstrekking. Een medewerker van het inloophuis verwoordt het als volgt: “Bij ons komen mensen die geen vaste woon- of verblijfplaats hebben. Dat zijn mensen die overal buiten de boot vallen, ook bij de voedselbanken. Het verstrekken van voedsel is geen armoedebestrijding. Voedsel is zo iets basaal, daar hebben mensen gewoon recht op. Iemand die bij ons komt vragen om voedsel krijgt dat gewoon. Armoedebestrijding houdt meer in dan het verstrekken van voedsel.” Betrokkene beklemtoont dat mensen ook geestelijke steun nodig hebben en ruimte om zichzelf te zijn in de samenleving.

Samenstelling voedselpakketten

Er zijn voedselbanken die pakketten samenstellen van voedsel dat ze krijgen van winkelketens of van de winkel om de hoek. Veel voedselbanken worden bevoorrad door een grote voedselbank in hun regio. Er zijn voedselbanken die daarnaast zelf voedsel inkopen om een gezond en verantwoord voedselpakket samen te stellen. Het komt ook voor dat een voedselbank voor het goede doel spaarzegeltjes inzamelt. Van de opbrengst wordt dan voedsel gekocht om in slappe tijden, als er weinig aanvoer van gratis voedsel is, de voedselpakketten aan te vullen of om iets extra's te doen rond feestdagen.

Er zijn ook voedselbanken die afspraken hebben gemaakt met winkeliers uit de buurt. Ze mogen een aantal keren per jaar een beroep doen op deze winkeliers om de beschikbare voedselpakketten aan te vullen. Op deze manier kunnen deze voedselbanken gevarieerder voedsel ter beschikking stellen.

Een voedselbank in het Noorden van het land heeft een bijzonder sympathieke manier om de voedselpakketten gevarieerder te maken. De jeugd van de basisscholen heeft eigen tuintjes. Daar leren ze groenten planten, verzorgen en oogsten. De jeugd stelt de oogst ter beschikking aan de regionale voedselbank.

Bij vrijwilligers en deelnemers is soms enige verwarring omtrent de kwaliteit van het voedsel. Soms is er voedsel beschikbaar waarvan de houdbaarheidsdatum is verstreken. Dat wil echter nog niet zeggen dat het voedsel niet meer goed is. Naast de houdbaarheidsdatum (THT = tenminste houdbaar tot) is er de uiterste consumptiedatum (TGT = te gebruiken tot). Deze laatste moet strikt in acht worden genomen: producten met een TGT-datum mogen na die datum niet meer worden verstrekt aan de consument. Producten met een THT-datum mogen na die datum nog wel worden verstrekt. Wel moet de kwaliteit van deze producten goed worden gecontroleerd. De voedselbank moet in dit geval garant staan voor de voedselveiligheid en kan daarop worden gecontroleerd door de Voedsel en Waren Autoriteit.⁴

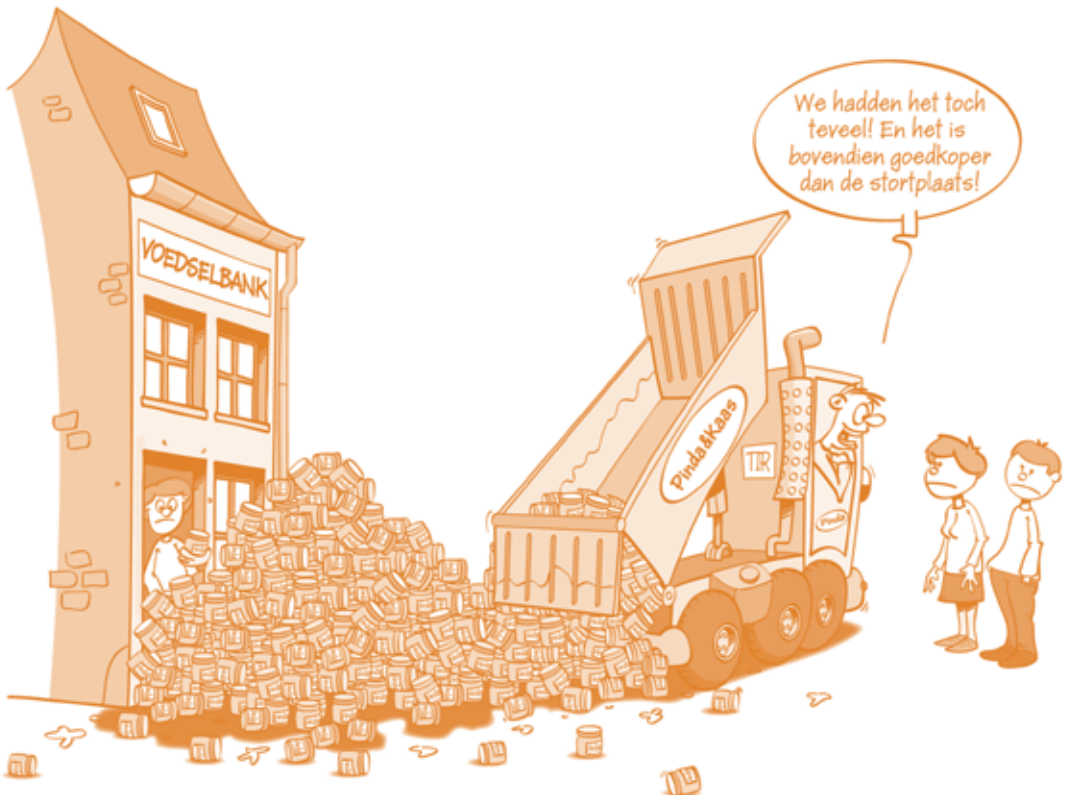
Halen of brengen

Er zijn voedselbanken die voedselpakketten aan huis brengen, maar bij de meeste voedselbanken moeten mensen een voedselpakket ophalen. Het ophalen gebeurt meestal eens per week. Sommige voedselbanken bevorderen dat het ophalen ook een ontmoetingsfunctie krijgt. Uitgiftecentra zijn dan informele ontmoetingsplekken. Mensen kunnen er een kopje koffie of thee krijgen en een praatje maken. Sommigen mensen maken daarvan graag ge-

⁴ De Voedsel en Waren Autoriteit heeft over de voedselveiligheid richtlijnen uitgeschreven die speciaal bedoeld zijn voor charitatieve instellingen en vrijwilligersorganisaties. (Zie www.vwa.nl, intikken trefwoord informatieblad 76 en/of charitatieve instellingen)

bruik. Zeker als het informeel gehouden wordt. In dergelijke situaties kan vaak informatie verstrekt worden die belangrijk is voor goede hulpverlening. Bij een formele aanpak zou dat minder lukken. Er zijn voedselbanken waar een hulpverlener aanwezig is tijdens het uitgeven van de voedselpakketten. In voorkomende gevallen kan deze mensen individueel van advies dienen. De ervaring leert dat dergelijke informele ontmoetingsplekken een functie hebben als activeringspunt.

Het pakket ophalen bij de voedselbank kan ook lastig zijn. Vooral in regionale gebieden, waar er tien of vijftien kilometer afstand ligt tussen eigen woonplaats en uitgiftepunt of voedselbank. Dan kan het reizen een beletsel zijn, de prijs van de buskaarten, of het gesjouw met kleine kinderen heen en met kinderen en pakket weer terug in de bus. Of als gehandicapte de reis in de regiobus met geregeld, wachttijden en voedselpakket.

Om dergelijke praktische redenen gaat een aantal mensen liever niet naar de voedselbank. Bij anderen weegt het aspect van de privacy zwaar. Zij vinden het discreter als het voedselpakket thuis wordt gebracht. Tijdens de Alliantiedagen vertelde iemand dat de voedselbank in zijn plaats voor € 1 per keer het voedselpakket thuis aflevert. Het thuis brengen van het voedselpakket gebeurt soms met aanbellen en een praatje. Soms wordt het voedsel anoniem bij de deur gezet, op een tijdstip dat de burens het niet zien.

Uitdelen of winkelen

De meeste voedselbanken verstrekken pakketten met voedsel die van te voren zijn klaargemaakt met producten die beschikbaar waren. Er zijn daarnaast initiatieven waar geen voedsel wordt uitgedeeld, maar waar mensen in staat worden gesteld om te winkelen. Tijdens een van de expertmeetings was er ook een vertegenwoordiger van een voedselbank die geen voedselbank wil zijn. “We vinden de voedselbank eigenlijk denigrerend voor mensen. We onderkennen wel dat sommige mensen steun nodig hebben. Daarom geven we de arme mensen in onze gemeente per week een geldbedrag (€ 10,-) om zelf boodschappen te doen of om, als dat nodig is, samen met iemand anders voor dat bedrag boodschappen te doen.”

Er was ook een vertegenwoordiger van een voedselbank die – als een soort doorstart na interne strubbelingen – is omgevormd tot een sociale supermarkt, een supersociaal. Daar kunnen mensen met weinig geld tot een bepaald maximumbedrag per maand zelf winkelen en dus zelf keuzes maken uit de voorraad. Sommigen betalen een heel klein bedrag – 10 tot 20% van de winkelwaarde – en anderen winkelen gratis, afhankelijk van de inkomensituatie. Er wordt voor maximaal een half jaar een pasje verstrekt. Dat pasje maakt degene die aan de kassa zit duidelijk wie de persoon in kwestie is, wat het maximaal te besteden bedrag per maand is en wat voor de uitgezochte producten moet worden betaald.

Er is iemand in de winkel aanwezig die met iedere ‘cliënt’ afspraken maakt over een persoonlijk hulptraject om verbetering te brengen in de situatie. Deze begeleider verwijst naar hulpinstanties en volgt de vorderingen op het afgesproken hulptraject. Wie nalaat iets te doen om uit de problemen te komen, weet dat hij/zij ook het recht verspeelt bij de halfjaarlijkse hertoetsing. Voor ‘hopeloze’ gevallen wordt uiteraard een uitzondering gemaakt. De bedrijfsleider stuurt de groep vrijwilligers aan en is verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van de winkel, inclusief de plaatsing van stagiaires en mensen die deelnemen aan een re-integratieproject, en voor het aanbieden van leer/werkplekken. De bedrijfsleider en de begeleider zijn professionals die voor een beperkt aantal uren in loondienst zijn.

Andere goederen

Er zijn voedselbanken die naast voedsel nog andere goederen of diensten verstrekken zoals kleding, schoenen, boeken, computers, rookmelders, kapper, budgetteren, hulpverlening, re-integratie. De meeste voedselbanken beperken zich echter tot het beschikbaar stellen van voedsel. Vanuit de voedselbanken wordt ervoor gewaarschuwd om als voedselbank niet te snel en te gemakkelijk taken te gaan overnemen van de reguliere hulpverlening. “De voedselbanken moeten zich beperken tot hun eigenlijke taak en gemeente en hulpverleners aanspreken op de taken die deze moeten uitvoeren. Dat werk moet je niet overnemen als voedselbank. Dat kun je niet en dat moet je ook niet willen.”

Door verschillende personen wordt beklemtoond dat de voedselbanken er voor moeten waken om een nieuw instituut te worden. “Voedselbanken moeten tijdelijk zijn en tijdelijk blijven. Je moet niet de problemen van de overheid of de samenleving op gaan lossen, zoals armoede, tekortschietende voorzieningen en niet goed werkende instanties en hulpverlening. Ook al ben je tijdelijk, dan kun je voor mensen toch structurele dingen doen. Bijvoorbeeld het doorbreken van sociaal isolement en iemand weer het gevoel geven dat hij of zij er bij hoort, ertoe doet.”

Veel en veelsoortige vrijwilligers

In principe werken alle voedselbanken met vrijwilligers. Er zijn veel mensen die zich belangeloos inzetten voor mensen die om wat voor reden dan ook in een situatie van feitelijke armoede verkeren en een beroep moeten doen op hulp van de voedselbank.

Vrijwilligers van buiten en van binnen de groep

Bij een aantal voedselbanken runnen de deelnemers zelf hun eigen voedselbank of deelnemers draaien in ieder geval mee als vrijwilliger. Er zijn voedselbanken die in het kader van de participatiebevordering aanmoedigen als deelnemers zich ontwikkelen tot vrijwillige medewerkers van de voedselbank. Dat versterkt het zelfrespect en vergroot het vertrouwen van mensen in eigen kunnen. De voedselbank wil mensen daartoe mogelijkheden bieden. Dat gebeurt vanuit het besef dat respect van anderen staat of valt met zelfrespect. Andere voedselbanken willen niet dat deelnemers actief worden als vrijwilliger in de voedselbank. Zij willen een scheiding houden tussen deelnemers en vrijwilligers. Bij deze voedselbanken verkeren de vrijwilligers die de voedselbank runnen zelf niet in een situatie dat ze een voedselpakket nodig hebben. Vaak zijn het wel mensen die dicht bij de groep van deelnemers staan en hun situatie goed kennen en begrijpen.

Naast dit onderscheid zijn er grofweg vier typen vrijwilligers werkzaam bij de voedselbanken. Op de eerste plaats zijn er de organisatoren, de mensen die de leiding hebben, de zaken regelen, de contacten met derden onderhouden. Dat zijn als het ware de managers, de bestuurders. Daarnaast zijn er de uitvoerders, mensen die de uitgezette lijnen in de praktijk brengen.

Wat betreft de vrijwilligers op de vloer zijn ook twee typen te onderscheiden.

Naast doeners die voedselpakketten samenstellen en uitdelen, zijn er mensen die meer oog hebben voor de verhalen van de deelnemers. Zij ontvangen mensen, ze zijn er gewoon als mensen behoefte hebben aan een praatje, een schouderklopje of een bemoediging. In feite vullen de verschillende typen vrijwilligers elkaar aan. Op veel plaatsen gaat dat goed. Soms loopt het niet zo lekker. Wat dat betreft verschillen voedselbanken niet van andere organisaties die gerund worden door vrijwilligers.

Landelijke netwerken

De laatste jaren is in Nederland als het ware een ‘wildgroei’ aan voedselbanken ontstaan. Er zijn landelijk twee initiatieven om daarin wat meer orde, structuur en samenwerking te brengen. Onlangs hebben de twee landelijke samenwerkingsverbanden besloten om samen te gaan. Het besluit daartoe moet binnenkort uitgevoerd worden. Hoe en wat precies vormt nog onderwerp van gesprek. Voor een deel speelt ook op landelijk vlak wat in veel lokale initiatieven een rol speelt: mensen willen graag baas blijven over hun eigen initiatief.

Stichting Voedselbank Nederland

Begin 2003 werd de **Stichting Voedselbank Nederland** opgericht. Deze stichting was een voortzetting van een particulier initiatief dat in 1999 was ontstaan vanuit het idee ‘om de minderbedeelden in onze samenleving te laten profiteren van de restgoederen van de beter bedeelden’.⁵ In vijf jaar tijd is de Stichting Voedselbank Nederland uitgegroeid tot een landelijk netwerk met ongeveer 80 vestigingen die ieder nog een aantal uitgifteposten verzorgen. De ‘hoofdvestiging’ van de organisatie ligt in Rotterdam. Via nevenvestigingen kunnen steunpunten zich aansluiten en voorzien worden van levensmiddelen. De hele organisatie werkt louter met vrijwilligers. Het doel is en blijft: een bijdrage leveren aan de vermindering van (verborgen) armoede en verspilling in Nederland. Het streven is om binnen enkele jaren voor heel Nederland actief te zijn. De Stichting Voedselbank Nederland (SVN) heeft een eigen logo. Alleen de vestigingen die bij de stichting zijn aangesloten mogen dit gebruiken.⁶

⁵ L. Desain e.a. *Klantenanalyse Voedselbanken*, Regioplan, publicatienr. 1398, Amsterdam maart 2006, p. 5

⁶ Zie www.voedselbank.nl

Federatie van Voedselbanken in Nederland

Omdat de organisatie in een korte periode zeer hard is gegroeid, werd een herstructurering in de landelijke organisatie nodig. In 2006 is daarmee een begin gemaakt. Naast de Stichting Voedselbank Nederland ontstond een ander landelijk netwerk, de **Federatie van Voedselbanken in Nederland**.

Ander netwerk is eigenlijk niet de juiste aanduiding. Het netwerk is begin 2006 ontstaan tijdens een vergadering van 'voedselbankiers' uit het hele land. Daar was ook de Stichting Voedselbank Nederland bij betrokken. Besloten werd een landelijk overkoepelend orgaan op te richten, dat ondersteunend zou moeten gaan werken voor alle voedselbanken in Nederland. Het land werd ingedeeld in acht regio's met een sterke voedselbank als distributiecentrum en daar omheen steunpunten en uitgiftepunten waar afnemers de voedselpakketten kunnen komen ophalen. De indeling in regio's is zich aan het uitkristalliseren en is voorlopig als volgt:

- ___ Zuidelijk Limburg
- ___ Zeeland, West-Brabant
- ___ Brabant, Noord-Limburg
- ___ Friesland, Groningen, Drenthe, deel van Flevoland, kop van Overijssel
- ___ Noord-Holland, westelijk deel van Utrecht, Almere
- ___ Gelderland, oostelijk deel van Flevoland, zuidelijk deel Overijssel
- ___ Zuid-Holland noord
- ___ Zuid-Holland zuid.

De eerste poging tot de vorming van een landelijke federatie lukte niet helemaal. De vanuit Rotterdam werkende Stichting Voedselbank Nederland distantieerde zich van het initiatief om een federatie te vormen. Momenteel zijn er daarom feitelijk twee landelijk werkende voedselbankorganisaties actief. Deze hebben begin 2008 een intentieverklaring ondertekend om vanaf 2009 samen te gaan. Het ziet er naar uit dat het initiatief dit keer wel lukt en dan is er voor alle voedselbanken in Nederland één landelijke organisatie. De meeste voedselbanken zullen zich bij deze federatie aansluiten. Ze werken nu al nauw samen met de grote voedselbanken. Dat geldt echter niet voor alle voedselbanken. Er zijn initiatieven die helemaal zelfstandig willen blijven. Die zien een verbetering van de structuur en de samenhang als een bemoeyenis van bovenaf om greep te krijgen op bewegingen die spontaan en van onderop ontstaan.

Goede bedoelingen en onderlinge wroef

De 'wildgroei' die de roep om meer structuur heeft doen ontstaan, heeft onder meer betrekking op allerlei nevenactiviteiten die zich rond de voedselbanken ontwikkelen, om de armoede onder de deelnemers van de voedselbanken nog beter te bestrijden. In kringen

van de federatie vindt men dit alles prima, als maar duidelijk blijft dat de voedselbank een particulier initiatief is met als eerste doel het samenbrengen van vraag en aanbod, overschotten en tekorten aan voedsel. Als de voedselbanken nevenactiviteiten gaan ontwikkelen zou het beeld kunnen ontstaan dat armoedebestrijding een taak is van de voedselbanken. Daar waarschuwt de federatie voor: Armoedebestrijding is en blijft de primaire taak van de overheid. Naast duidelijkheid over de taakstelling wil de federatie bevorderen dat de vrijwilligers op een meer professionele wijze de voedselbanken runnen. Dat betekent onder meer: deugdelijke administratie, adequate begrotingen en door de accountant goedgekeurde jaarrekeningen. Deze doelstellingen zijn mede ingegeven door malversaties en affaires bij enkele voedselbanken.

Bij zoveel initiatieven vanuit goede bedoelingen gaat er wel eens iets fout. Dat veroorzaakt negatieve beeldvorming, die geen recht doet aan de vele vrijwilligers die week in, week uit zorgen dat de voedselbanken draaien. Niet alle vrijwilligers zitten te wachten op strakkere structuren en professionelere aansturing met een officiële erkenning. Ze willen dicht bij de mensen staan, én baas blijven over hun eigen initiatief. Dat vinden ze de charme van het vrijwilligerswerk, hun vrijwilligerswerk. Vanuit een dergelijke inzet en betrokkenheid ontstaan gemakkelijk wrijving en wrevel. Dat is soms aanleiding tot afsplitsingen en het ontstaan van initiatieven dezelfde stad die elkaar minder goed liggen, elkaar negeren of zelfs bestrijden.

1.2. Veel en veelsoortige deelnemers

In deze paragraaf wordt aangegeven wie de mensen zijn die gebruik maken van de voedselbanken. Daarbij komt ook aan de orde dat bij de vrijwilligers van de voedselbanken heel uiteenlopende beelden bestaan over de mensen voor wie zij zich inzetten.

Het aantal deelnemers groeit

In de **Klantenanalyse Voedselbanken** van Regioplan wordt vermeld dat begin 2006 ongeveer 8.000 gezinnen wekelijks voorzien worden van een voedselpakket. Uit gegevens van de landelijke **Stichting Voedselbank Nederland** blijkt dat dit aantal oploopt tot 10.000 begin 2007 en 13.000 eind 2007. Aangenomen mag worden dat het aantal huishoudens dat wekelijks een voedselpakket ontvangt zelfs hoger is dan 13.000, omdat niet alle voedselbanken aangesloten zijn, of in beeld, bij genoemde landelijke stichting. In kringen van Stichting Voedselbank Nederland wordt het aantal huishoudens dat eind 2008 een voedselpakket ontvangt geschat op meer dan 14.000.

Klantenanalyse 2006

In 2006 voerde het onderzoeksbureau Regioplan een **Klantenanalyse Voedselbanken** uit. Dat gebeurde in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid die daartoe was aangezet door discussies in de Tweede Kamer. Het onderzoek is gebaseerd op een enquête onder 430 klanten⁷ van voedselbanken. Op basis hiervan wordt een profiel geschetst van de klanten.

Onder de klanten blijken veel eenoudergezinnen te zijn (43%) en veel alleenstaanden (37%). De helft van de klanten is van Nederlandse afkomst en een kwart van Surinaamse of Antilliaanse. Verder is er nog een groep klanten van Marokkaanse of Turkse afkomst (ongeveer 10%). Het opleidingsniveau van de deelnemers blijkt beneden het gemiddelde opleidingsniveau van alle Nederlanders te liggen. Tweederde van de deelnemers is vrouw en de meeste deelnemers zijn tussen 30 en 49 jaar oud. Driekwart van de deelnemers heeft een uitkering, meestal een bijstandsuitkering. En een nog veel hoger percentage (83%) heeft problematische schulden. Regioplan constateert dat zwervers of bewoners van opvanginstellingen nauwelijks te vinden zijn onder de klanten van de voedselbank.⁸

Bij de mensen die gebruik maken van de voedselbank zijn de lasten voor wonen en levensonderhoud te hoog, gezien het geringe geld waarover ze kunnen beschikken. Lang wachten op een uitkering of een plotse verandering in hun leefsituatie kan een beroep op de voedselbank noodzakelijk maken. Er is vaak sprake van meervoudige en complexe problemen, waarvoor men hulp zoekt of krijgt bij verschillende instanties. Men maakt redelijk gebruik van sommige voorzieningen, zoals zorgtoeslag en huurtoeslag (respectievelijk 63% en 54%). Van andere voorzieningen, zoals bijzondere bijstand en belastingkwijtschelding, wordt minder gebruik gemaakt (respectievelijk 27% en 25%).

Typologie 2008

Tijdens de expertmeetings die de Sociale Alliantie in mei/juni 2008 organiseerde, worden mensen die gebruik maken van voedselbanken op verschillende wijzen getypeerd. De deelnemers aan de expertmeetings kennen het onderzoek van Regioplan, maar ze brengen vanuit hun eigen situatie nuances aan. Een enkeling geeft een geheel afwijkend beeld. Hij vertelt dat in 'zijn' inloophuis vooral mensen komen die geen vaste woon- en verblijfplaats hebben. Die situatie is uitzonderlijk.

7! Omdat het een weergave is van het onderzoeksrapport van Regioplan gebruiken we in deze paragraaf het woord 'klant'. Zelf spreken we liever over 'deelnemers' in plaats van klanten of gebruikers.

8! Op zich is dat logisch. Een voedselpakket moet je kunnen bewaren en opslaan. Daar heb je een koelkast of diepvries voor nodig. Tijdens een van de Alliantiedagen merkte iemand die actief is in de belangenvereniging van dak- en thuislozen met enig sarcasme op dat daklozen doorgaans alleen een koelkast ter beschikking hebben als het buiten vriest. Wel is het zo dat voedselbanken ook voedsel verstrekken aan projecten waar dak- en thuislozen gratis maaltijden kunnen krijgen.

De meeste deelnemers bevestigen het beeld dat Regioplan geeft: bij voedselbanken komen weinig of geen dak- en thuislozen. Wel is het zo dat er voedselbanken zijn die voedsel verstrekken aan inloophuizen voor dak- en thuislozen. Opgemerkt wordt dat de voedselbank veeleer een voorziening is voor de nieuwe, stille, nette armen.⁹ Anderen nuanceren dat beeld en zeggen dat het bij hun voedselbank gaat om mensen die juist onverantwoordelijk zijn, hopeloze gevallen, mensen die schulden hebben, niet met geld kunnen omgaan en niet denken of kunnen/willen denken aan de gevolgen van hun (financieel) handelen. Weer anderen zijn het daar absoluut niet mee eens. Zij beklemtonen dat de uitkeringen gewoon te laag zijn en de vaste lasten te hoog. Ze wijzen erop dat luxe goederen en diensten soms goedkoper worden of al spotgoedkoop zijn, terwijl goederen en diensten die nodig zijn om te leven duur zijn en steeds duurder worden.¹⁰ Daardoor komen mensen in de problemen en raken ze aangewezen op de voedselbanken.

Uiteindelijk blijkt dat iedereen een beetje gelijk heeft. De meeste deelnemers kunnen zich vinden in een globale indeling in drie groepen¹¹:

— Mensen die ergens in de bureaucratie zijn vastgelopen. Bijvoorbeeld mensen die heel lang op hun uitkering moeten wachten, ‘omdat er een papertje ontbreekt in het dossier’.

Deze mensen hebben de voedselbank slechts een beperkte tijd nodig.

— Mensen die met steun van de voedselbank weer perspectief gaan zien. Deze groep is tot dan toe vastgelopen bij de reguliere hulpverlening of heeft even een tijd rust nodig om zaken op een rij te zetten en oneffenheden in hun leven te verwerken. Deze mensen hebben de hulp van de voedselbank soms wat langer nodig, maar uiteindelijk vinden ze zelf hun weg en pakken de draad van hun leven weer op.

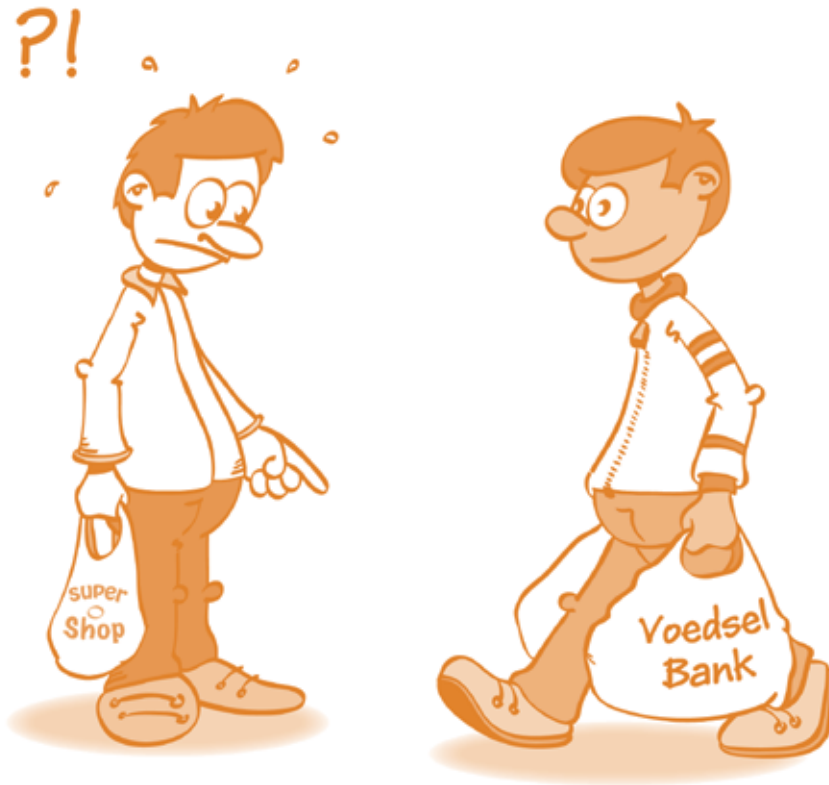
— Mensen die niet of heel moeilijk uit hun vaak meervoudige probleemsituatie komen; mensen die nooit leren om met geld om te gaan; mensen die niet (meer) in staat zijn zich te weren. Het huidige maatschappelijke systeem past niet bij deze mensen. Ze missen de vaardigheden die nodig zijn om hun draai te vinden in de samenleving. De mensen uit deze ‘bodengroep’ hebben blijvend hulp en begeleiding nodig om zich staande te houden in de huidige samenleving. Die hulp begint met het winnen en geven van vertrouwen. Bij dat proces kan de voedselbank een rol spelen, soms een korte tijd, soms een wat langere periode.

9! In Vlaanderen gebruikt men de aanduiding ‘verdoken armoede’. Het woord verdoken geeft aan dat de mensen zelf armoede verbergen, als het ware wegduiken in hun armoede, maar ook dat de omringende samenleving de armoede en de armen wegstopt. Het begrip ‘stille armen’ heeft in feite diezelfde dubbele betekenis. Meestal wordt het begrip gebruikt om te verwijzen naar mensen die zich stil houden, zich verbergen. Deze houding komt echter – zeker voor een deel – voort uit het denken en doen van de omringende samenleving die armen wegstopt en stil maakt of stil houdt.

10! Zie ook een recente publicatie van Ellie Smolenaars, *Armoede Live! Analyse in geluid, woord en beeld van vijf trends in een rijke samenleving*, Aksant, Amsterdam 2008 (voor meer informatie zie www.stichtingclip.nl)

11! Deze indeling is gebaseerd op ervaringen van coördinatoren van de Voedselbank Amsterdam. De verdeling van de deelnemers over de drie groepen is naar hun oordeel als volgt: 20% – 20% – 60%. Deze informatie is gebaseerd op een publicatie van de Voedselbank Amsterdam, uitgegeven bij gelegenheid van een conferentie op 6 oktober 2008 over het thema *De voedselbank: in 2012 nog nodig?*

Niet alle deelnemers zijn in te delen in een van deze drie groepen. Dat werd ook gemeld in de expertmeeting waarin deze indeling werd voorgesteld. Gezegd werd dat er bijvoorbeeld deelnemers zijn die fraude gepleegd hebben en daardoor moeilijk door instanties te helpen zijn en die daarom een beroep doen op de voedselbank. Of mensen die feitelijk analfabeet zijn en mensen voor wie onze samenleving veel te ingewikkeld is geworden.¹² Zo zullen er ongetwijfeld nog andere groepen deelnemers te onderscheiden zijn. Maar in bovengenoemde indeling in drie groepen konden veel vrijwilligers van voedselbanken zich toch vinden.

12! Een van de grotere voedselbanken in Nederland meldt dat naar schatting 50% van hun deelnemers functioneel analfabeet is. "Zij schamen zich hier enorm voor en proberen dit ook te verbergen. Doordat zij het lezen onvoldoende machtig zijn, lukt het niet om formulieren in te vullen, etc. Dit is een van de redenen, zo ondervinden wij, dat mensen in een kwetsbare financiële situatie terecht komen."

Slachtoffers of eigen schuld?

Elke indeling van deelnemers in groepen is te grofmazig. Ze zijn uniek, hebben allemaal hun eigen verhaal. Een vrijwilliger zegt: “Je kunt het je niet indenken, zo raar en grillig het er soms aan toegaat. Je komt in een wereld terecht, die je normaal niet tegenkomt of kent. Het komt allemaal bij de voedselbank terecht.

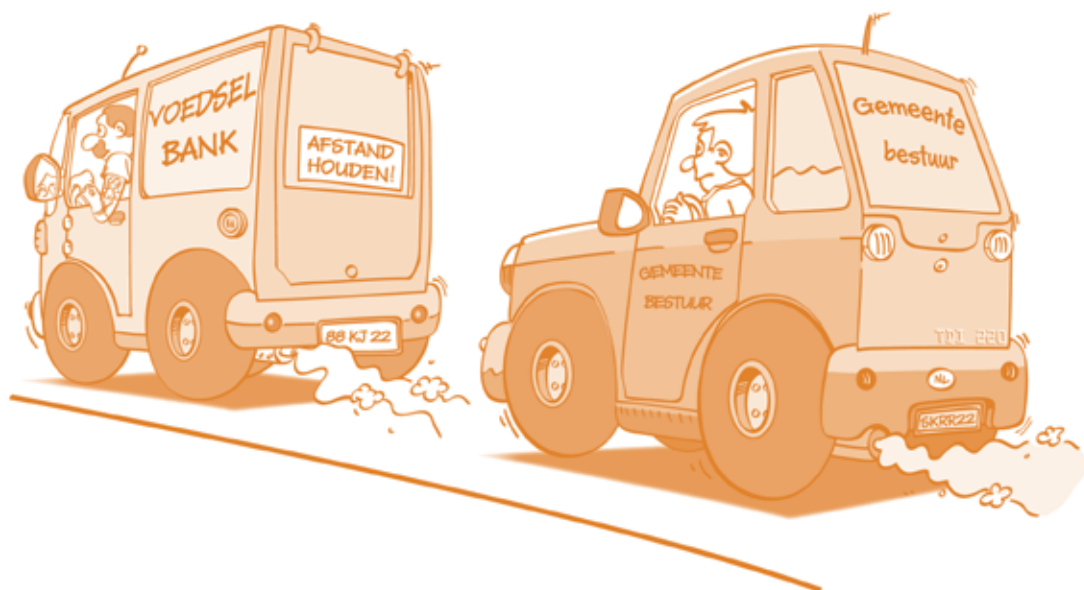
Bijvoorbeeld de schuldhulpverlening met drie jaar op een absoluut minimum werkt lang niet altijd goed. Mensen houden het niet vol, vallen uit het traject, starten dan weer opnieuw, enzovoort. Zo kunnen mensen soms tien jaar of langer in de schuldhulpverlening zitten of met nog meer schulden uit zo’n traject komen. Mensen die onder de pardonregeling vallen, niets hebben, een lening moeten nemen om een woning in te richten. Of iemand die uit de gevangenis komt en een veel te dure kamer moet huren in een pension, omdat hij nergens anders terecht kan. Een lege kamer. Geen inrichting, geen voedsel, geen bed. De maatschappelijk werker regelt een lening. De man heeft niks om af te lossen. Hoe dom kun je als hulpverlener eigenlijk zijn? De voedselbank is dan degene waar dat allemaal terecht komt.”

Een maatschappelijk werkster die aanwezig is op een van de expertmeetings verdedigt haar werksoort. Zij vindt het te gemakkelijk om het maatschappelijk werk in de beklaagdenbank te zetten. In haar ogen zijn de mensen uiteindelijk zelf verantwoordelijk voor hun situatie. “Mensen handelen tegen beter weten in en trekken ook te laat aan de bel. Ze komen vaak uit de lagere sociale milieus, hebben geen discipline. Als het loon binnenkomt, besteden ze het liever aan kleren dan aan de vaste lasten. Ze nemen geen verantwoordelijkheid.” Iemand anders die werkt en toch gebruik moet maken van de voedselbank is het daarmee absoluut oneens. “Ik werk, maar kom toch tekort. Als je ziet wat ik aan vaste lasten moet betalen, schrik je.” Een ander vult aan: “Als je net als ik jarenlang in een uitkering zit, kom je tekort. De uitkering is gewoon te laag. Je kunt een dubbeltje maar één keer uitgeven. Als je iets niet betaalt, niet kunt betalen, krijg je de deurwaarder over de vloer. Daar is men steeds sneller mee. Dan komt er weer zoveel bovenop.”

Dergelijke gedachtewisselingen maken duidelijk dat de deelnemers aan voedselbanken in heel verschillende situaties zitten en dat er heel verschillend over hen gedacht en gesproken wordt. Het is ook lastig om beelden over de deelnemers uit te zuiveren door ze te confronteren met de werkelijkheid. De deelname aan de voedselbank is daarvoor soms te kort en te vluchtig. Binnen een tijdsbestek van enkele maanden kan het bestand van een voedselbank grotendeels of helemaal veranderd zijn.

1.3. Verschil in opvatting bij gemeenten en voedselbanken

Tijdens de expertmeetings werd uitvoerig gesproken over de positie die gemeenten innemen ten opzichte van voedselbanken. De omschrijvingen varieerden van 'afwijzen' en 'negeren' tot 'erkennen', 'ondersteunen' en 'samenwerken'. Ook in kringen van voedselbanken wordt heel verschillend gedacht over de verhouding met de gemeente. Sommige vertegenwoordigers van voedselbanken staan huiverig tegenover de gemeente; anderen pleiten voor meer samenwerking en zijn enthousiast over de positieve effecten daarvan.¹³

13! In opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten zijn aan hoofden van sociale diensten van gemeenten (respons 58%) en aan 10 voedselbanken tien vragen voorgelegd over onder meer de relatie tussen gemeente en voedselbank. Geconstateerd wordt dat de meeste gemeenten en hun voedselbanken klanten naar elkaar doorverwijzen. (p. 12) En dat in 37% van de gemeenten voedselbanken wel deelnemen aan het (integraal) overleg aanpak armoede en in 42% niet. (p. 15) Zie Andrew Britt en Carla Vianen, *Quickscan Voedselbanken 2008*, SGBO, Den Haag, augustus 2008

Opvattingen bij gemeenten

Sommige gemeenten willen niets van de voedselbank weten en weigeren initiatieven te steunen. Een vrijwilligster: “Als voedselbank krijgen wij geen subsidie. In onze gemeente is er volgens de wethouder geen armoede. Hij vindt dat er voldoende voorzieningen zijn om armoede te bestrijden. De voedselbank is in zijn ogen daarom overbodig. Dat maakt samenwerking lastig.” Iemand die vanuit haar kerk een uitgiftepunt voor voedsel heeft opgezet, vult aan: “De burgerlijke gemeente vindt dat er geen armoede is en geeft geen medewerking om de voedselbank te huisvesten. Daarom gebruiken wij de kerken als uitgiftepunt.”

Gemeenten willen er niks van weten

Veel deelnemers aan de expertmeetings herkennen deze afwijzende opstelling van de gemeente. De voedselbank wordt door de wethouder vaak gezien als een kritiek op het gemeentelijke beleid en daarvoor staat niet iedereen open. Iemand gaf aan dat dit vooral het geval is bij linkse stadsbesturen. “Juist die voelen zich aangevallen en willen niks te maken hebben met voedselbanken, omdat ze vinden dat het gemeentelijke beleid voldoende moet zijn.” Mensen die actief zijn in kleinere gemeenten melden dat het gemeentebestuur niet mee wil werken aan het oprichten van een voedselbank, omdat het om kleine aantallen gaat. “Men vindt dat het geld beter rechtstreeks aan de armen gegeven kan worden via goede minimavoorzieningen.”

Gemeenten steunen voedselbank

Sommige deelnemers aan de expertmeetings gaven aan dat hun ervaringen anders zijn. Zij vertelden dat hun gemeente bereid is op directe of indirecte wijze steun te geven aan de lokale voedselbank.

Tijdens een van de expertmeetings werd Roermond genoemd als een gemeente waar een goede relatie is tussen de voedselbank en de gemeente. Vanuit de gemeente is een ambtenaar aangewezen als contactpersoon die ook aanwezig is als de voedselpakketten worden uitgegeven. Verteld werd dat er in het begin bij het gemeentebestuur het doel leefde om op die manier ertoe bij te dragen dat de voedselbank overbodig zou worden. Intensieve contacten tussen voedselbank en betrokken gemeenteambtenaar hebben in ieder geval dat aanvankelijke doel doen vervagen. De gemeente krijgt door de samenwerking steeds meer zicht op de problematiek en de achtergronden van de meer dan honderd gezinnen die gebruik maken van de voedselbank.

“Deze informatie wordt ook weer gebruikt ten behoeve van de verdere ontwikkeling van het lokale armoedebeleid. De intakekers van de voedselbank hebben een opleiding gehad, zodat ze de regelingen en het netwerk daaromheen kennen. Er zijn nu een heleboel aandachtspunten waar de wethouder verder mee aan de slag kan gaan. Er zijn kortere lijnen

ontstaan, het proces van de schuldhulpverlening wordt verder aangescherpt, er wordt naar gestreefd dat er binnen vijf dagen een beslissing is op een aanvraag voor bijzondere bijstand.” Door goede contacten met de voedselbank verbetert de gemeente op deze manier haar eigen ‘binneninstrumenten’. De goede contacten met de voedselbank zijn een extra ‘buiteninstrument’ dat de gemeente ter beschikking heeft gekregen. Dat blijkt heel hard nodig, omdat veel deelnemers aan de voedselbank moeite hebben in contact te komen met de gemeente en gebruik te maken van aanwezige minimavoorzieningen. “De beleidsambtenaar kan meer vanuit het veld, vanuit de buitenprojecten bemiddelen en van daaruit werken richting de gemeentelijke diensten, de binnenvoorzieningen. En de gemeente kan veel beter haar regiefunctie waarmaken en veel gericht erop toe zien dat instanties en hulpverleners het werk doen waarvoor ze in het leven zijn geroepen.”

Gemeenten staan open voor signalen vanuit de voedselbank

Ook vanuit andere steden wordt gemeld dat voedselbanken veel concrete signalen opleveren voor de gemeente en voor de hulpverleners. Signalen over wat er allemaal mis gaat, over wat er beter kan, over wat er in aanvulling op het bestaande beleid moet gebeuren, over de dagelijkse werkelijkheid van mensen die bij de overheid en de officiële instanties uit zicht zijn geraakt. Iemand uit het Noorden van het land: “Onze gemeente faciliteert de voedselbank, maar ze blijft tegen. Wel onderkent ze dat ze kennelijk iets niet goed of niet goed genoeg doet. Daar trekt ze consequenties uit.”

Opvattingen bij voedselbanken

Ook bij voedselbanken leven verschillende opvattingen over de relatie met gemeenten. Sommigen vinden dat de gemeente op een afstand gehouden moet worden. Anderen zijn voorstander van een goede samenwerking. Weer anderen zijn voorstander van een combinatie van samenwerken en afstand bewaren.

Liever afstand bewaren

Er zijn vertegenwoordigers van voedselbanken die gemeente en instanties liever buiten de deur houden. “Als de gemeente niet wil subsidiëren heb je ook geen bemoeizucht, geen ambtenaren die je opdrachten geven, geen verplichtingen om mensen naar de schuldhulpverlening te sturen.”

Anderen geven aan wel subsidie te willen van de gemeente, maar geen inmenging. Voedselbanken, vinden zij, moeten helemaal zelfstandig zijn en zelfstandig blijven. Dit standpunt wordt ook ingegeven door het belang van de privacy van de deelnemers. Vooral deze laatste overweging ontmoet begrip bij een hulpverlener die actief is vanuit de kerken. “We moeten oppassen weer terug te komen bij de situatie die vroeger nogal eens voorkwam bij de diaconieën, die zich ook diepgaand met het persoonlijk leven van armen gingen bemoeien.” Iemand anders vult aan: “Ik ben huiverig voor toe-eigening van voedselbanken door ge-

meenten. Maar het zou wel goed zijn als gemeenten zouden erkennen dat voedselbanken een eigen zelfstandige functie hebben.”

Met samenwerking bereik je meer

Een maatschappelijk werkster reageert op deze afwijzende houding met de mededeling dat de deelnemers er juist geen moeite mee hebben. “Wij screenen. De mensen die gebruik willen maken van de voedselbank moeten ons inzicht geven in hun financiële situatie. Als het nodig is volgt een verplichte hulpverlening. We werken veel samen met de schuldhulp en de kredietbank. En als bijvoorbeeld de zorgtoeslag niet in orde is, kan men terecht bij de voedselbank totdat het in orde is. Maar er wordt wel gezorgd dat het in orde wordt gemaakt. We geven de gegevens ook door aan de sociale dienst. Er heeft nog niemand geprotesteerd.”

Samenwerken en tegelijk afstand bewaren

Anderen geven aan dat mensen die gebruik maken van de voedselbank doorgaans niet in een positie zitten om te kunnen protesteren.

Iemand voegt daar een heel ander argument aan toe om de gemeente toch wat op een afstand te houden. “De voedselbanken moeten oppassen ook een instituut te worden. Voedselbanken moeten tijdelijk zijn. Je moet niet de problemen van de overheid of de samenleving op gaan lossen, zoals armoede, tekortschietende voorzieningen en niet goed werkende instanties en hulpverlening. Als voedselbank moet je het maatschappelijke tekort niet proberen op te vullen. Juist door geen oneigenlijke taken te gaan doen blijf je overheid en instanties aanspreken op hun verantwoordelijkheden en zorg je ervoor dat je als voedselbank inderdaad over enkele jaren van het toneel kunt verdwijnen.”

Dit werd aangeduid als de ‘spiegelfunctie’ of de ‘horzelfunctie’. In het volgende hoofdstuk gaan we hierop nader in. Het sluit samenwerken met de gemeente niet uit. Maar het is belangrijk daarbij als voedselbank een eigenstandige positie te houden.

HOOFDSTUK 2

HET BELEID TEN AANZIEN VAN VOEDSELBANKEN

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de vraag hoe overheden zich opstellen ten aanzien van het verschijnsel voedselbanken. Op landelijk en op lokaal niveau zijn er bestuurders en politici die de voedselbanken een geheel overbodig initiatief vinden. Ze gaan er vanuit dat er een wettelijk gegarandeerd recht op een bestaansminimum is voor iedereen en dat de overheid haar uiterste best doet om mensen met werk en een (aanvullend) inkomen uit de armoede te halen en te houden. Het zijn bestuurders en politici van uiteenlopende politieke richtingen die zich zo afhoudend opstellen ten aanzien van voedselbanken. Anderen zijn van mening dat de voedselbank er inderdaad eigenlijk niet zou hoeven te zijn en dat het een schandvlek is dat die kennelijk wel nodig is. Het is een andere opstelling dan de eerste groep bestuurders en politici, maar ze delen hun afwerende houding ten aanzien van voedselbanken.

Die afwijzende houding is de laatste tijd aan het veranderen. De positie van schandvlek wordt verlaten en er wordt een nieuwe stelling betrokken: de vindplek. Voedselbanken zijn plekken om mensen te bereiken met wie de overheden en de instanties het contact verloren hebben. In plaats van afwijzing ligt samenwerking met de voedselbanken daarom meer in de rede. De achterliggende gedachte blijft echter gelijk bij veel bestuurders. Men is ervan overtuigd dat het armoedebeleid van de gemeente goed is. Hooguit is het zo dat de mensen op wie dit beleid zich richt beter bereikt moeten worden. Zo lang dat niet is gebeurd zou de voedselbank tijdelijk kunnen dienen als een van de vindplaatsen om met deze mensen in contact te komen. Voor duurzame oplossingen moeten de mensen weg bij de voedselbank. Ze moeten terug naar de gemeente en naar het daar ontwikkelde beleid van ‘werk eerst’ en als het nodig is een aanvullend inkomen.

Slechts een enkele gemeente komt verder dan deze vindplaatspositie en onderkent dat het bestaan van voedselbanken dwingt tot een kritische reflectie op eigen denken en doen. Veel mensen die gebruik maken van de voedselbank zijn – om uiteenlopende redenen – uit het gangbare bestel gevallen. Een inhaalbeleid dat gericht is op het weer meedoen in dat bestel zal een aantal van hen helpen, maar volstaat niet als antwoord. Het beleid moet een bredere visie ontwikkelen en een meer geschakeerde aanpak durven nemen. Het unieke van ieder afzonderlijk persoon is daarbij het vertrekpunt. In het overheidsbeleid wordt veel gesproken over ‘maatwerk’. De voedselbanken geven aan dat de invulling van dit begrip dwingt tot het verkennen van nieuwe doelen en nieuwe wegen buiten de gevestigde kaders.

2.1. Discussie in de Tweede Kamer

In 2002 wordt de eerste voedselbank opgericht in Nederland, in Rotterdam, door het echtpaar Sies.¹⁴ Eind 2004, bij de behandeling van de begroting 2005 van het ministerie van SZW, wordt voor het eerst in de Tweede Kamer gesproken over voedselbanken en worden de bewindslieden gevraagd wat zij van dit verschijnsel vinden.

Kamerlid Jan de Wit (SP) maakt gewag van “de zogeheten voedselbank, waarvan het aantal gebruikers in Nederland is gestegen van 1200 naar 2500”.¹⁵ In zijn ogen is het een groot schandaal. Hij vraagt de bewindslieden hoe zij deze voedselbank zien. Zelf geeft hij aan dit verschijnsel te zien als een teken dat werk als hét middel om armoede te bestrijden niet reëel is: voor veel mensen is er geen werk en daarnaast zijn er ook in Nederland werkende armen. Hij pleit voor een armoedebestrijding die de invalshoek van de inkomensverbetering kiest. In hetzelfde debat geeft Ineke van Gent (GroenLinks) aan niet te begrijpen dat de minister – De Geus – accepteert dat mensen naar de voedselbank moeten voor een voedselpakket, omdat zij de boodschappen niet meer kunnen betalen.¹⁶

In een later debat in de loop van 2005, als meerdere kamerleden melding hebben gemaakt van de voedselbanken, geeft minister De Geus te kennen dat de voedselbanken door de regering niet gezien worden als een generieke oplossing voor een generiek probleem. In de ogen van de minister gaat het bij het gebruik van voedselbanken om situaties die individueel maatwerk vereisen.¹⁷ Op latere vragen van kamerleden voegt hij daaraan toe dat het van belang is dat mensen de juiste instanties kennen “opdat zij gebruik kunnen maken van de voorzieningen waar zij recht op hebben”.¹⁸ De minister wijst erop dat het Rijk samen met de algemene bijstand en de voorliggende voorzieningen een bestaansminimum garandeert.

14! Voornamelijk vanuit de kerken en door particulieren zijn al eerder initiatieven genomen om etenswaren die anders weggegooid zouden worden op te halen bij bakkers en winkeliers in de omgeving en deze te verdelen onder de minima in de buurt of het dorp. Dit zijn de voorlopers van de latere voedselbanken. Een voorbeeld is Stichting ‘De Barmhartige Samaritaan’ uit Sint Annaparochie, die in 1998 werd opgericht door Kor Wijmenga. Iemand die nog eerder was en de uitvinder van de voedselbanken wordt genoemd, is pater Gerrit Poels, die in 1990 de stichting ‘Broodnodig’ begon met als doel brood te leveren aan mensen die dat niet kunnen betalen. Het brood wordt al jarenlang door pater Poels per fiets rondgebracht in Tilburg. Arme mensen kregen in de Middeleeuwen broodpenningen uitgereikt. Daarmee konden ze na de kerkdienst bij de broodbank brood halen. Uit protest tegen de verarming in de stad heropende de wijkdiaconie van de Protestantse Kerk in Haarlem in 2005 na 415 jaar op twee zaterdagen in de Sint Bavo het oude gebruik van de broodbank. Tien jaar eerder, in 1995, kwam bisschop Muskens namens de Bisschoppenconferentie intensief in het nieuws, toen hij aangaf dat volgens de katholieke Catechismus een arme een broodje mag stelen om in leven te blijven. In veel kerken vond of vindt men een offerblok met het opschrift ‘St.-Antoniusbrood’. Daarmee wordt een gift voor de armen bedoeld.

15! Rijksbegrotingen (Sociale Zaken en Werkgelegenheid), Handelingen 2004-2005, nr. 32, Tweede Kamer, p. 2125

16! o.c., p. 2129

17! Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, 29 804, nr. 15, p. 27

18! Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, Aanhangel Handelingen, 4199

Hij verwijst ook naar een krantenbericht waarin de voedselbank de grote toestroom verklaart door te wijzen op het onvermogen van veel Nederlanders om in mindere tijden soberder te leven. “Daardoor steken ze zich gemakkelijk in de schulden als het financieel minder goed gaat.”¹⁹

Onderzoek

Eind 2005 doet de minister de toezegging om een onafhankelijk onderzoek te starten naar de omvang, ontwikkeling en samenstelling van de gebruikers van de voedselbanken en naar de achterliggende oorzaken van hun beroep op de voedselbank.²⁰

Begin 2006 worden de resultaten gepresenteerd aan de Tweede Kamer. De verantwoordelijke staatssecretaris – Van Hoof – geeft aan dat de voedselbanken zelf hun doelstelling omschrijven als “mensen te helpen die tijdelijk in de problemen zijn gekomen”. Van een structurele aanvulling van het inkomen is geen sprake. Benadrukt wordt dat een goede samenwerking tussen voedselbanken en gemeenten ertoe kan bijdragen dat de mensen om wie het gaat beter door de gemeenten worden bereikt. Dat is nodig, vindt de staatssecretaris, want het structurele antwoord op de problemen van bedoelde mensen ligt in handen van de gemeenten: bijzondere bijstand, schuldhulpverlening en bovenal toeleiding naar werk.²¹

Dat standpunt wordt twee jaar later ook herhaaldelijk in de Tweede Kamer verwoord door zijn opvolger, staatssecretaris Ahmed Aboutaleb. Ook deze benadrukt keer op keer dat mensen uiteindelijk niet worden geholpen met een voedselpakket, maar met adequate schuldhulpverlening in combinatie met goed gebruik van minimavoorzieningen en een baan. “De echte oplossing kan door de overheid worden geboden. In plaats van de strijd aanbinden met voedselbanken, is mijn aanpak erop gericht voedselbanken als vindplaatsen te gebruiken om mensen beter en doeltreffender hulp te bieden.”²²

“Voedselbanken zijn particulier initiatief. Ze moeten niet bestreden worden, maar overbodig gemaakt. Duurzame oplossingen kunnen alleen gevonden worden aan het gemeenteloket in de vorm van schuldhulpverlening, bemiddeling bij arbeid, verslavingshulp et cetera.”²³

19! Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, Aanhangsel Handelingen, 4369

20! Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, Aanhangsel Handelingen, 860

21! Tweede Kamer, vergaderjaar 2004-2005, Aanhangsel Handelingen, 2092

22! Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, Aanhangsel Handelingen, 1487

23! Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 31 200 XV, nr. 86, p. 5

2.2. Een situatieschets uit 2006

Uit de Klantenanalyse van Regioplan komt het volgende beeld naar voren wat betreft de relatie tussen voedselbanken en gemeenten:

“In geen enkele gemeente is op dit moment sprake van een gezamenlijk optreden van de gemeentelijke sociale dienst en de voedselbank. Wel is een beweging zichtbaar waarin beide partijen en ook hulpverlenende instanties elkaar op willen zoeken om samen te werken. Een grote gemeente wil aanwezig zijn bij het uitdelen van de pakketten. Op deze manier krijgt de sociale dienst zicht op de problematiek van de mensen en kan men direct doorverwijzen naar hulpverlenende instanties in het geval mensen nog nergens in traject zijn. Dit idee moet echter als een voornemen worden gezien, men heeft nog geen stappen ondernomen om dit plan concreet te maken. In verschillende gemeenten zijn initiatieven waarin voedselbanken voorlichting geven over hun werkwijze en indicatiestelling aan de hulpverlenende instanties en sociale dienst, zodat mensen door hen kunnen worden doorverwezen voor een voedselpakket. In één gemeente adverteert de voedselbank in het krantje dat de gemeente rondstuurt naar bijstandsgerechtigden. Ook zijn er initiatieven waarin hulpverlenende instanties en sociale diensten voedselbanken op de hoogte brengen van hun werkwijzen mogelijkheden. Het doel hiervan is om die mensen, die wel bij de voedselbank komen maar nergens anders, op deze manier in beeld te krijgen. Ook is er een gemeente die sinds kort periodiek overleg heeft met de voedselbank om op de hoogte te worden gebracht van nieuwe ontwikkelingen.” (p. 11-12)

De bevinding van Regioplan dat voedselbanken en gemeenten samenwerking zoeken, lijkt een te rooskleurige schets van de situatie in 2006. Veel gemeentebestuurders zijn het op dat moment nog roerend eens met iemand als organisatieadviseur Hein Tilborghs die er voor pleit om gemeenten te verbieden steun te geven aan voedselbanken. “Gemeenten die voedselbanken subsidiëren geven zichzelf een brevet van onvermogen. Zij legitimeren daarmee niet alleen het bestaan ervan, maar leggen zich ook neer bij hun eigen tekortkomingen. Ondersteuning van voedselbanken door gemeenten zou verboden moeten worden. Inkomensondersteuning of ondersteuning in natura door particulier initiatief is immers niet meer van deze tijd. Er ligt een enorme taak bij de gemeentelijke overheden om de voedselbanken de wereld uit te helpen.”²⁴ Ook zijn er voedselbanken die toenadering vanuit de gemeente resoluut afwijzen omdat ze de motieven niet vertrouwen. Een voorbeeld is Alphen aan den Rijn waar de wethouder graag in gesprek wilde komen met de deelnemers van de voedselbank om hen te wijzen op de aanwezigheid van minimavoorzieningen, waarmee in zijn ogen de voedselbank tevens overbodig zou worden. Die intentie was voor het bestuur van de voedselbank aanleiding om alle medewerking te weigeren. Dat was voor bestuurders weer aanleiding om op verwijtende toon over voedselbanken te blijven spreken.

²⁴ zie Sociaal Bestek, 2006, nr. 6

2.3. Een kentering in zicht?

De voorafgaande situatieschets geeft aan hoe moeizaam de verhouding is tussen voedselbanken en gemeenten. Er is sprake van denken en doen in termen van overbodigheid. De praktijk dwingt overheden zich te bezinnen op deze ‘overbodigheidsstrategie’. Ingezien wordt dat voedselbanken vindplaatsen zijn voor overheden en organisaties die het contact met bepaalde groepen mensen hebben verloren. De vraag is of deze ‘vindplaatsstrategie’ volstaat.

Overbodigheidsstrategie

In kringen van de overheid, landelijk en lokaal, overheerst aanvankelijk de strategie om voedselbanken te beschouwen als een overbodig initiatief: goedbedoeld, sympathiek, maar overbodig. De redenering is dat in Nederland een ruimhartig sociaal vangnet opgebouwd is en dat niemand armoede hoeft te lijden, laat staan honger. De voedselbanken roepen een beeld op dat veel bestuurders ongepast vinden en waartegen ze zich ook sterk verzetten.

Er zijn nog steeds lokale bestuurders die deze strategie hebben. Ze zijn ervan overtuigd dat gemeenten voldoende voorzieningen hebben om armoede te bestrijden en dat hooguit het gebruik van deze voorzieningen eventueel beter kan. Ze willen daarom weinig weten van voedselbanken. Sommige lokale bestuurders willen zelfs helemaal niets weten van voedselbanken. Niet zozeer omdat ze van mening zijn dat de gemeente zelf de betere oplossing heeft voor het armoedevraagstuk, maar veeleer omdat ze ontkennen dat er een armoedevraagstuk is. Ze vertrekken, zoals tijdens de expertmeetings werd verteld, ‘vanuit de nuloptie: bij ons is er geen armoede!’.

Vindplaatsstrategie

Andere bestuurders zijn wel bereid de feiten onder ogen te zien. Ze kunnen en willen niet ontkennen dat mensen in hun gemeente in een situatie van armoede verkeren en een beroep doen op de steun van voedselbanken. Deze bestuurders erkennen dat de voedselbanken een functie hebben, zeker tijdelijk, totdat mensen de weg (terug) gevonden hebben naar een meer structurele oplossing van hun problemen. Deze bestuurders zijn ook bereid steun te geven aan voedselbanken, ofwel in de vorm van financiële ondersteuning ofwel in de vorm van materiële ondersteuning via het beschikbaar stellen van een onderkomen of een vervoermiddel.

Tijdens de expertmeetings werd door verschillende deelnemers gemeld dat er steeds meer toenadering komt tussen voedselbanken en gemeenten. Dat is ook merkbaar op landelijk

niveau. Tijdens de expertmeetings werd door vertegenwoordigers van enkele voedselbanken verteld dat men deelgenomen had aan een bijeenkomst van het ministerie van SZW en de VNG ter voorbereiding van een bestuurlijke conferentie over de samenwerking tussen gemeente en voedselbanken. In de verzamelbrief juni-juli 2008 van de staatssecretaris van SZW aan de gemeenten staat daarover een bericht dat de intentie van de beoogde samenwerking aangeeft. “De discussie over voedselbanken is complex. Ze zouden er niet moeten zijn, maar ze zijn er toch. Het ministerie van SZW en de VNG vinden het belangrijk dat gemeenten gebruik maken van de voedselbanken. Het is bij uitstek de vindplaats voor mensen die onvoldoende gebruik maken van inkomensvoorzieningen. (...) Tijdens de bestuurlijke conferentie willen SZW en VNG met vertegenwoordigers van voedselbanken en wethouders van gemeenten met een voedselbank komen tot acties voor een betere samenwerking om mensen duurzaam uit de armoede te helpen.”

Volstaat de vindplaatsstrategie?

Ook in een brief aan de Tweede Kamer van 18 april 2008 maakt de Staatssecretaris van SZW melding van een kentering in de opstelling ten aanzien van voedselbanken. “In plaats van de strijd aan te binden met voedselbanken is de aanpak van het kabinet erop gericht voedselbanken als vindplaatsen te gebruiken om mensen beter en doeltreffender hulp te bieden. De voedselbanken bieden immers geen structurele oplossing voor de problemen waardoor mensen aankloppen bij een voedselbank. De echte oplossing is om ervoor te zorgen dat mensen zelfstandig in hun onderhoud kunnen voorzien. De overheid doet er alles aan om hen hier zo goed mogelijk bij te begeleiden.”²⁵

De staatssecretaris geeft aan dat het kabinet al extra maatregelen heeft genomen op het gebied van schulden en overkreditering, evenals op het terrein van het terugdringen van niet-gebruik van voorzieningen. Dat zijn namelijk de twee voornaamste terreinen waarop deelnemers van voedselbanken met problemen kampen. Op beide punten zijn ongetwijfeld veranderingen en verbeteringen te bereiken waarmee klanten van voedselbanken geholpen zijn. Maar de vraag is of deze antwoorden volstaan?

Veel klanten van de voedselbanken zijn uit de reguliere hulpverlening gevallen, zijn stukgelopen op de vaak herhaalde pogingen om (terug) een plek te krijgen op de arbeidsmarkt. Er zijn mensen bij die enkele zodanig frustrerende ervaringen hebben opgedaan, dat ze niets meer van de overheid en aanverwante instanties willen weten. Als de kentering in de opstelling van de overheid er alleen uit bestaat om bestaande instrumenten van bestaand beleid beter toegankelijk te maken, is er nauwelijks of in ieder geval in onvoldoende zin sprake van een kentering, een omslag in het beleid. Veel bestuurders en politici blijven

²⁵! Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 24 515, nr. 135

denken en doen vanuit het perspectief van een beleid dat al jarenlang ondanks politieke wisselingen van de macht, soortgelijk is gebleven.

Erkennen van eigen verlegenheid

Het zou openingen tot dialoog en verandering bieden als de overheid onderkent dat de voedselbank hulp levert die anders is dan de gebruikelijke hulpverlening en mogelijk een welkome aanvulling hierop is.

Een voorzichtige aanzet in deze richting is te vinden in een recente CDA-studie naar het voorkómen van armoede. “Wie de voedselbanken wel even de wereld uit wil regelen, staat voor een fikse uitdaging. Vaak is er bij deze mensen sprake van een meervoudige en complexe problematiek, waarop in de meeste gevallen meerdere hulpverleners de tanden stukbijten: 32 procent van de deelnemers van de voedselbanken maakt gebruik van één vorm van hulpverlening, 35 procent geeft aan van twee of drie vormen gebruik te maken, 17 procent van deze huishoudens maakt zelfs van vier of meer (in sommige gevallen zeven!) vormen van hulpverlening gebruik.

In weerwil van de doelstelling van deze instelling om kortdurende hulp te verstrekken, zijn er nauwelijks voorbeelden van voormalige klanten van de voedselbank die, na een tijdje te zijn geholpen, weer op eigen benen staan. We kunnen de voedselbank eenzijdig zien als een teken van een vervallen maatschappij waar mensen buiten de boot vallen. Maar we doen de werkelijkheid en ook de inzet van vrijwilligers beter recht wanneer we voedselbanken zien als een integere manier waarop de samenleving probeert om mensen die in problemen zijn geraakt, op te vangen. Simpelweg door voedsel (en soms ook kleding) dat overschiet niet weg te gooien, maar ruimhartig beschikbaar te stellen.

Een neveneffect van voedselbanken is ook dat mensen meer ontvangen dan alleen voedsel. Juist ook het menselijke contact en de sociale hulp die geboden wordt, zijn van waarde. Dat neemt niet weg dat alles op alles gezet moet worden om deze mensen te helpen weer op eigen kracht financieel verder te kunnen. Daarvoor is een grondige schuldsanering nodig bij wie dat ook maar enigszins mogelijk is. We zagen al dat wanneer het misgaat, juist gezinnen met kinderen vaker bij de voedselbank aankloppen dan bij de reguliere schuldhulpverlening. Minder dan de helft van de huishoudens met schulden die bij de voedselbank aankloppen, zit in een schuldsaneringstraject. Dus daar liggen wellicht nog mogelijkheden voor meer structurele oplossingen. Van het grootste belang is echter om te voorkómen dat een huishouden uiteindelijk bij de voedselbank belandt.”²⁶

²⁶ CDA, *Participeren naar vermogen, een studie naar het voorkomen van armoede*, p. 41-42

Rentmeesterschap en eerlijker delen

In een kamerdiscussie over de uitkomsten van de Klantenanalyse van Regioplan noemt het CDA-kamerlid mevrouw Verburg de voedselbanken een voorbeeld van goed rentmeesterschap: ze zorgen ervoor dat voedsel niet weggegooid wordt. Ze spreekt over idealisme dat ingaat tegen de wegwerpmaatschappij en bepleit beter contact tussen voedselbanken en gemeenten, om de problemen van de mensen die gebruik maken van de voedselbank aan te kunnen pakken middels schuldhulpverlening, werk en minimavoorzieningen. Daarnaast wil ze een einde maken aan agressieve en misleidende reclame voor kredietverstrekking.²⁷ In hetzelfde debat geeft het PvdA-kamerlid mevrouw Noorman-den Uyl aan respect te hebben voor het initiatief van de voedselbanken, maar “in een welvaartsstaat als Nederland zouden voedselbanken echter niet nodig moeten zijn. Zij moeten dan ook zo snel mogelijk weer overbodig worden.” Mevrouw Noorman onderkent dat het overbodig maken van de voedselbanken alleen kan gebeuren als de welvaart eerlijker wordt verdeeld. Zij pleit daarom voor een verbetering van het inkomensbeleid.

Horzelfunctie

Beide kamerleden wijzen met hun opmerkingen de weg naar punten waarop daadwerkelijk een kentering in doen en denken aan de orde is. Het eerste kenterpunt ligt bij het ongedaan maken van de verspilling die eigen is aan een samenleving van consumenten. Het tweede kenterpunt ligt bij het ongedaan maken van de groeiende ongelijkheid in de inkomensverdeling.

In de maatschappelijke discussie over de voedselbanken komen beide aspecten weinig aan bod. Dat komt ook omdat in kringen van voedselbanken zelf te weinig nagedacht en gesproken wordt over de maatschappelijke functie die de voedselbanken hebben naast het uitdelen van voedsel. Tijdens de expertmeetings werd geconstateerd dat voedselbanken inderdaad groepen bereiken waarmee de overheid en officiële instanties het contact hebben verloren en dat er op een andere manier hulp wordt verleend. Niet alleen het feit van het bestaan van de voedselbanken houdt de overheid en de samenleving een spiegel voor, maar ook de wijze waarop gewerkt wordt binnen de voedselbanken kan een horzelfunctie vervullen voor het landelijke en lokale beleid.

Voedselbanken functioneren dank zij de verspilling die gepaard gaat met de wijze waarop in de huidige samenleving voedsel wordt geproduceerd en gedistribueerd. Dat roept vragen op over de omvang en de (on)vermijdelijkheid van een dergelijke verspilling. Het bestaan en de werkwijzen van voedselbanken geven aan dat de gebruikelijke hulpverlening aan mensen in nood anders kan en deels ook anders moet. Het feit dat veel deelnemers van de voedsel-

²⁷! Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006, 24 515, nr. 90, p. 1

banken vanwege problematische schulden moeten aankloppen bij de voedselbank roept vragen op over de omvang en noodzaak van het consumeren in onze samenleving. Verder zet het bestaan van voedselbanken aan tot het nadenken over solidariteit en vrijwilligerswerk.

In het volgende hoofdstuk zullen we ingaan op de vragen en twijfels die voedselbanken oproepen ten aanzien van wat we geneigd zijn als vanzelfsprekend en normaal te beschouwen. Eerst proberen we enkele praktische lessen te formuleren voor het te voeren sociaal beleid op landelijk en vooral lokaal niveau.

HOOFDSTUK 3

LESSEN VOOR LOKAAL GEBRUIK

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de hoofdles die uit het bestaan van voedselbanken getrokken moet worden aan het adres van de landelijke overheid: zorg voor een fatsoenlijk bestaansminimum! Daarna geven we een korte beschrijving van enkele voorbeelden van samenwerking met voedselbanken. In een aantal steden en dorpen is de samenwerking tussen gemeenten en voedselbanken vastgelegd in een intentieverklaring of een convenant. Deze samenwerking proberen we verder in te vullen met enkele praktische lessen voor de verbetering van lokaal sociaal beleid. We besluiten het hoofdstuk met een uiteenzetting over het versterken van de positie van mensen met schulden en met een pleidooi voor het bouwen van netwerken die gericht zijn op preventie.

3.1. Een leefbaar minimum

De anti-armoedebeweging roept al jarenlang dat het sociaal minimum te laag is gemaakt. Ze baseert zich op wetenschappelijk onderzoek én op getuigenissen van vrouwen, mannen en kinderen die aangeven dat ze er niet (meer) in slagen om de eindjes aan elkaar te knopen. Al kabinetten lang stelt de landelijke overheid zich op het standpunt dat het sociaal minimum volstaat om van rond te komen. Al erkende het vorige kabinet dat daarbij wel gebruik van alle (lokale minima)regelingen nodig is. Het huidige kabinet heeft besparingen van eerdere kabinetten op die minimaregelingen daarom teruggedraaid en de uitvoering ervan ook wat minder bewerkelijk gemaakt. Goed gebruik van minimaregelingen wordt – naast schuldhulpverlening en betaald werk – gezien als middel om voedselbanken overbodig te maken.

Toen minister Marga Klompé in 1963 de armenwet verving door de bijstandswet en daarmee naar eigen zeggen de stap maakte 'van genade naar recht', werd de bijstand zo hoog gemaakt dat er een bloemetje van af moest kunnen om het huis op te fleuren.

Dat 'bloemetje op tafel' is intussen al lang ingeleverd en vervangen door de bos minima-voorzieningen die nodig is om het inkomen enigszins op peil te houden.

De uitholling van het sociaal minimum

In 1998 gaf de landelijke anti-armoedebeweging een brochure uit onder de titel ‘Het sociaal minimum moet omhoog!’²⁸ Daarin werd met cijfers en tabellen aangetoond dat het sociaal minimum in de periode 1979-1996 15% is achtergebleven bij de prijsontwikkeling. Dat betekent dat de reële koopkracht van het sociaal minimum in 1996 10% lager lag dan in 1979. In geld – toen nog guldens – betekende dat een daling van het bijstandsminimum met ruim 130 gulden per maand. In de brochure werd verwezen naar andere onderzoeken die deze cijfers en de ervaringen van minima bevestigden. De brochure sloot af met een pleidooi voor een verruiming van de reële bestedingsmogelijkheden voor de dagelijkse levensbehoeften.

Tien jaar lang heeft de anti-armoedebeweging bij kabinet en Tweede Kamer aangedrongen op een verhoging van het sociaal minimum. Bij ieder jaarlijks overleg dat de Sociale Alliantie sinds 2000 heeft met de coördinerende bewindspersoon voor armoedebeleid, wordt dit punt op de agenda gezet. Iedere keer opnieuw blijkt dat het kabinet, ongeacht zijn politieke kleur, zich niet wil of kan laten overtuigen door cijfers van wetenschappers en ervaringen van minima.

Onlangs is opnieuw in een studie over laagbetaalde arbeid in Nederland met cijfers aangetoond dat het minimumloon tussen 1980 en 2005 25-30% achtergebleven is bij de prijsstijging en 28-34% bij de gemiddelde loonontwikkeling.²⁹ Anders dan vaak verondersteld wordt, toont bedoelde studie aan dat het percentage laagbetaalde banen in diezelfde periode niet is gedaald, maar is verdubbeld: van 5,9% in 1979 tot 11,5% in 2005. Nederlanders werken in 2005 minder uren in goed betaalde banen dan in 1979 en meer uren in laag betaalde banen. Deze cijfers vormen de achtergrond en de verklaring voor de toename van het aantal werkende armen in Nederland. Vanwege de koppeling van het sociaal minimum aan het minimumloon zijn deze cijfers eveneens de achtergrond en de verklaring voor het voortduren van omvangrijke armoede onder uitkeringsgerechtigden en de toename van het percentage mensen dat langdurig in armoede verkeert.³⁰

Het minimumloon en de uitkeringen werden de laatste 25 jaar anders behandeld dan de andere lonen. Gelegd naast de ontwikkeling van de prijzen – vooral voor wonen, energie, gezondheidszorg, verzekeringspremies en openbaar vervoer – heeft deze handelwijze van de overheid geleid tot een structurele uitholling van de koopkracht van het sociaal mini-

28! Raf Janssen en Wilma Kuiper (red.), *Het sociaal minimum moet omhoog!*, DoeMaar, Themanummer van het project Aanpak '98, themanummer 1, Inkomen, Stichting Sjakuus, Utrecht, augustus 1998

29! Wiemer Salverda, Maarten van Klaveren, and Marc van der Meer (eds.), *Low-Wage Work in the Netherlands* Russel Sage Foundation, New York, 2008

30! Peter Achterberg en Erik Snel, *Het einde van Duurzame Armoede?* In *Sociologie*, jaargang 4, 2008/1, p. 53-68

mum. Aanvankelijk heeft de landelijke overheid de ogen gesloten voor de negatieve gevolgen van deze handelwijze en ontwikkeling. Naderhand werd – overigens in wisselende mate – geprobeerd deze negatieve gevolgen te verzachten via aanvullend beleid van de lokale overheid.

Boos dat het bestaat; blij dat het er is!

Twintig jaar geleden woedde er een strijd over armoedebelief tussen de landelijke en de lokale overheid. De rijksoverheid ontkende dat er in Nederland sprake was van armoede. De toenmalige staatssecretaris Lou de Graaf riep steevast dat armoede alleen in Afrika voorkwam. De gemeenten merkten dat de werkelijkheid anders was. De sociale diensten brachten de rapporten **Minima zonder Marge** uit. Daarin werd met harde cijfers aangetoond dat mensen niet meer rond konden komen van hun uitkering. Gemeenteraden en colleges verzonnen allerlei slimme regelingen om minima iets extra's te geven. Het Rijk was daar tegen en probeerde dat te verbieden, omdat het uitgangspunt was dat de gemeenten zich niet met inkomenspolitiek mochten bemoeien.

De anti-armoedebeweging was het eens met dit standpunt: het Rijk moest zorgen voor een fatsoenlijk bestaansminimum en het moest niet nodig zijn dat de gemeente pleisters plakte. Aan de andere kant wist de anti-armoedebeweging als geen ander dat minima dergelijke pleisters bitter hard nodig hadden om de eindjes aan elkaar te knopen. Daarom adviseerde de anti-armoedebeweging aan lokale groepen om bij hun gemeentebestuur onder protest te pleiten voor goede minimaregelingen. Het protest gold als een oproep aan de landelijke overheid om te doen wat een rijksoverheid in een beschaafd land moet doen: zorg dragen voor een fatsoenlijk inkomen voor iedereen als uitdrukking van de solidariteit die in de vorm van de verzorgingsstaat tot stand is gebracht. Het protest was ingegeven door de overtuiging dat deze solidariteit in stand gehouden moest worden en dus niet vervangen mocht worden door allerlei gemeentelijke lapmiddelen. Die riepen bij menigeen het idee op van genade en willekeur want de ene gemeente deed wel iets en de andere niet. Daarom was de anti-armoedebeweging boos dat er gemeentelijke minimaregelingen waren en tegelijk blij dat ze er waren, want mensen hadden deze voorzieningen nodig om het hoofd boven water te houden.

Opnieuw boos dat het bestaat en blij dat het er is!

Twintig jaar later heeft het merendeel van de anti-armoedebeweging de onvermijdelijkheid van de lokale minimavoorzieningen geaccepteerd en richt de boosheid zich tegen de voedselbanken die bij een goed gebruik van de minimaregelingen niet zouden hoeven te bestaan. Tegelijk is er blijdschap dat de voedselbanken er toch zijn, want er zijn aanzienlijke aantallen mensen die de voedselpakketten nodig hebben om het hoofd boven water te houden.

Bij veel lokale bestuurders en politici heerst een soortgelijke blijde boosheid. Er zijn bestuurders die zich fel tegen voedselbanken keren. Ze vinden het bestaan van dergelijke organisaties een regelrechte schande en stellen zich tot doel deze organisaties in feite overbodig te maken of te voorkómen dat ze in hun gemeente opgericht worden. Andere bestuurders zeggen zich voor het bestaan van de voedselbanken in hun gemeente ook te schamen, maar ze desondanks te ondersteunen omdat ze beseffen dat een aantal mensen deze nodig heeft om de eindjes aan elkaar te kunnen blijven knopen. Eigenlijk vervult de voedselbank daarmee dezelfde pleisterrol die het gemeentelijk minimabeleid in de ogen van de anti-armoedebeweging twintig jaar geleden had en eigenlijk momenteel nog steeds heeft. Zij het dat de meeste mensen er zich bij hebben neergelegd.

Anti-armoedebeweging en lokale bestuurders kunnen tegenwoordig in koor roepen dat we ons als beschaafd land eigenlijk zouden moeten schamen voor een verschijnsel als de voedselbank. En zich tegelijk toch inzetten voor het functioneren van dergelijke verfoeilijke instellingen, zolang ze onmisbaar blijken te zijn. Deze opstelling van boze blijdschap brengt menigeen ertoe om én steun te geven aan dergelijke initiatieven én tegelijk met een verbetering van het minimabeleid te proberen het voortbestaan van deze instellingen te bestrijden. De vraag is of we dit ‘dubbelhartig’ standpunt niet onder dezelfde kritiek moeten stellen waarmee het gemeentelijke minimabeleid oorspronkelijk werd afgewezen.

Pleidooi voor een leefbaar sociaal minimum

Armoede is meer dan een gebrek aan inkomen. Er spelen ook sociale en culturele aspecten mee. Maar zonder een leefbaar inkomen kan armoede niet worden opgelost. Veel van de huidige armoede is ontstaan, omdat door overheidsmaatregelen in het verleden het sociaal minimum te laag is geworden. Het feit dat de koppeling een aantal jaren niet is toegepast moet in dit verband zeker worden genoemd. Daardoor is het sociaal minimum op 10 tot 20% achterstand gezet.³¹ Zeker als mensen langere tijd zijn aangewezen op een te laag minimum, ervaren ze grote problemen met rondkomen. Nieuwe methoden om armoedegrenzen op een lager niveau vast te stellen kunnen dat ergerlijke feit mogelijk uit de statistieken halen, maar niet uit de werkelijkheid. Een rechtvaardig inkomensbeleid vraagt om het tegengaan van het steeds verder uit elkaar groeien van inkomens en vraagt ook om het optrekken van het sociaal minimum naar een niveau dat mensen in staat stelt als volwaardige burger deel te nemen aan de samenleving.

31! Deze achteruitgang van het sociaal minimum heeft zich ook voorgedaan in andere landen. Een gerenommeerde armoede-onderzoeker uit België, professor Bea Cantillon, spreekt in dit verband van ‘de welvaartserosie van de minima’. Lezing CD&V-rondetafel armoede: België en Nederland in gesprek. Brussel, 10 september 2008. Zij roept op de overstap te maken ‘van meten en weten naar empathie en verontwaardiging’. Ze spreekt haar teleurstelling uit dat het jarenlang aandragen van wetenschappelijk onderbouwde cijfers over de omvang van armoede niet geleid heeft tot een krachtiger beleid om armoede te bestrijden en te voorkómen.

Te lage minimum oorzaak van armoede

Het te lage minimum en de voortdurende stijging van de vaste lasten maken dat steeds meer mensen niet meer rond kunnen komen en in de problemen raken, financieel en geestelijk.³² Eén op de acht kinderen in Nederland leeft in een huishouden dat moet zien rond te komen van een inkomen rond het sociaal minimum. In 2005 ging het om 430.000 kinderen en jongeren. Zij worden geconfronteerd met problemen op verschillende terreinen: sociaal-emotionele ontwikkeling, onderwijs, gezondheid, inkomen. Een kwart van de gezinnen op het minimum eet niet elke dag een warme maaltijd, omdat het geld daarvoor ontbreekt.

	huisuitzettingen ten gevolge van huurachterstanden
In 2002	vonden er 5.310 plaats
In 2003	waren dat er 7.166
In 2004	was het aantal gestegen tot 8.400
In 2005 en 2006	nam het aantal af tot respectievelijk 8.100 en 7.500

Een soortgelijke benedenwaarts gerichte tendens kan nog niet gemeld worden voor het aantal huishoudens met problematische schulden. Enkele jaren geleden werd dit aantal geschat op meer dan 200.000. Bij 20 tot 40% van deze huishoudens gaat het om mensen met een laag inkomen. Dat zijn 40.000 tot 90.000 huishoudens. Het aantal dak- en thuislozen en het aantal mensen dat aangeduid wordt als ‘verkommerden en verloederden’ neemt toe. Er komen steeds meer mensen in onze samenleving die sociaal uitgesloten worden. Dat betekent niet dat deze mensen uit de samenleving zijn verdwenen. Sommige groepen zijn iets minder zichtbaar dan andere, maar de sociaal uitgesloten blijven deel uitmaken van onze samenleving.

Aanvullend beleid gemeenten volstaat niet

Het aanvullende inkomensbeleid dat gemeenten kunnen – niet moeten! – voeren, biedt enig soelaas, maar volstaat niet. Het wordt door het Rijk opgevoerd als een vast onderdeel van de plicht die de overheid heeft om aan iedere burger een leefbaar minimum-inkomen te garanderen. Maar wat in de ene gemeente goed is geregeld, bestaat in de andere niet. Zo ontstaat rechtsongelijkheid voor mensen.

Ook de omvang van het ‘niet-gebruik’, de onderbenutting van regelingen, is hoog. De aanvullende regelingen moet men zelf aanvragen en lang niet iedereen is goed geïnformeerd

32! Over het complexe verband tussen armoede en depressie zie: Katia Levecque, *Armoede en depressie. Een (niet) evident verband?*, Acco Leuven 2008

over de aanwezige mogelijkheden. Zelfs bij intensieve voorlichting worden veel mensen niet bereikt. Bovendien zijn de drempels om gebruik te maken van de regelingen hoog: lange procedures, ingewikkelde formulieren, inbreuk op privacy. In veel gemeenten worden initiatieven genomen om het goed gebruik van minimaregelingen te bevorderen. Dat is

toe te juichen. Het is ook toe te juichen dat het huidige kabinet de bezuinigingen op het minimabudget van het vorige kabinet terugdraait en gemeenten weer meer middelen ter beschikking stelt om een beter sociaal beleid te voeren. Dat ontslaat de landelijke overheid echter niet van haar plicht om zorg te dragen voor een leefbaar gegarandeerd inkomen voor iedereen.

Om voor iedereen tenminste de koopkracht te handhaven moet het sociaal minimum gekoppeld blijven aan de algemene loonontwikkeling. Dat is momenteel weer het geval. In het verleden is dat vaak niet gebeurd. Daardoor zijn achterstanden ontstaan en is het sociaal minimum te laag geworden. Om die achterstanden in te lopen moet het sociaal minimum elk jaar extra worden verhoogd. Problemen van niet-gebruik, van verschuiving 'van recht naar gunst' en van hoge uitvoeringskosten worden voorkómen of tegengegaan door gemeenten toe te staan én financieel toe te rusten om opnieuw het beleid van inkomensondersteuning categoriaal uit te voeren. Daarnaast kan het Rijk subsidies en toeslagen omzetten in fiscale toeslagen, opdat deze in de vorm van negatieve inkomstenbelasting ook ten goede komen aan de laagste inkomensgroepen.

3.2. Voorbeelden van samenwerking

In kringen van adviesbureaus wordt vaak en veel gesproken over ‘best practices’. Het zijn voorbeelden die gepresenteerd worden als de beste wijze om bepaalde problemen aan te pakken. Vaak worden deze ‘best practices’ gepresenteerd met een haast vanzelfsprekend moeten: zo moet iedereen de zaak aanpakken! Mensen die dichter bij de werkelijkheid staan weten beter: er zijn geen ‘best practices’. Er zijn hooguit goede voorbeelden waar mensen inspiratie uit kunnen putten om in de eigen situatie ook tot goede praktijken te komen. Met goede voorbeelden alleen kom je er niet. Er is op de eigen situatie afgestemd, algemeen en volgehouden beleid nodig. Daarom moeten deze voorbeelden ook niet zomaar worden gekopieerd. Iedere situatie is anders en bij iedere situatie moeten andere praktijken ontwikkeld worden. Niettemin is het goed kennis te nemen van de wijze waarop anderen uitdagingen hebben opgepakt. Met deze intentie worden hier enkele voorbeelden genoemd.

Gemeente Roermond: contact hersteld

In de gemeente Roermond werd aanvankelijk een ambtenaar naar de voedselbank gestuurd met de opdracht om er voor te zorgen dat de voedselbank op termijn overbodig zou worden. Het is anders gelopen.

Door de open opstelling van de betrokken ambtenaar is het contact tussen bezoekers van de voedselbank en de lokale overheid hersteld. De voedselbank is een vanzelfsprekende plek geworden voor de gemeente om in contact te komen en te blijven met groepen uit de bevolking waarmee het contact verloren was. In plaats van mensen naar het gemeenteloket te halen, is het gemeenteloket naar de mensen toe gegaan. De lokale overheid heeft voor de voedselbankdeelnemers een duidelijker gezicht gekregen; het aanspreken van de lokale overheid is gemakkelijker geworden; de regels om in aanmerking te komen voor bijzondere bijstand zijn beter bekend. Bij de gemeente is meer inzicht gekomen in de problematiek waarmee mensen kampen. De lijnen naar de hulpverlening zijn korter geworden. Het lokale armoedebeleid is verbeterd, niet door de confrontatie te zoeken met de voedselbank, maar juist door te investeren in de samenwerking.

Gemeente Den Haag: samenwerking met voedselbank verbeteren

Vanaf 2006 voert de gemeente Den Haag een beleid om de samenwerking met de lokale voedselbank te verbeteren. De gemeente subsidieert de voedselbank. Verder heeft de gemeente extra maatregelen genomen om er voor te zorgen dat mensen die daar recht op hebben ook daadwerkelijk gebruik maken van bijzondere bijstand en andere voorzieningen uit het minimabeleid, evenals zorg- en huurtoeslag en kwijschelding van gemeentelijke lasten.

Samenwerking tussen voedselbank en maatschappelijk werk in Ede

Bij het maatschappelijk werk in Ede komen veel cliënten die financiële problemen hebben. Het duurt dan enige tijd voordat alle zaken op een rijtje zijn gezet, er inzicht is in de schuldsituatie en de aanvragen voor schuldhulpverlening en zorgtoeslag en andere voorzieningen zijn geregeld. Mensen worden in deze tussentijd naar de voedselbank verwezen. Daarbij hanteert het maatschappelijk werk de criteria van de voedselbank. Aan de cliënten wordt verder opgelegd dat ze de hulpverlening wat betreft het saneren van de schulden moeten accepteren.

Doorverwijzing naar hulpverleners in Arnhem

Hoewel de voedselbank in Arnhem alleen maar aanvragen accepteert die zijn gedaan door professionele hulpverleners, komt het regelmatig voor dat mensen met problemen zich rechtstreeks tot de voedselbank wenden. Er is met een paar van de professionele hulpverleners in Arnhem zo'n goede relatie ontwikkeld door de betrokken voedselbankmedewerkers

dat deze mensen altijd terecht kunnen en meteen geholpen worden door deze hulpverleners.

Ook als de hulpvraag formeel niet thuis hoort bij de desbetreffende hulpverlener wordt er toch binnen een paar dagen bekeken of er aanspraak op een voedselpakket bestaat en wordt de aanvraag ingediend bij de voedselbank. De hulpverlener gaat vervolgens aan de slag met de hulpvrager. Of deze legt contact tussen de hulpvrager en een andere hulpverlener die beter thuis is in de materie. Op deze manier kan er voor het gezin zeer snel een (tijdelijk) voedselpakket worden geregeld en tegelijkertijd worden de mensen verder op weg geholpen in het professionele hulpverleningscircuit

Project 'Broodnodig', Platform Kocon, Katwijk

Vanaf het begin hebben de initiatiefnemers van de voedselbank in Katwijk open gestaan voor bredere hulpverlening dan alleen het verstrekken van voedsel. De ervaring was dat klanten van de voedselbank graag hulp ontvingen bij het invullen van formulieren, bij het ordenen van de financiële administratie, bij het beheren van het inkomen, bij het saneren van schulden.³³

Aanvankelijk werden vrijwilligers gezocht om deze praktische hulp te bieden. Omdat het beroep op de voedselbank erg groeide is een project opgezet om met een betaalde kracht individuele en financiële ondersteuning te bieden aan huishoudens die een beroep doen op de voedselbank. Het project wordt uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van een aantal organisaties dat samenwerkt in het platform Kocon. Dit is een samenwerkingsverband van lokale en regionale organisaties die werken op het gebied van verslavingspreventie, verslavingszorg en maatschappelijk herstel. Het is de bedoeling dat deze organisaties de hulpverlening aan de klanten van de voedselbank opnemen in hun reguliere werk. Of beter gezegd: instanties moeten hun hulpverlening weer zo organiseren dat directe en persoonlijke hulpverlening mogelijk wordt. De gemeente Katwijk subsidieert dit project.

Maatjesproject Amsterdam

In april 2006 is met ondersteuning van de Dienst Werk en Inkomen (DWI) een particulier initiatief gestart om te komen tot een maatjesproject voor de afnemers van de voedselbank in Amsterdam. Het maatjesproject kreeg de naam VONK: Voedselbankcliënten Ontdekken Nieuwe Kracht. Deelnemers van voedselbanken die dat willen en nodig hebben, kunnen worden gekoppeld aan een maatje dat ze helpt om maatschappelijke weerbaarheid op te bouwen.

^{33!} Annelies Boek, Jacoline Stol, Carola Westgeest, *Van schaamte naar een uitstapje. Een onderzoeksrapport naar de klanten van de Voedselbank Katwijk en hun ervaringen*. Hogeschool Leiden, Platform Kocon, Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, juni 2007

Een maatje is iemand die op cruciale punten extra steun kan bieden. Een maatje vervangt de reguliere hulpverlening niet, maar herstelt het contact met de reguliere hulpverlening en zorgt er voor dat betrokken cliënt ook met meer zelfvertrouwen en kracht de relatie met de hulpverlening aangaat. Brieven en formulieren worden zonnodig uitgelegd, er wordt hulp geboden bij het maken van afspraken, er wordt aandacht besteed aan ontspanningsactiviteiten. Het wekelijkse contact tussen maatje en cliënt duurt gemiddeld een jaar. De maatjes worden goed geselecteerd, getraind en begeleid. Het maatjesproject blijkt cliënten een goede steun te bieden om beter zicht te krijgen op hun situatie en om de relatie met de professionele hulpverlening aan te gaan of te herstellen.³⁴ Momenteel zijn meer dan 40 koppels actief in alle Amsterdamse stadsdelen met een voedselbank.

Stichting Maatjes Advies Plan

Stichting MAP is eind 2007 opgericht. Het plan om Stichting MAP op te zetten, is ontstaan uit de machteloosheid van Stichting Voedselbank Nederland, als het gaat om een groot deel van haar cliënten, die door gebrek aan kundigheid geen oplossing kunnen vinden voor hun (financiële) problemen. Als gevolg van een te late aanvraag/storting van een uitkering, huurtoeslag of zorgtoeslag raakt de financiële situatie uit balans en ontstaan er schulden.

Factoren als ontslag, ziekte, verwaarlozing of eenzaamheid spelen hierbij ook een grote rol. Vaak zorgen de zeer gemakkelijk af te sluiten leningen voor de uiteindelijke nekslag. In vrijwel alle gevallen kunnen de cliënten er niet meer zelfstandig uit komen. Het ontvangen van een voedselpakket is maar een tijdelijke oplossing voor deze cliënten, die het meest gebaat zijn bij ondersteuning op financieel gebied. Hoe eerder de financiën namelijk op orde zijn, hoe sneller men het voedselpakket niet meer nodig heeft. Naar aanleiding hiervan is het plan opgevat om Stichting MAP op te richten.

Vrijwillige coaches van deze stichting helpen de gezinnen die afhankelijk zijn van een voedselpakket, afkomstig van de Voedselbank, bij het zoeken naar een (start van de) oplossing voor de (financiële) problemen. Deelnemers van de voedselbank leven vaak in een isolement, waardoor de situatie vaak uitzichtloos lijkt. In een tijdsbestek van zes tot uiterlijk twaalf maanden zal de vrijwilliger proberen de deelnemer zoveel mogelijk kennis bij te brengen, zodat deze na die periode beter in staat is zijn financiële zaken te behartigen. Door samen met de vrijwilliger contact op te nemen met de nodige hulpverleningsinstanties en in samenwerking met hen formulieren in te vullen en de nodige toelagen aan te vragen, ervaart de deelnemer dat er resultaten kunnen worden behaald bij het werken aan een oplossing voor de (financiële) problemen.

³⁴ Tanja van Emmerik en Brigit Nieuwburg, *Voedselbankcliënten Ontdekken Nieuwe Kracht. Eindrapportage pilotproject VONK*, Amsterdam, oktober 2007

Humanitas Thuisadministratie

Veel afdelingen van Humanitas hebben een project Thuisadministratie opgezet. Vrijwilligers ondersteunen mensen die moeite hebben met het regelen en op orde brengen en houden van hun (financiële) administratie. De vrijwilligers komen regelmatig bij de mensen thuis om gezamenlijk de administratie op orde te brengen en te houden. Bij verschillende voedselbanken wordt nauw samengewerkt met Humanitas Thuisadministratie. Dit project heeft een sterke preventieve werking. De ondersteuning door vrijwilligers lijkt zich in eerste instantie alleen te richten op het ordenen van administratie, maar kan op langere termijn zelfredzaamheid op financieel en administratief gebied stimuleren en nog grotere financiële problemen voorkomen.

3.3. Intentieverklaring/convenant

De verhouding tussen gemeenten en voedselbanken is de laatste tijd verbeterd.

Dat blijkt uit lokale initiatieven om een gezamenlijke intentieverklaring betreffende goede samenwerking op te stellen en te ondertekenen. In deze paragraaf geven we kort aan wat de inhoud is van dergelijke intentieverklaringen of convenanten.

Voor de letterlijke tekst van enkele voorbeelden van intentieverklaringen verwijzen we naar de bijlage achterin. We geven ook aan wat de vermoedelijke inhoud is van de landelijke intentieverklaring die naar verwachting tijdens de bestuurlijke conferentie van 3 december 2008 ondertekend wordt door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, door een aantal wethouders van gemeenten waar een voedselbank is en door vertegenwoordigers van voedselbanken.

We besluiten deze paragraaf met enkele kritische opmerkingen bij de inhoud van deze intentieverklaringen.

Lokale intentieverklaringen

Amsterdam

In januari 2007 hebben het bestuur van de Voedselbank Amsterdam (VBA) en de toenmalige wethouder Werk en Inkomen van de gemeente Amsterdam, de heer A. Aboutaleb, een intentieverklaring ondertekend voor de duur van vier jaar. Hierin is de samenwerking van de voedselbank met de gemeente Amsterdam en instellingen voor maatschappelijke dienstverlening vastgelegd.

Eindhoven

In juli 2008 is een convenant afgesloten tussen Voedselbank Eindhoven en de gemeente. Met het aantreden van een nieuw college en een wethouder die goed op de hoogte was van armoedeproblematieken, verbeterde de aanvankelijk stroeve verstandhouding. De samenwerking ging stukken beter en tijdens een proefperiode kwam een convenant tot stand. Ieders inspanningen zijn vastgelegd en afgesproken is dat regelmatig de gang van zaken wat betreft de samenwerking wordt geëvalueerd.

Delft

Soms maken de afspraken tussen gemeente en voedselbank deel uit van een groter geheel. In de Nieuwsbrief van december 2007 van de Voedselbank Delft staat een bericht dat in Delft een convenant is afgesloten tussen de gemeente en een aantal maatschappelijke organisaties om de armoede in de stad te bestrijden. “In september hebben de gemeente en een aantal maatschappelijke organisaties, waaronder de Voedselbank, een convenant getekend met de intentie armoede te bestrijden en de mensen die het betreft niet als verliezers te beschouwen, maar als medemensen die (even) pech hebben. Wethouder Saskia Bolten wil met ons de competitie aan! Zij gaat de ambtenaren opdragen om klanten zó snel van middelen te voorzien dat ze niet (of zeer kort) gebruik hoeven te maken van de Voedselbank en Non-Food Bank. Natuurlijk gaan wij deze competitie aan, want gezamenlijk hebben we maar één vijand en dat is ARMOEDE.”

Roosendaal

De samenwerking tussen voedselbanken en gemeenten is niet alleen een aangelegenheid van grotere steden. De voedselbank in de regio Roosendaal heeft in oktober 2008 een convenant afgesloten met de gemeente Woensdrecht (5 kleine kernen met samen 21.600 inwoners). De voedselbank heeft contact opgenomen met de gemeenteraad. Er is verteld wat de voedselbank doet en het idee van het gezamenlijk opstellen van een intentieverklaring is geopperd. De gemeenteraad heeft daar positief op ingespeeld.

Verschillende verklaringen

De teksten van intentieverklaringen verschillen. Amsterdam en zeker Eindhoven bevatten een aantal overwegingen, intenties en bepalingen. De tekst in Woensdrecht is heel beknopt. De essentie is echter overal gelijk: de voedselbank is voor de gemeente een goed ingangspunt om mensen die om wat voor reden geen gebruik maken van de gemeentelijke regelingen op het gebied van inkomensondersteuning en re-integratie toch te bereiken.

Gemeenten en voedselbank erkennen dat ze ieder een eigen taak hebben en ze spreken af dat deze taken in elkaars verlengde zullen worden uitgevoerd. Daarbij wordt onderstreept dat de voedselbank een vorm van tijdelijke noodhulp is en ook moet blijven en dat men-

sen doorgeleid moeten worden naar de gemeente voor een structurele oplossing van hun problemen.

Landelijke intentieverklaring

Begin november 2008 was een landelijke bijeenkomst gepland over de samenwerking tussen voedselbanken en gemeenten. Deze bijeenkomst is uitgesteld tot begin december 2008. Het is de bedoeling dat er tijdens deze bijeenkomst een intentieverklaring wordt ondertekend door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, wethouders van een aantal gemeenten waar een voedselbank is en vertegenwoordigers van voedselbanken.

Door een voorbereidingsgroep is een concepttekst ontworpen. Daarin wordt vastgesteld dat gemeenten en voedselbanken een gezamenlijk streven hebben om mensen duurzaam uit de armoede te helpen en armoede te bestrijden. Dat doen ze ieder vanuit een eigen rol en een eigen verantwoordelijkheid. Het doel kan het beste worden bereikt door samen te werken. De samenwerking is er met name op gericht om deelnemers aan de voedselbank toe te leiden naar reguliere hulpverlening en te bevorderen dat ze (beter) gebruik maken van de gemeentelijke voorzieningen rond inkomensondersteuning en re-integratie. In die voorzieningen ligt de structurele oplossing van armoede. Het gebruik van de voedselbank moet tijdelijk zijn.

Een kritische noot

Het opstellen en ondertekenen van dergelijke intentieverklaringen is een positieve ontwikkeling. In plaats van met de rug naar elkaar toe te staan, draaien voedselbanken en gemeenten het gezicht naar elkaar toe en gaan het gesprek aan met elkaar. Dat is winst. Het is winst dat de gemeenten de functie van de voedselbank onderkennen en erkennen. Deze functie wordt vooral gezien in het tijdelijk bieden van noodhulp. De intentieverklaringen geven heel duidelijk aan dat de echte oplossingen voor de problemen niet bij de voedselbank liggen, maar bij de lokale overheid die zorg moet dragen voor goede inkomens- en re-integratievoorzieningen.

Horzelfunctie beter onderkennen

Wat minder goed tot uiting komt is dat het ontstaan en voortbestaan van voedselbanken een teken zijn dat de geëigende voorzieningen van overheden en andere reguliere instanties niet goed werken, beter toegankelijk moeten zijn voor mensen en voor een deel ook anders moeten gaan werken. Dat is de spiegelfunctie of horzelfunctie die een voedselbank heeft.

Het zou voor de ontwikkeling van het landelijke en lokale beleid positief zijn als deze functie wat beter onderkend en gewaardeerd zou worden. Nu wordt erg eenzijdig ge-

hamerd op de vindplaatsfunctie van de voedselbanken. Alle aandacht wordt gericht op de taak die de voedselbanken op zich nemen om mensen te verwijzen of terug te leiden naar de reguliere voorzieningen. Er is te weinig aandacht voor het niet of onvoldoende functioneren van voorzieningen voor de mensen die gebruik maken van de voedselbanken.

Veel mensen die deelnemen aan de voedselbanken, komen daar uiteindelijk terecht, omdat de reguliere hulpverlening en de reguliere voorzieningen niet goed werken, althans voor veel deelnemers aan de voedselbanken niet goed werken. Soms kunnen deze voorzieningen niet goed werken omdat regels dat belemmeren. Die situaties zouden veel beter en scherper in kaart moeten worden gebracht. Gemeenten en instellingen voor hulp- en dienstverlening zouden de intentie moeten uitspreken ontvankelijk te zijn voor dergelijke signalen van disfunctioneren. Ze zouden de bereidheid moeten uitspreken om samen met voedselbanken na te gaan hoe de hulp- en dienstverlening veranderd en verbeterd kan worden.

De signaalfunctie van de voedselbanken mag niet beperkt blijven tot het louter doorverwijzen van mensen naar reguliere instanties. Het feit dat mensen zich tot de voedselbank wenden om hulp en ondersteuning kan ook een signaal zijn dat de hulp- en dienstverlening van overheid en reguliere instanties tekort schiet. Die mogelijkheid moeten overheden en maatschappelijke instellingen beter onder ogen zien. Zolang dat niet of onvoldoende gebeurt, zolang zal het beroep op de voedselbank niet afnemen.

Voedselbanken zijn zich bewust van hun kritische functie

Vanuit de voedselbanken wordt deze horzel- of spiegelfunctie beter onderkend dan vanuit de gemeenten. In de intentieverklaring van Amsterdam wordt de intentie uitgesproken om zo nodig het huidige aanbod van de reguliere hulpverlening zodanig aan te passen dat de groep mensen die nu gebruik maakt van de voedselbank, beter bereikt wordt. Daarbij wordt de volgende afspraak gemaakt: “Stadsdelen, Voedselbank en centrale stad zoeken daartoe naar nieuwe vormen van publieke en private samenwerking. Een voorbeeld daarvan is het Maatjesproject.”³⁵

Het samenwerkingsconvenant dat afgesloten is in Eindhoven heeft een looptijd van 1 jaar. In dat jaar zijn drie evaluatiemomenten vastgelegd. Nu al blijkt dat dit heel belangrijk is. Vanuit de voedselbank wordt gemeld dat de samenwerking tussen de verschillende reguliere hulpverleningsorganisaties hapert. Alle organisaties onderschrijven het integrale armoedebeleid waarin de materiële en de immateriële componenten op elkaar worden afgestemd. Zouden moeten worden afgestemd, want dat gebeurt nu juist niet of onvoldoende. Vanuit de voedselbank wordt geconstateerd dat het maatschappelijk werk dat de immateriële

³⁵ Een korte aanduiding van dit project is beschreven in 3.2. Voor meer informatie zie www.vonkamsterdam.nl

component voor zijn rekening neemt, vaak niet weet wat de sociale dienst die de materiële component verzorgt, doet. Men ontmoet elkaar niet en er is geen plan van aanpak waarin de hulp- en dienstverlening op elkaar is afgestemd. De voedselbank spreekt daar de reguliere hulp- en dienstverleners op aan. Ze voelen zich daartoe extra gerechtigd omdat bij de intake afgesproken wordt dat mensen die aangemeld worden voor tijdelijke hulp van de voedselbank, bereid moeten zijn om hun problemen aan te pakken en mee te werken aan hulptrajecten als inkomensondersteuning, schuldhulpverlening of verslavingszorg.

Het is een positieve ontwikkeling als de afgesloten convenanten de ruimte en gelegenheid bieden om elkaar kritisch aan te spreken op ieders taken en verantwoordelijkheden.

3.4. Een aantal lessen voor de lokale praktijk

In hoofdstuk 3.2. zijn enkele voorbeelden van samenwerking beschreven. Het is slechts een greep uit tal van lokale samenwerkingsvormen waarbij voedselbanken zijn betrokken. Uit deze praktijkvoorbeelden kan een dozijn lessen worden getrokken. Deze lessen kunnen in iedere lokale situatie op eigen wijze worden vertaald in praktisch beleid. In deze paragraaf worden deze lessen kort aangeduid. In de volgende paragrafen worden twee van deze lessen nader uitgewerkt. Dat is in de eerste plaats het versterken van de positie van de armen, in dit geval de schuldenaren. In de tweede plaats wordt een nadere uitwerking gegeven van het vormen van netwerken waarvan de voedselbank deel kan uitmaken.

De lessen voor lokaal beleid concentreren zich rond vier aanbevelingen:

- ___ respecteer minima
- ___ leer elkaar kennen
- ___ werk samen
- ___ denk na over de dienstverlening

Verdeeld over deze vier aanbevelingen worden op de nu volgende pagina's de twaalf lessen kort aangeduid. Daarna worden enkele suggesties gedaan wat lokale groepen kunnen doen om deze lessen in praktijk te brengen.

Respecteer minima!

Respecteren betekent zorg hebben voor de ander, luisteren naar zijn verhaal, oog hebben voor situatie, wensen, doelen en perspectieven. Het betekent ook vertrouwen schenken en mensen mogelijkheden geven om hun stem te laten horen, om hun ervaringen en denkbeelden in te brengen.

LES 1! *Respect tonen en erkenning geven*

Respect voor de personen die gebruik maken van de voedselbank.

Respect voor de vrijwilligers die zich inzetten voor medemensen.

Onderkennen dat mensen in moeilijke omstandigheden de veerkracht tonen om het hoofd boven water te houden en op te komen voor anderen die van hen afhankelijk zijn. Onderkennen dat vrijwilligers waardevol werk verrichten en vaak contact hebben met mensen met wie instanties het contact hebben verloren.

Mensen hiervoor erkenning geven en blijk geven van erkentelijkheid. Onderkennen dat de waarde van ervaringsgegevens bijzonder groot is en dat professionele organisaties moeten worden aangespoord deze gegevens te verwerken in hun beleid en uitvoering.

LES 2! *Vertrouwen schenken*

Het wantrouwen van instanties naar mensen is groot en andersom is het wantrouwen van mensen naar instanties vaak ook heel erg groot. Voor een goed lokaal beleid van armoedebestrijding moet een omslag gemaakt worden van wantrouwen naar vertrouwen. Zonder basis van vertrouwen is het moeilijk om elkaar aan te spreken en zal de hulpverlening weinig effectief blijken te zijn.

LES 3! *Positie van armen versterken*

De deelnemers aan de voedselbanken horen tot een categorie van mensen die zeer kwetsbaar is. Het lokaal sociaal beleid moet erop zijn gericht om deze mensen een sterkere positie te geven. Dat kan door de zelforganisaties van minima te versterken en te stimuleren dat armen het woord nemen en vertellen over de situatie waarin ze verkeren, hun ervaringen, hun wensen en hun verbetervoorstellen.

Dat kan ook door instanties die opkomen voor de belangen van arme mensen te vragen om voorstellen te doen om de positie van arme mensen te verbeteren en te versterken.

Leer elkaar kennen!

In de lokale samenleving leven groepen mensen met verschillende achtergronden, opvattingen, culturen, posities. Houdingen en verhoudingen verschillen. Om samen een leefbare samenleving op te bouwen is het nodig dat al deze groepen met elkaar in gesprek gaan. Dat verkleint vooroordelen over en weer.

LES 4! Niet over elkaar praten, maar mèt elkaar

In kringen van beleid en uitvoering wordt heel veel gesproken over voedselbanken en slechts weinig mèt voedselbanken, met de initiatiefnemers en vrijwilligers die daar werkzaam zijn en met de mensen die gebruik (moeten) maken van de voedselbanken. Open met elkaar praten is de eerste stap om te komen tot vormen van samenwerking die dienstig kunnen zijn om de doelen te bereiken die ieder afzonderlijk zich stelt. Deze doelen blijken in werkelijkheid minder ver uiteen te liggen dan velen zonder met elkaar gesproken te hebben van elkaar denken.

LES 5! Beelden bijstellen

Bij medewerkers van gemeenten en instanties, bij vrijwilligers van de voedselbank en bij de deelnemers leven bepaalde beelden van elkaar. Deze zijn vaak doortrokken van vooroordelen en vooringenomenheden. Het is van belang een open houding tot elkaar in te nemen. Uitwisselingsbijeenkomsten tussen consulenten van sociale diensten en instanties enerzijds en vrijwilligers van en deelnemers aan voedselbanken anderzijds kunnen bijdragen aan het vergroten van wederzijds begrip. Het is van wezenlijk belang om jezelf te leren zien met de ogen van de anderen.

Werk samen!

Armoede kent veel facetten en er zijn veel spelers op het terrein van de armoedebestrijding. Samenwerking en afstemming zijn nodig om resultaten te boeken. Dat begint met elkaar regelmatig informeren en elkaar aanspreken op ieders taak. Signalen oppikken en oog hebben voor maatschappelijke ontwikkelingen zijn belangrijke kwaliteiten die nodig zijn om te voorkómen dat mensen terecht komen in uitzichtloze situaties.

LES 6! *Financiële steun alleen volstaat niet*

Mensen die gebruik maken van de voedselbank kampen vaak met verschillende problemen tegelijkertijd. Financiële problemen maken daarvan steeds deel uit, maar staan vaak niet op zichzelf. Alleen financiële hulp geven is onvoldoende omdat er behoefte is aan een brede, op elkaar afgestemde hulpverlening. Om die te geven is het noodzakelijk dat lokale instellingen en instanties netwerken van hulpverlening vormen, die flexibel zijn en variëren naar gelang de aard van de hulp die de persoon in kwestie nodig heeft.

LES 7! *Elkaar aanspreken op ieders taak*

Samenwerken wil niet zeggen dat men elkaars taken overneemt. Wel dat men elkaar aanspreekt op een goede uitvoering van ieders taken. Voedselbanken hebben bepaalde criteria. Ze moeten er op kunnen rekenen dat deze criteria goed toegepast worden als hulpverleningsorganisaties mensen doorsturen naar de voedselbank. Anders moet de voedselbank het werk van deze organisaties overdoen. Dat is niet de bedoeling. De kern-taak van voedselbanken is het verstrekken van voedsel. De klanten van voedselbanken hebben echter ook andere vormen van hulp nodig. Voedselbanken moeten er op kunnen rekenen dat instanties die deze hulp moeten verstrekken deze ook daadwerkelijk bieden.

LES 8! *Voorkómen is beter dan genezen*

Door met elkaar in gesprek te gaan en te vragen naar oorzaken en achtergronden van problemen, groeit het inzicht in enerzijds unieke persoonlijke omstandigheden en anderzijds meer algemene maatschappelijke trends, die maken dat mensen in de problemen zijn geraakt. Het scherp benoemen en analyseren van dergelijke algemene trends is een eerste stap naar een beleid van preventie. Daarbij moet speciale aandacht zijn voor het creëren van omstandigheden die mensen beschermen tegen de vicieuze cirkels van verarming.

Denk na over de dienstverlening!

Veel mensen komen terecht bij de voedselbank omdat reguliere voorzieningen niet goed functioneren. Omdat de gebruikelijke dienstverlening niet aanspreekt of niet afgestemd is op de situatie. Elke intaker bij voedselbanken en elke spreekuurhouder bij arme-kant-groepen kan moeiteloos voorbeelden geven van mensen die weggevallen zijn in de administratieve leegte tussen instanties die naar elkaar verwijzen en intussen niets doen. Dienstverleners mogen daarom wat vaker in de spiegel kijken om zichzelf de vraag te stellen: ben ik wel goed bezig, bereik ik wel de mensen die ik zou moeten bereiken, passen mijn methoden wel bij de missie die ik heb?

LES 9! Concreet helpen

Hulpverlening moet concreet, persoonlijk en direct zijn.

Geen bureaucratische omwegen.

Geen ingewikkelde procedures.

Geen vragenlijsten met ingewikkeld taalgebruik.

Geen lange wachttijden.

Geen afhoudende doorverwijzingen.

Bureaucratische procedures brengen mensen in de problemen of ze verergeren de situatie.

Dat geldt zeker voor armen die laaggeletterd zijn. Door hun lage inkomen zijn ze aangewezen op aanvullende inkomstenbronnen, maar de toegang daartoe is vaak erg bureaucratisch georganiseerd. Het is nodig dergelijke administratieve drempels te verlagen of te verwijderen. Praktische hulpverlening bieden en daarbij zaken benoemen zoals ze zijn.

Dat houdt in dat er soms clementie en compassie moet worden getoond en veel geduld betracht, maar ook dat er soms doorgepakt moet worden en enige drang en dwang niet uit de weg moet worden gegaan.

Vaak is een persoonlijke coach nodig om mensen weer op het spoor te zetten en de greep terug te laten krijgen op het eigen leven.

LES 10! Mensen opzoeken

Hulp- en dienstverleners zouden zich een veel beter beeld moeten vormen van de situatie waarin mensen verkeren. In plaats van mensen op hun spreekuur te laten komen zouden hulpverleners mensen zelf moeten opzoeken. Dan ontstaat er een reëler beeld van de situatie van de minima en kan een betere inschatting worden gemaakt van de mogelijkheden van betrokkenen en belemmeringen die overwonnen moeten worden om deze mogelijkheden aan te grijpen om zelf verbetering te brengen in de eigen situatie.

LES 11! Minder straffen, meer belonen

Veel deelnemers aan voedselbanken willen weinig tot niets meer weten van overheden en aanverwante instanties. Dat komt omdat ze zich tegenover die instanties onmachtig voelen. Ze hebben ervaren dat ze vanuit machtongelijkheid en met strafdreiging tegemoet worden getreden. Mensen zullen zich pas goed bejegend voelen door de hulpverleners wanneer zij het gevoel hebben dat er sprake is van respect en wederkerigheid. Inzet belonen stimuleert meer dan dreigen met straf en boete.

LES 12! Zelfverwerkelijking mag geen dwang worden

De samenleving van de permanente groei en verandering dwingt mensen zichzelf constant te veranderen en hun leven in te richten als ware het een bedrijf. Er wordt van mensen verlangd dat ze 'winnaar' zijn, dat ze hun leven inrichten als flexibele subjecten die tot permanente verandering in staat zijn. Op die manier verwordt het ideaal van zelfverwerkelijking tot een dwang waaraan veel mensen niet kunnen voldoen. Het sociaal beleid mag deze norm van 'georganiseerde zelfverwerkelijking' niet kritiekloos overnemen en dwingend opleggen aan iedereen die zich meldt voor hulp en ondersteuning. Vaak zit er een grote afstand tussen wat iemand kan en wat van hem wordt verwacht. Niet iedere kameel kan omgevormd worden tot een (werk)paard. En... kamelen zijn ook mooie dieren!

De lokale aanpak: suggesties voor een stappenplan

Ten behoeve van lokale groepen die aan de slag willen met bovenstaande lessen, geven we kort enkele suggesties welke stappen hiertoe kunnen worden gezet.

STAP 1! Medestanders zoeken

Als je de samenwerking tussen voedselbanken en gemeente en andere instellingen wilt verbeteren, als je aandacht wilt vragen voor de positie van mensen die een beroep moeten doen op de voedselbank, probeer dan eerst medestanders te vinden. Dat kunnen

personen zijn of maatschappelijke organisaties. Consulenten of dienstverleners van instanties vragen een keer mee te helpen bij het klaar maken en uitgeven van voedselpakketten kan ertoe bijdragen dat er medestanders gevonden worden bij officiële instanties.

STAP 2! *Verkenning en verheldering*

Ga samen na wat het probleem is en wat je wilt bereiken. Om hier achter te komen kun je lezen over de problematiek, gesprekken voeren met mensen die er beroepshalve mee te maken krijgen, maar juist ook met mensen die in deze situatie verkeren. Laat je leiden door de direct betrokkenen en ga op zoek naar feiten, ervaringen en kijk naar welke organisaties en groepen bezig zijn met de problematiek, wat ze doen, hoe ze dat doen en wat de resultaten zijn.

STAP 3! *Doelen stellen*

Deze stap is erg belangrijk. Wat wil je bereiken als plaatselijke groep, maar ook wat kun je bereiken? Onderzoek daarom vooraf heel goed wat haalbaar is. Als de doelen te hoog worden gesteld raakt de groep gefrustreerd en daalt de motivatie. Probeer ook niet alle lessen in één keer aan te pakken. Kies voor het toepassen van de les die je het meeste aanspreekt en waarvan de haalbaarheid het grootst is.

STAP 4! *Activiteitenplan opzetten*

Pas als je medestanders hebt gevonden, het probleem helder is en er duidelijke doelen zijn gesteld kun je een plan maken om concrete activiteiten op te zetten. Ook hierbij is het zaak groepen en organisaties in de hand te nemen die je verder kunnen helpen. Een WMO-raad of WWB-raad kan een advies uitbrengen aan het College van B&W. Je kunt inspreken bij (een commissie van) de gemeenteraad.

STAP 5! *Uitvoering*

Als je besloten hebt wat je als groep gaat doen, al dan niet samen met anderen, maak dan een programma waarin je vastlegt welke activiteiten je gaat uitvoeren en wanneer en maak een taakverdeling. Zeker als er meer partijen betrokken zijn, is het belangrijk om dit vast te leggen. Neem vooraf alle stappen door en voorzie in een eventueel alternatief.

STAP 6! *Evaluatie*

Als laatste stap ga je evalueren. Doe dat niet alleen als je klaar bent, maar ook tijdens de voorbereiding zodat je eventueel nog zaken kunt bijstellen. Ga na afloop altijd na of je bereikt hebt wat je wilde en waarom dat juist wel of niet is gelukt. Gebruik deze kennis als je weer wat gaat organiseren. Vergeet niet om ook na te gaan hoe de groep zelf heeft gefunctioneerd en wat daarin voor verbetering vatbaar is. Als je met anderen hebt samengewerkt is het verstandig om eerst intern te evalueren en dit daarna samen te doen met de andere partijen. Een handige manier om te evalueren is een student te interesseren voor het project. Via een stage kan de hele opzet en het verloop van het project systematisch beschreven worden en van deskundig advies voorzien door een stagebegeleider.

3.5. Het versterken van de positie van mensen met schulden

In relatie tot voedselbanken wordt veel gesproken over de schuldenproblematiek. De oplossing van dit probleem wordt bijna uitsluitend gezocht in een gedragsverandering van de mensen met schulden. Dat is wenselijk en nodig. Daarnaast is het echter ook nodig dat de kredietverstrekkers aan banden worden gelegd en dat de positie van de mensen met schulden wordt versterkt. Bovendien mag een kritische blik naar een samenleving die draait op schulden niet ontbreken.

Problematische schulden

Het overgrote deel van de deelnemers van voedselbanken heeft problematische schulden. Op de website van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (NIBUD) wordt kort aangegeven welke typen schuldsituaties zich kunnen voordoen en welke aanpak bij elk van deze typen past.³⁶

Overlevingsschulden

De schuldenaar heeft te weinig inkomsten in verhouding tot zijn vaste lasten. Dit type schulden komt vooral voor bij mensen die rond het sociaal minimum leven. Deze schuldenaars zullen moeten leren om binnen hun klein budget te blijven of om hun inkomsten te verhogen door bijvoorbeeld werkaanvaarding of door geïnformeerd te worden over inkomensverruimende maatregelen, zoals huurtoeslag en zorgtoeslag.

Overbestedingsschulden

De schuldenaar heeft in beginsel genoeg geld, maar heeft te veel kredieten afgesloten en is hierdoor in financiële problemen gekomen. Deze schuldenaar zal moeten leren om binnen zijn budget te blijven.

Aanpassingsschulden

De schulden zijn een gevolg van een aanzienlijke verandering aan de uitgaven- en of inkomstenkant. Denk aan situaties als echtscheiding, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en dergelijke. Deze personen zullen moeten leren om zich aan hun nieuwe situatie aan te passen.

Compensatieschulden

Deze schulden ontstaan door psychologische problemen zoals drugs- of koopverslaving.

³⁶ Als men meer wil weten van de achtergronden van het ontstaan van schulden en over de manier waarop arme mensen omgaan met hun situatie van armoede, kan men kennis nemen van een studie van Ria van Nistelrooij getiteld *Regels die mensen blokkeren. Armoedemechanismen, overlevingsgedrag en het falen van regels*. Deze uitgave van stichting Sjakuus uit 2003 is nog digitaal beschikbaar: www.stichtingclip.nl/watdoenwe/publicaties.

Hierbij zullen de problemen die de basis vormen van de problematische schuldsituatie moeten worden opgelost.

Deze vier typen moeten vanuit de praktijk aangevuld worden met een vijfde type: **aan-gekoekte schulden**. Dat zijn schulden die ontstaan door boeten, rente, aanmaningen, incassokosten, afsluitingen en aansluitingen, bezoek van deurwaarders, etcetera. Door dergelijke bewegingen rond de oorspronkelijke schuld verdubbelen schuldbedragen zich snel.

De kredietverstrekkers aan banden leggen

In het kader van de aanpak van problematische schulden heeft het kabinet eind 2007 een aantal maatregelen genomen om het verstrekken van kredieten moeilijker te maken. Consumenten worden meer en beter gewezen op de gevaren van het aangaan van leningen. Kredietverstrekkers krijgen strengere regels opgelegd. Kredietreclames op televisie en internet moeten voortaan worden voorzien van een waarschuwing. Het langdurig rood staan bij de bank wordt moeilijker gemaakt. Ook de toets om in aanmerking te komen voor een lening wordt verscherpt. Kredietverstrekkers moeten voortaan vooraf vaststellen of iemand voldoende inkomen overhoudt om in zijn levensonderhoud te voorzien, na aftrek van de rente en aflossing van de lening. Met de VNG (Vereniging Nederlandse Gemeenten) is afgesproken dat gemeenten minder vaak zogeheten leenbijstand verlenen. Het kabinet verbiedt kredietreclames als zodanig niet. Wel worden reclames verboden waarin wordt geadverteerd met de mogelijkheid om een krediet te krijgen zonder de kredietregels goed toe te passen.³⁷

De positie van de schuldenaar versterken

Jaarlijks geven vierhonderd sociaal raadslieden advies en ondersteuning aan ongeveer 500.000 burgers. Dat zijn veelal personen met een inkomen op of net boven het sociaal minimum. Daar zitten veel mensen bij met onoplosbare schulden, waarvan een deel gebruik maakt van voedselbanken. Deze mensen kunnen geen kant op. Ze worden vaak hardhandig aangepakt door schuldeisers.

In een recent rapport vraagt de landelijke organisatie van de sociaal raadslieden (LSOR) aandacht voor misstanden bij de invordering van schulden.³⁸ Gesignaleerd wordt dat door invorderingsmaatregelen zoals beslag en verrekening het inkomen van de schuldenaren vaak daalt tot een niveau onder het bestaansminimum van de beslagvrije voet. Dat wil zeggen dat mensen minder inkomen hebben dan 90% van de normbedragen van de bijstandswet.

37! Brief van het kabinet over het voorkomen van overkreditering en schulden, gericht aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 19 oktober 2007

38! MOgroep Welzijn & Maatschappelijke Dienstverlening/LOSR, *Mensen met schulden in de knel! Misstanden bij de invordering van schulden*, Utrecht, maart 2008

Het rapport laat zien dat de schuldenaar zijn financiële verplichtingen vaak niet meer kan nakomen, omdat het besteedbare inkomen te laag wordt. Tegelijkertijd groeien de schulden vanwege bijkomende kosten die in rekening worden gebracht. Huisuitzetting, afsluiting van energie en water, opschorting van de dekking van de zorgverzekering zijn in een aantal gevallen ‘onvermijdelijk’. Daarom pleiten de sociaal raadslieden voor een betere rechtsbescherming van de mensen met problematische schulden. Zij wijzen erop dat iedere burger recht heeft op een minimaal inkomen en op een minimale inboedel. Dat zijn minimale bestaansvoorwaarden die iedereen nodig heeft om te overleven en om niet nog verder in de schulden te geraken, vinden de sociaal raadslieden. In hun rapport doen ze een groot aantal concrete voorstellen. Ze zijn er zich van bewust dat ze daarmee de schuldproblemen niet oplossen. Ze willen er mee bereiken dat een zekere **stabilisatie** van de schuldsituatie tot stand komt en dat verdere persoonlijke schade bij de schuldenaar én maatschappelijke schade worden voorkómen.

Meer ruimte voor de economie van de gift?

De bankencrisis maakt de vraag extra actueel die onlangs op twee wijzen gesteld werd door de Duitse filosoof Peter Sloterdijk.

Kunnen we ons een economie voorstellen die niet geleid wordt door het streven naar winst en hebzucht, maar door het verlangen naar zelfrespect en respect door anderen?

Is er een alternatief voor het instinctief ophopen van geld, voor het chronisch beven van angst voor het moment dat de balanscijfers gepresenteerd worden en voor de onverbidde-lijke dwang van het terugbetalen van schulden?³⁹

In de zoektocht naar een antwoord op deze vraag naar een ‘transkapitalistische economie’ stuit Sloterdijk op het verschijnsel schulden. Deze knopen mensen vast aan hun verleden. Afbetalen en terugbetalen, luidt het gebod van de gangbare geldeconomie. Schulden zetten mensen vast in een achterwaarts gerichte verhouding. Daardoor heeft het verleden steeds de overhand over de toekomst. Sloterdijk zoekt naar een economie die mensen ruimte geeft in een toekomstgerichte verhouding met zichzelf en de omgeving. Dat zou een economie moeten zijn waarin de gift een veel centralere rol speelt.⁴⁰ Een economie waarin mensen iets krijgen zonder dat er iets voor terug verlangd wordt.⁴¹ Dat voorkomt het ontstaan van schulden.

In hoeverre is de voedselbank een instrument om de economie van de gift meer voet aan de grond te geven? In directe zin doet de voedselbank dit via het gratis verstrekken van voed-

39! Peter Sloterdijk, *Zorn und Zeit*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2008. Zie in het bijzonder de paragraaf *Vollendeter Kapitalismus: Eine Ökonomie der Generosität*, p. 50-61

40! In hoofdstuk 5 gaan we nader in op de economie van de gift.

41! Sloterdijk gebruikt in dit verband het door Nietzsche uitgevonden begrip *Fernstenliebe*: iets geven aan mensen die je helemaal niet kent en van wie je alleen al daarom niets terug kunt verlangen.

sel aan mensen die dit nodig hebben. Doet de voedselbank dit ook in indirecte zin door voedselhulp te geven aan mensen die kampen met problematische schulden? Veel mensen aan wie de voedselbank hulp verstrekt, zitten in de schulden. In samenwerkingsafspraken tussen gemeente en voedselbanken wordt van de voedselbank verwacht dat ze deze mensen stimuleert gebruik te maken van de schuldhulpverlening. Enerzijds bindt de schuldhulpverlening mensen vast aan het verleden: ze hebben schulden gemaakt en die moeten worden afbetaald. Anderzijds verlost de schuldhulpverlening mensen uit dit verleden: de schulden worden slechts gedeeltelijk afgelost en na maximaal drie jaar aflossen wordt de rest van de schulden kwijtgescholden.

De drie jaar worden door menig schuldeiser gezien als de tijd van het vagevuur, waarin de schuldenaar boete moet doen voor zijn daden in het verleden. Het is ook de tijd die menig schuldeiser nodig heeft om de schuldenaar te vergeven en de overblijvende schulden kwijt te schelden. Als deze dat niet uit zichzelf doet, verplicht de samenleving hem hiertoe. De voedselbank helpt de mensen met schulden door die drie jaar van boetedoening heen te komen. In die zin is de voedselbank een helper van een samenlevingsorde die – mogelijk (nog) niet geheel van harte – meer ruimte geeft aan de economie van de gift.

3.6. Netwerken voor preventie

In plaats van netwerken te bouwen rond problemen en vanuit instellingen moeten er netwerken worden gebouwd rond levens van mensen. Daarbij vervagen en verdwijnen grenzen tussen instellingen en bepalen grensdenkers niet langer de gang van zaken.

Netwerken rond levens versus netwerken rond problemen

In het kader van het verbeteren van de relatie tussen voedselbanken, gemeentelijke instanties en hulpverleningsorganisaties wordt gesproken over het bouwen van netwerken van overleg en samenwerking. Daarbij kan gekeken worden naar andere terreinen waarop al de nodige ervaring is opgedaan met dergelijke netwerken. Dat geldt bijvoorbeeld voor de jeugdzorg en de zorg-advies-teams in het onderwijs. De vraag is of we dergelijke samenwerkingsvormen als voorbeeld moeten nemen. De meeste van deze netwerken zijn uitgedacht, opgebouwd en gestructureerd rond problemen of probleemgevallen. Door sterk op problemen en probleemgevallen te focussen bestaat het gevaar dat deze problemen en probleemgevallen losgemaakt worden van hun context en daarmee ook losgemaakt van de veerkracht die bij minima en hun omgeving zelf aanwezig is om het leven weer in eigen hand te nemen.

Problemen waarmee de klanten van voedselbanken en andere minima te maken hebben maken deel uit van hun gehele leven en leefomgeving. Netwerken moeten daarom niet opgebouwd worden rond problemen, maar het moeten 'levensbrede' netwerken zijn. Daarmee wordt bedoeld dat het vertrekpunt van samenwerken en de doelen die daarin worden gesteld betrekking moeten hebben op de gehele persoon en diens gehele omgeving en niet op één stukje of op één probleem eruit.

De deelnemers aan de voedselbanken en de situaties waarin zij verkeren zijn zeer verschillend van elkaar. De netwerken die rond de levens en de leefomgevingen van deze personen worden gebouwd moeten dan ook divers en flexibel zijn. Ze moeten als het ware even vloeibaar zijn als de levens van de mensen met wie ze te maken krijgen. Alleen in zo'n flexibelnetwerk zijn de partnerorganisaties in staat zich qua inhoud en vorm te richten naar hetgeen de persoon in kwestie nodig heeft én welke mogelijkheden en competenties die betrokken persoon zelf in huis heeft of zelf in zijn omgeving kan mobiliseren. Er moeten niet te veel sjablonen en kaders vastgelegd worden omdat mensen en hun leefsituaties lang niet altijd in die vastgelegde kaders passen. Meer dan een netwerk rond problemen is een netwerk rond het leven in staat tot preventief beleid en tot het versterken van de eigen kracht.

Speelruimte voor de werkers aan de basis

Uitgangspunt is de voedselbankdeelnemer, diens huishouden en leefomgeving en de behoeften die daar op dat moment en op die plek spelen. Organisaties, hun structuur, procedures, werkwijzen en cultuur zijn daaraan ondergeschikt. De momenten en de plekken kunnen bij een en dezelfde persoon wisselen. Vandaar de eis om flexibiliteit in te bouwen in de netwerkvorming. De dienst- en hulpverlening moeten naar de cliënt worden gebracht en worden afgestemd op wat de cliënt op dat moment, in die situatie nodig heeft. En niet dat de cliënt zich moet voegen naar de dienstverlening en de algemene standaardregels die zijn vastgelegd. Het ontwikkelen van een netwerk rond levens van mensen lukt alleen als beroepskrachten de nodige speelruimte krijgen van hun organisaties. En het vertrouwen en de rugdekking om een dergelijke rol te vervullen.

Wie over 'de samenleving' nadenkt binnen
de kaders van 'de samenleving', denkt nooit
fundamenteel na over het sociale leven.

WILLEM SCHINKEL, *De gedroomde samenleving*, Kampen 2008, p. 149

DEEL III

Twijfels

Voedselbanken hebben twee ogenschijnlijk tegengestelde ontstaansgronden: overschot van voedsel en gebrek aan voedsel. Omwille van een toekomstgericht, preventief beleid worden deze ontstaansgronden kritisch tegen het licht gehouden. Dat opent vensters naar tegenstrijdigheden, die samenhangen met het verschijnsel van voedselbanken.

In de gebruikelijke benadering worden deze tegenstrijdigheden meestal over het hoofd gezien, omdat er al te gemakkelijk vertrokken wordt vanuit een enkelvoudige definitie van de situatie.

In dit deel kiezen we voor een ongebruikelijke benadering door tegenstrijdigheden en twijfels juist op te zoeken.

Ze zetten ons op het spoor van andere perspectieven.

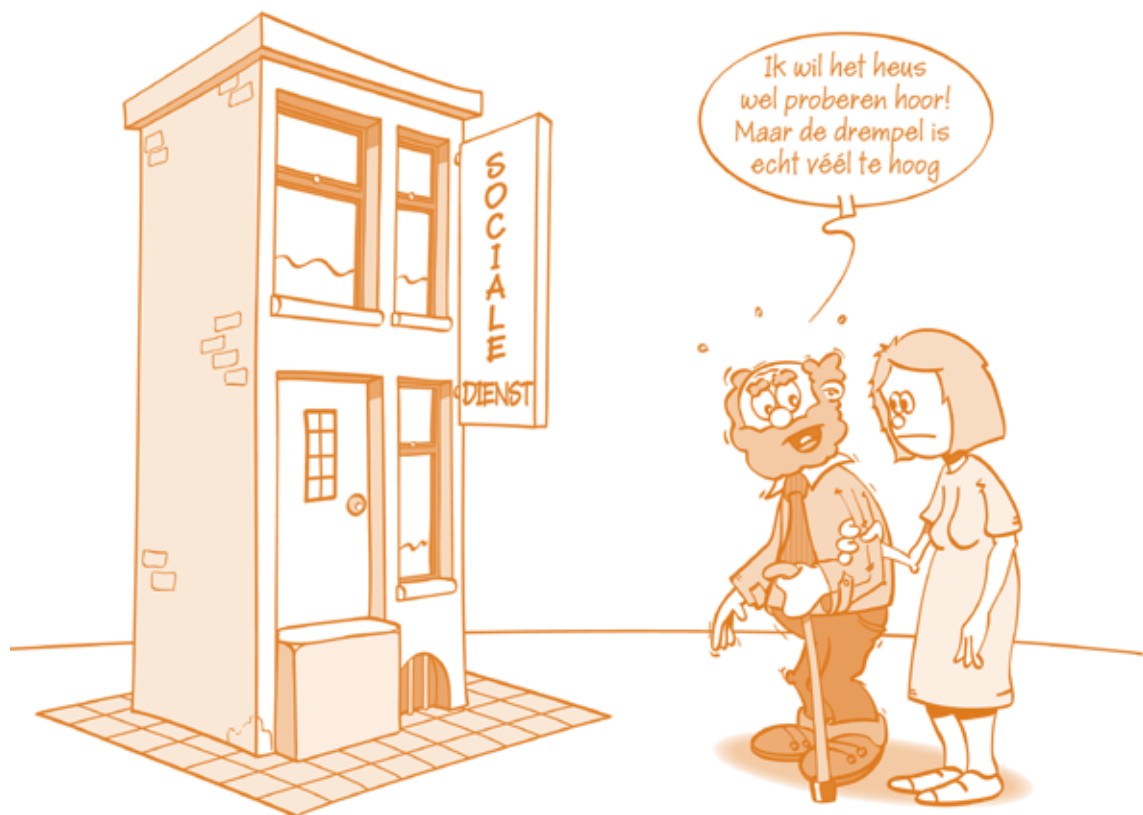
Deze geven hoop aan mensen van langzij én aan allen die geen genoeg nemen met een samenleving waarin voor veel mensen alleen plaats is als buitengesloten.

INHOUD DEEL III

Hoofdstuk 4: Een initiatief tegen voedselverspilling

Hoofdstuk 5: Een initiatief tegen armoede

Hoofdstuk 6: Een initiatief voor andere hulp

HOOFDSTUK 4

EEN INITIATIEF TEGEN VOEDSELVERSPLLING

De eerste voedselbank in Nederland was een initiatief van het winkeliërsechtpaar Clara en Sjaak Sies uit Rotterdam. Het centrale idee was: het tegengaan van voedselverspilling en tegelijk het helpen van mensen die voedsel nodig hebben, maar in een situatie verkeren dat ze het niet kunnen kopen. Daarmee zijn de twee verschillende invalshoeken gegeven die een rol spelen bij het ontstaan en functioneren van voedselbanken. De eerste invalshoek ligt in het systeem van de distributie van voedsel. De tweede invalshoek wortelt in de strijd tegen armoede.

In dit hoofdstuk staan we stil bij de rol die voedselbanken spelen in de strijd tegen voedselverspilling. Aangegeven wordt dat er nauwe banden zijn tussen de voedselbanken en de voedingsindustrie. Dat is het grote verschil met de voedseluitdeling in vroeger dagen. Deze gebeurde veeleer vanuit de eigen productie en het eigen gebruik van voedsel. Daardoor behield deze bedeling toch enigszins het karakter van deling: arme mensen konden meedelen in het voedsel dat iemand voor zichzelf bereid had. De huidige voedselbanken maken deel uit van het systeem van de consumptie van voedsel. In dat systeem heeft voedsel eerder het karakter van potentieel geld dan van voedsel. Voedsel heeft pas waarde als het verkocht kan worden; als het niet (tijdig) verkocht kan worden verliest het zijn waarde en moet het vernietigd worden om het systeem gezond te houden.

Voedselbanken bieden een mogelijkheid om goed en bruikbaar voedsel dat eigenlijk vernietigd moet worden en daarmee zijn waarde als handelswaar heeft verloren, zijn eigenlijke karakter van voedsel terug te geven, zij het louter voor de armen, voor mensen die geen geld hebben om voedsel te kopen. Dat bespaart de voedselindustrie de kosten van vernietiging en het verhoogt het imago van maatschappelijk

verantwoord ondernemen. Daarmee verheelt de voedselbank de ‘normale’ verspilling van het gangbare systeem, waardoor er minder snel fundamentele vragen opgeroepen worden over het huidige ‘industriële systeem’ van voedselproductie en voedseldistributie.

4.1. Uitdelen in plaats van vernietigen

Er wordt heel veel voedsel weggegooid. Schattingen geven aan dat de Nederlandse consument jaarlijks voor een waarde van circa € 1,6 miljard aan voedsel weggooit. Dat is 8 tot 10% van de voeding die hij koopt. In de voedselketen verdwijnt voor een waarde van ongeveer € 2 miljard in de afvalstromen. Dat is 30 tot 40 of zelfs 50% van de voedselproductie.⁴²

Tot nu toe is er betrekkelijk weinig zicht op de exacte omvang van ‘voedselverliezen’ en de maatschappelijke onrust erover blijft uit. Vanuit de overheid wordt aandacht gevraagd voor het probleem van ‘voedselverliezen’, de extra milieubelasting en het extra energiegebruik dat er mee samenhangt. Ook voedselproducenten worden gevoelig voor dit probleem en zoeken naar mogelijkheden om het voedselverlies te voorkómen of te beperken. Dat kan door aan dit voedsel een andere bestemming te geven, waardoor het niet meer meetelt in de voedselverliezen. Bijvoorbeeld door voedsel dat anders de afvalstroom in zou gaan, beschikbaar te stellen aan voedselbanken.

Een warm hart voor de voedselbank

Unilever Benelux draagt de Voedselbank een warm hart toe. Vanaf de oprichting van de Voedselbank lopen er contacten met Unilever en die zijn in de loop van de jaren alleen maar hechter geworden. “Wij steunen de doelstellingen van de Voedselbank van harte”, aldus Fokke van der Veer, Vice President Supply Chain van Unilever Benelux.

Die woorden worden op Rotterdamse wijze omgezet in daden door het beschikbaar stellen van Unilever-producten. “Ons productassortiment verandert voortdurend. Verpakkingen worden vernieuwd, recepten worden gewijzigd en nieuwe productconcepten moeten op een zorgvuldig gekozen moment voor de consument beschikbaar zijn in de winkels.

Natuurlijk vinden wij het onacceptabel om producten te vernietigen die nog aan al onze kwaliteitseisen voldoen als er tegelijkertijd organisaties zijn die een hele goede bestemming hebben voor deze producten. Het geeft daarom veel voldoening om concrete hulp te

42! Marieke Meeusen en Geoffrey Hagelaar, *Voedselverliezen: hoe denken stakeholders erover?*, LEI, Den Haag, mei 2008, p. 12

kunnen bieden door het beschikbaar stellen van producten aan een beperkt aantal hulporganisaties. De Voedselbank is er een van. De jarenlange samenwerking met de Voedselbank verloopt uitstekend, en wij zijn er van overtuigd dat de producten die via de Voedselbank worden gedistribueerd op een zorgvuldige wijze worden behandeld en daar terecht komen waar ze nodig zijn. Clara en Sjaak Sies doen, met de vele vrijwilligers, echt fantastisch werk. We hopen van harte dat de hechte samenwerking tussen Unilever Benelux en de Voedselbank nog heel lang voortgezet kan worden”.

Aldus een bericht in de Nieuwsbrief van juli 2008 van de Stichting Voedselbank Nederland.

Voedselbank bestrijdt voedselverspilling

Dit bericht illustreert treffend vanuit welke achtergrond de voedselbanken in Nederland zijn ontstaan. Voedsel dat over is mag en hoeft niet vernietigd te worden, maar kan beter ruimhartig beschikbaar worden gesteld aan de armen. Het mes snijdt aan twee kanten. De voedselindustrie raakt het voedsel dat over is op een nette manier kwijt. En de voedselbank zorgt ervoor dat voedsel niet wordt verspild, maar wordt verdeeld onder mensen die het voedsel zelf niet kunnen betalen.

Vanwege deze functie roemt het toenmalige kamerlid mevrouw Gerda Verburg (CDA) in een commissiedebat de voedselbanken als een voorbeeld van goed rentmeesterschap: “Deze instellingen zorgen ervoor dat voedsel, dat op zichzelf genomen goed is, maar bijvoorbeeld wegens onjuiste etikettering niet in de winkels verkocht mag worden, goed terecht komt in plaats van dat het wordt vernietigd. Hetzelfde idealisme, dat ingaat tegen de wegwerpmaatschappij, ligt bijvoorbeeld ten grondslag aan de kringloopwinkels.”⁴³ Dankzij voedselbanken wordt onnodige verspilling van voedsel voorkómen.

Onder de noemer van ‘de strijd tegen de voedselverspilling ten bate van wie honger lijdt’ heeft de Belgische Federatie van Voedselbanken de behaalde resultaten in 2007 in enkele sprekende cijfers uitgedrukt: 12 miljoen kilo levensmiddelen ingezameld voor een waarde van € 27.900.000 ten gunste van 108.100 minderbedeelden verdeeld door 653 charitatieve verenigingen met behulp van 220 vrijwilligers.⁴⁴ De herkomst van deze 12 miljoen kilo voedsel: 30% industrie, 19% distributie, 41% Europese Unie, 3% veilingen, 7% inzamelingen.⁴⁵ ‘De ingezamelde tonnenmaat’ is de laatste 12 jaar als volgt gestegen: in 1995 3.910 ton, in 2000 7.495, in 2006 9.400 en in 2007 12.000 ton.

43! Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006, 24 515, nr. 90, p. 1

44! Zie www.voedselbanken.be/bkaNL/bka5200N.htm

45! Sinds 1990 organiseert Delhaize – een internationale supermarktketen van Belgische origine – jaarlijks in al haar winkels een voedselinzameling in samenwerking met de voedselbanken. Klanten kunnen tijdens de actie niet-bederfbare producten kopen ten voordele van de voedselbanken en die afgeven aan de ingang van de winkels. Ook in Nederland worden op sommige plaatsen dergelijke inzamelingen georganiseerd. De Delhaize-inzamelactie gebeurt in 2008 overigens voor het eerst in geld in plaats van in voedingsmiddelen. Als mensen hun boodschappen afrekenen bij de kassa kunnen ze bonnen kopen waarmee maaltijden bij de voedselbanken worden bekostigd: een bon van 1,5 euro voor een ontbijt, een bon van 3 euro voor een middagmaal en een bon van 6 euro voor een volledige dag.

4.2. Besteding van overschotten of bestrijding van verspilling?

Bij de overheid wordt de voorkeur gegeven aan de neutrale term ‘voedselverliezen’. De voedselproducenten gebruiken liever de term ‘voedseloverschotten’. De voedselbanken spreken over ‘voedselverspilling’.

Voedselverliezen

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hanteert de term ‘voedselverliezen’. Daaronder wordt verstaan ‘voedsel dat de rest- en/of afvalstromen ingaat en daarmee waarde verliest voor de consument en ketenpartijen’. Bij waardeverlies kan gedacht worden aan het verlies van financiële of maatschappelijke waarde. “De overheid bestempelt producten die afgeprijsd worden door supermarkten of een nuttige bestemming vinden via bijvoorbeeld voedselbanken niet als voedselverlies. Dit voedsel wordt immers door mensen geconsumeerd en is dus niet op te vatten als rest- of afvalstroom.”⁴⁶

Voedseloverschotten

Gaat het bij de ‘nevenindustrie’ van de voedselbanken om het sociaal besteden van voedseloverschotten of om het bestrijden van voedselverspilling?

Deze vraag stelt de Canadese onderzoeker Graham Riches als hij een omschrijving probeert te geven van het verschijnsel voedselbank.⁴⁷ Hij wijst erop dat voedselbanken te maken hebben met het verschijnsel van overschotten bij de productie en distributie van voedsel. Twintig jaar geleden werden deze overschotten in de Verenigde Staten al geschat op twintig procent van de voedselvoorziening. Dat betekent dat er destijds al jaarlijks een voedseloverschot was van 53 miljoen ton en dat er voor een waarde van 24 miljard dollar aan voedsel vernietigd werd.

Riches citeert een voedselbanker uit Ontario die erop wijst dat voedselbanken geen onderdeel zijn van projecten om mensen van verantwoord voedsel te voorzien. Voedselbanken zijn een middel om ertoe bij te dragen dat de 20% voedseloverschotten worden herverdeeld. “Mensen kunnen daar bij betrokken raken, kunnen er aan deelnemen en er bijdragen aan leveren.” Aangegeven wordt dat het moeilijk is een onderscheid te maken tussen voedseloverschot, verspilling en de behoeften van mensen die honger hebben. Riches wijst erop dat het van belang is welke woorden in dit verband worden gebruikt. Verspilling heeft een scherpere betekenis dan overschot. “Overschot suggereert dat het om voedsel gaat dat

46! LNV Consumentenplatform, *Voedselverliezen, verspilde moeite?*, Den Haag, juni 2006, p. 3

47! Graham Riches, *Food Banks and the Welfare Crisis*, Ottawa, 1986, p. 15-18

niet gebruikt kan worden door de voedselindustrie, terwijl verspilling de indruk achterlaat dat de private sector inefficiënt werkt.” Ook het sympathieker klinkende begrip overschot roept bij nader inzien bedenkingen op. De kosten van het voedsel dat door supermarkten en winkels weggegooid of weggegeven wordt, is al verrekend in de prijzen die de consumenten betalen. “Het weggegeven voedsel is in feite alleen overschot wat betreft het streven naar winst, maar vanuit het oogpunt van de consument of de hongerige is het verspilling. Als de prijzen zouden worden verlaagd of gesubsidieerd, zou het meeste voedsel ongetwijfeld worden gekocht.” Voedselbanken, aldus Riches, gebruiken liever de term voedseloverschot dan voedselverspilling. Meer dan de tweede term zou de eerste term het idee oproepen van een voedselindustrie die zich inzet voor een goed doel, die haar maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt.

Voedselverspilling

In Nederland speelt deze woordgevoeligheid ogenschijnlijk een minder grote rol. De voedselbanken profileren zich als bestrijders van voedselverspilling en ze spreken de voedselbedrijven en supermarkten daar ook op aan. Deze willen ook voorkómen dat voedsel vernietigd wordt.

Mogelijk zou het onderscheid waar Riches over spreekt ook in Nederland een grotere rol gaan spelen als de discussie over de voedselbanken niet overheerst zou worden door het thema armoede. De aandacht zou meer op de voedselindustrie worden gericht als in discussies rond de voedselbanken het aspect van het verzamelen van het voedsel dezelfde aandacht zou krijgen als het aspect van het uitdelen ervan.

De overheden die te maken hebben met de productie en de distributie van voedsel spreken ook in Nederland bewust niet over voedselverspilling, maar over voedselverliezen. Die term is veel neutraler. Het woord verspilling heeft een morele lading. De overheid wil die lading kennelijk vermijden, terwijl de voedselbanken die lading juist willen beklemtonen. Het bedrijfsleven hanteert zelf het woord ‘derving’. Daarmee wordt vooral het financiële waardeverlies aangeduid.⁴⁸ Dit woord past in het streven om dit verlies zo veel mogelijk te beperken, niet uit morele overwegingen, maar vanwege bedrijfseconomische redenen.

48! LNV Consumentenplatform, o.c., p. 3

4.3. **Het beeld van gaarkeuken en bedeling**

Voedselbanken roepen bij veel mensen het beeld op van de bedeling in de vroegere armenzorg of gaarkeukens. Om uiteenlopende redenen doet dit beeld geen recht aan de werkelijkheid. Oudere mensen kennen gaarkeukens nog vanuit de oorlog en in hun herinnering boden deze gaarkeukens vaak slecht en slecht bereid voedsel. Dat is bij voedselbanken doorgaans niet het geval. Ook het beeld van de bedeling vraagt nuancering. De moderne bedeling via de voedselbanken heeft een heel ander karakter dan de bedeling in vroeger dagen.

Voedselbank en gaarkeuken

Voedselbanken worden wel eens vergeleken met de gaarkeukens van vroeger. Die vergelijking wordt met name gemaakt door mensen die het bestaan van voedselbanken een schande vinden en een teken dat de verzorgingsstaat zijn taak om iedereen een fatsoenlijk bestaan te garanderen verzaakt. Zij vinden het een verslechtering en een terugval dat mensen de hand moeten gaan ophouden om producten te krijgen die anderen niet meer willen hebben. De bevochten rechten van de verzorgingsstaat worden in hun ogen ingeleverd voor nieuwe vormen van oude bedeling.

Menigeen zal de vergelijking met gaarkeukens terecht vinden. Toch kunnen vraagtekens worden gesteld bij deze vergelijking. Het voedsel dat verstrekt wordt door de voedselbank is doorgaans van betere kwaliteit dan het voedsel dat de deelnemers aan de voedselbank zelf zouden kopen. Dat geldt bijvoorbeeld uitdrukkelijk voor het verstrekte brood, dat doorgaans van zeer goede kwaliteit is of de vorm heeft van lekkere broodjes die de meeste minima zelf nooit zouden kopen omdat ze te duur zijn. Het beeld van slecht voedsel dat uitgedeeld werd in gaarkeukens klopt niet voor de voedselbanken. Of het beeld over de gaarkeukens terecht is, blijft hier verder buiten discussie.

Voedselbank een vorm van bedeling?

Ook het veel gebruikte beeld van de vroegere bedeling vraagt om nuancering. Het is juist dat het toen en nu gaat om armen die voedsel krijgen, hoe verschillend de situatie van de armen toen en nu ook is. Maar ging het destijds ook om overtollig voedsel? Ging het net als nu om voedsel dat men over had? Of ging het eerder om voedsel dat men voor de armen over had?

Het lijkt een subtiel verschil, maar bij nader inzien roept dit verschil wezenlijke vragen op over het systeem van voedselproductie en voedselconsumptie en over de rol die de voedselbanken daarin vervullen, naast de functie die ze hebben ten gunste van de armen. Bedoeld

verschil kan duidelijk worden gemaakt met een verwijzing naar een oud gebruik in de boerengemeenschappen van de provincie Limburg.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw was het bij veel boerenfamilies in Limburg een gebruikelijk tafereel dat iedere middag bij de warme maaltijd een ‘schooier’ meeat. Dat gebeurde weliswaar in de achterkeuken of bij mooi weer buiten op de regenput, maar het eten kwam uit dezelfde potten en pannen waarvan het boerengezin at. Daar werd bij het bereiden van de maaltijd al rekening mee gehouden, net zoals men er rekening mee hield dat de waakhond die op het erf rondliep ook van dit eten zijn dagelijkse portie moest hebben. Deze gang van zaken roept nu, op een afstand gezien, mogelijk het beeld op van bedeling. Vanuit de toenmalige boerensamenleving gezien had het echter meer weg van deling: het delen van het voedsel dat in de gemeenschap voorradig was.

4.4. Voedselbanken als nevenindustrie

Vanuit de voedselindustrie gezien wordt onderkend dat voedselbanken een nuttige functie vervullen. Ze helpen voedselverliezen en voedselverspilling te beperken. Daarmee krijgen ze een eigen plaats in de voedselindustrie.

Maatschappelijk nut van voedselbanken

De overheid neemt soms verschillende posities in ten aanzien van eenzelfde verschijnsel. Dat geldt ook voor de voedselbank. Het ministerie dat zich bezig houdt met het sociaal beleid en de armoedebestrijding heeft moeite om de waarde van de voedselbanken te onderkennen en te erkennen. Tegelijkertijd heeft bij diezelfde overheid het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit geen enkele moeite om de waarde en betekenis van de voedselbanken in te zien. Het ministerie van LNV onderkent dat er voedselverliezen optreden en dat het behouden van voedsel voor menselijke consumptie wenselijk is, ook al brengen de voedselproducten dan minder of geen geld op. Economisch gezien is er dan weliswaar sprake van financieel verlies. “Vanuit maatschappelijk oogpunt ligt dat anders. Het leveren van voedsel via voedselbanken vervult een bijzondere rol voor economisch zwakke groepen in de samenleving en de voedselbanken hebben zeker een maatschappelijke waarde.”⁴⁹

⁴⁹! LNV Consumentenplatform, o.c., p. 7

Nevenindustrie

De voedingsindustrie zoekt naar mogelijkheden om voedsel dat de consument niet bereikt een andere bestemming te geven. Met dat doel worden zelfs bedrijven opgericht en ontstaan nieuwe industrietakken. De keten van voedselbanken kan ook als zodanig worden beschouwd.

In de Verenigde Staten van Noord-Amerika en in Canada bestaan de voedselbanken al langer. Daar zijn grote ketens van Food Banks opgebouwd. Naast de industrie die voedsel koopt, vervoert, verdeelt en verkoopt, is er als het ware een nevenindustrie ontstaan die de voedselindustrie helpt met het sociaal én goedkoop uit de markt nemen van overtollig of onverkoopbaar geworden voedsel. In Duitsland is zo het systeem van de caritaswinkels gegroeid.

Ook in Nederland is een dergelijke nevenindustrie aan het ontstaan. Aan de samenwerking tussen beide industrieën is een aantal voorwaarden verbonden. Op de eerste plaats garanderen de gezamenlijke voedselbanken dat alleen mensen die het echt nodig hebben het gratis voedsel krijgen en dat dit voedsel niet opnieuw in de handel wordt gebracht. Verder garanderen ze de leveranciers dat ze het gekregen voedsel deugdelijk zullen opslaan en dat ze de goede naam en faam van de leveranciers geen schade toebrengen.

Geen deling maar heling?

Voedselbanken delen voedsel uit. Een vergelijking met de bedeling van vroeger kan niet zondermeer worden gemaakt. In bepaalde opzichten gaat het eerder om voedselheling dan om voedselbedeling. Voedselbanken horen niet bij een samenleving waar voedselschaarste is en waar de armen gevoed moeten worden in gaarkeukens. Voedselbanken zijn een verschijnsel van overvloed. Ze zijn opgekomen in de maatschappij van consumenten, waar een overdaad aan producten moet worden geconsumeerd. De niet-verkochte producten mogen worden verdeeld om vernietiging, een veel duurdere optie, te voorkomen.

Daarmee houden ze de consumentensamenleving gezond. Dat is de eerste betekenis van het woord heling. Tegelijk verbergen ze funeste eigenschappen van de consumentensamenleving. En voorkómen ze daarmee dat deze samenleving in opspraak komt. Dat is de tweede betekenis van heling.

4.5. Het produceren en consumeren van voedsel

De discussie over voedselbanken wordt momenteel vooral gevoerd vanuit het thema armoede. De discussie kan worden verbreed als voedsel als invalshoek wordt gekozen. Dat heeft ook een meerwaarde voor het armoededebat.

Te weinig én te veel

Tijdens een van de expertmeetings van de Sociale Alliantie werd geconstateerd dat “voedselbanken een plek hebben in de economie van het te weinig én in de economie van het teveel”. In onze samenleving is het kennelijk niet mogelijk om enerzijds voedsel te produceren en te distribueren zonder overschotten te maken. En anderzijds het sociale stelsel zodanig te maken dat er geen armoede meer is. Vanwege dit dubbele onvermogen van onze samenleving vond men dat de voedselbanken nodig waren en nodig blijven. “Om fatsoenlijk om te gaan met voedsel dat overgeproduceerd wordt en omdat er noodhulp nodig is, waar geen andere mogelijkheden zijn.”

De vraag is of we als samenleving dit dubbele onvermogen niet te gemakkelijk als onvermijdelijkheid benoemen en accepteren. Meer dan op dit moment gebeurt, zouden voedselbanken moeten aanzetten tot nadenken over de wijze waarop in de moderne samenleving voedsel wordt geproduceerd, gedistribueerd en geconsumeerd. Bij elk van deze drie processen gaat heel veel voedsel verloren. Voedselbanken bestaan bij gratie van dit verlies, het verbergen en het vergoelijken ervan. Voedselbanken zouden er goed aan doen actiever deel te nemen in de maatschappelijke discussie over voedselproductie en voedselzekerheid.

Vertegenwoordigers van voedselbanken die deze suggestie kregen voorgelegd, reageerden aarzelend tot afhoudend. Ze vinden het een te politiek gevoelige kwestie. Door zich te mengen in dergelijke discussies vrezen ze dat de voedselbank hun neutraliteit verliezen en daarmee mogelijk een minder interessante partij worden voor producenten en distributeurs van voedsel. Ze zijn van oordeel dat voedselbanken louter door hun aanwezigheid al voldoende bijdragen aan de maatschappelijke discussie. Dat laatste geldt voor de discussie over armoede, maar het geldt in veel mindere mate voor de discussie over het produceren en consumeren van voedsel.

Maatschappelijke discussie verloopt moeizaam

Door het ministerie van LNV wordt al langer aandacht gevraagd voor het probleem van ‘voedselverliezen’. Verschillende geledingen die bij dit probleem betrokken zijn worden hierop aangesproken. Naast negatieve bedrijfeconomische effecten zijn er negatieve maatschappelijke effecten. Voedselverliezen worden door velen gezien als onethisch. Voedsel-

verliezen hebben negatieve gevolgen voor het milieu zoals overbodig energieverbruik, extra CO-2 uitstoot, overbodig waterverbruik, afval en extra transportkilometers.⁵⁰

Ondanks deze negatieve effecten blijkt het moeilijk het vraagstuk op de politieke agenda te plaatsen. Een recent rapport over voedselverliezen komt tot de volgende conclusie: “Er is weinig inzicht in de omvang van de voedselverliezen en van de maatschappelijke effecten ervan bij de geïnterviewde stakeholders. Veel geïnterviewde stakeholders wijzen op het gebruik van veel reststromen in veevoer en biobased-toepassingen als bio-energie en kunnen voedselverliezen in de keten daarom niet goed plaatsen als ‘een probleem’. Inzicht in de omvang van de maatschappelijke effecten van voedselverliezen is dus nodig om het thema politiek te agenderen. Anno 2007 staat het thema voedselverliezen bij weinig stakeholders op de politieke agenda. De wil om mee te werken aan inzicht in de omvang van voedselverliezen tot aan de consumentenfase lijkt (nog) beperkt.”⁵¹

Partijen uit het bedrijfsleven leggen weinig bereidheid aan de dag om ‘voedselverliezen’ als probleem te benoemen en bespreekbaar te maken. De overheid is ook voorzichtig: het ministerie van LNV spreekt over een mogelijk maatschappelijk probleem dat aandacht behoeft.⁵² Niettemin oriënteert dit ministerie zich op een aanpak om de voedselverliezen te verminderen. De anti-armoedebeweging moet actiever gaan deelnemen in de discussie over ‘voedselverliezen’ die gevoerd en gevoed wordt vanuit de ministeries van LNV en VROM en daarbij aspecten inbrengen als voedselkwaliteit en duurzaamheid. Deze beide aspecten zijn ook van belang voor een beleid dat armoede wil bestrijden: mensen moeten kunnen beschikken over kwalitatief goed voedsel dat zonder schadelijke effecten voor mens en milieu wordt geproduceerd, gedistribueerd en geconsumeerd.

De boerenstand en voedselzekerheid

Boeren hebben de laatste decennia een belangrijke bijdrage geleverd aan de Nederlandse welvaart en aan de ontwikkeling en instandhouding van het platteland. Slechte prijzen, hoge kosten, ingewikkelde wet- en regelgeving, de druk van grootschaligheid, de EU-markt en de wereldeconomie veroorzaken structurele verarming in de landbouw, vooral bij de gezinsbedrijven.

De helft tot een kwart van de boeren en tuinders leeft onder de armoedegrens. Door organisaties die ijveren voor het behoud van de gezinslandbouw⁵³ wordt erop gewezen dat

50! LNV Consumentenplatform, o.c., p. 5

51! Marieke Meeusen en Geoffrey Hagelaar, *Voedselverliezen: hoe denken stakeholders erover?*, LEI, Den Haag, mei 2008, p. 32

52! o.c., p. 7

53! Als zodanig kunnen worden genoemd: Via Campesina; Europees Platform voor voedselsoevereiniteit; Platform Aarde Boer Consument (ABC); Platform Ander Landbouw Beleid (PAL); Werkgroep Landbouw en Inkomens (WLI), voorheen Werkgroep Landbouw en Armoede (WLA).

de productie en de prijs van de producten steeds meer wordt bepaald door de voedselhandelaars en grote ketens van supermarkten. Middelgrote en kleine ondernemingen moeten dikwijls door structurele inkomensachteruitgang stoppen met hun bedrijf. Investerings voor schaalvergroting en intensivering van productie hebben ertoe geleid dat veel agrarische gezinsbedrijven grotendeels in handen zijn van banken. Voor toelevering van zaden, machines, veevoer, verwerking en distributie van producten zijn de gezinsbedrijven in toenemende mate afhankelijk van een beperkt aantal concerns. Deze ontwikkelingen maken dat een land steeds minder zekerheid en zeggenschap heeft over de productie van voedsel voor de eigen bevolking.

Een soortgelijk proces is gaande voor wat betreft de distributie en consumptie van voedsel. De agrarische producten komen terecht in supermarkten die steeds meer deel uitmaken van een handvol concerns. Zij bepalen de gang van zaken. De boeren en tuinders die het voedsel produceren moeten genoegen nemen met de prijzen die de supermarkten hen dicteren. Vaak is dat geen eerlijke prijs die boeren vrijwaart van armoede en die ook ruimte laat te investeren in het behoud van natuur en milieu.⁵⁴

De heropvoeding van ontspoorde consumenten?

In gesprekken met deelnemers aan voedselbanken kwamen enkele opmerkelijke uitspraken naar voren over het consumeren. Iemand gaf aan heel gelukkig te zijn met het weinige geld waarmee ze moest rondkomen. “Ik vind het eigenlijk wel fijn dat ik niet meer alles kan en hoeft te kopen.” Een ander gaf aan niet langer mee te doen aan het levenspatroon dat bij de meeste mensen gebruikelijk is. “Ik koop nooit iets. Ik krijg dingen die anderen afdanken. Ik ga niet naar de stad, op een terrasje zitten, naar een pretpark, café, koop geen dure ijsjes, loop op te grote schoenen. Maar daarom voel ik me helemaal niet arm.” Weer iemand anders geeft aan blij te zijn dat haar budget beheerd wordt en dat ze op die manier beschermd wordt tegen het consumeren.

In de hoogtijdagen van het Rijke Roomsche Leven was het verboden om tijdens de veertig dagen durende vastentijd vlees te eten. In de boerensamenleving op het platteland van Limburg hielden mensen zich aan dit vastengebod. Op dagen dat een boer zwaar werk moest verrichten – dat was bijvoorbeeld het geval als er met de hand kunstmest gezaaid moest worden – kon de pastoor dispensatie verlenen voor het vastengebod. In de tegenwoordige tijd is het een gebod van de samenleving om veel behoeften te hebben en veel te consumeren. Mensen kunnen zich onttrekken aan dit gebod. Dat kan vrijwillig door te kiezen voor een beschermingsbewind, dat ook wel aangeduid wordt als het zakgeldmodel.

⁵⁴ Foto-expositie annex publicatie *Voedsel Hier en Daar* over voedselzekerheid in internationaal verband, gemaakt door de fotograaf en publicist Guus Geurts in opdracht van Stichting Helden Mondiaal, zie www.guusgeurts.nl

De consument krijgt dan alleen een afgeperkte hoeveelheid geld om zijn huishouden te runnen. Bij schuldhulpverlening is vaak sprake van een dergelijk bewind dat drie jaar lang duurt. Het is als het ware een periode waarin mensen buitengesloten worden van het normale consumeren. Als straf of als heropvoeding.⁵⁵

De mensen die vanwege schuldsanering buiten de orde van de samenleving der consumenten zijn gezet, moeten een eigenschap leren die funest is voor het functioneren en het voortbestaan van de consumentensamenleving. Ze moeten zuinig leven met hetgeen ze hebben in plaats van constant nieuwe spullen te kopen waarvan gesuggereerd wordt dat ze je gelukkig maken. Maar nog voordat je ze goed en wel uitgepakt hebt, moeten die alweer vervangen worden door nog fraaiere en betere exemplaren. En die kunnen je pas echt het geluk brengen, wat ook al de belofte was van de ‘oude’ spullen!?

Voedselbanken functioneren in de context van een samenleving waarin het hebben van onvervulbare behoeften tot levensnoodzaak is geworden, voor individuele mensen én voor de samenleving als geheel. Naast alle aandacht die nu gericht wordt op het (her)opvoeden van mensen die in problematische schulden zijn gekomen, zouden er ook, meer dan nu gebeurt, vraagtekens geplaatst mogen worden bij de wenselijkheid en houdbaarheid van een systeem dat mensen verplicht tot kopen om mee te doen in de samenleving der consumenten. In deze samenleving lijkt kopen meer vrijheid te geven dan kiezen en wat we doen in de winkel lijkt ons leven meer te bepalen dan onze activiteiten in de publieke sfeer.⁵⁶

55! Schuldeisers geven vaak de voorkeur aan de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen boven een minnelijke schuldenregeling. De minnelijke regeling wordt vaak gewantrouwd als te soft. “De WSNP daarentegen wordt gezien als een vorm van boetedoening.” Mirjam Pool *Alle dagen schuld*, Amsterdam 2007, p. 64

56! Zygmunt Bauman *Does Ethics have a Chance in a World of Consumers?*, Cambridge 2008; Benjamin R. Barber, *Consumed. How Markets Corrupt Children, Infantilize Adults, and Swallow Citizens Whole*, New York/London 2007

HOOFDSTUK 5

EEN INITIATIEF TEGEN ARMOEDE

In discussies over voedselbanken wordt vaak in afwijzende zin een vergelijking gemaakt met de liefdadigheid uit voorbije dagen. Deze is intussen vervangen door de voorzieningen van de verzorgingsstaat. De voedselbank miskent of ondergraaft deze verworvenheden. Zo luidt de kritiek.

Voor een deel is deze kritiek ongetwijfeld terecht. Daarmee is niet alles gezegd. Het verschijnsel voedselbank wijst niet alleen achteruit, naar iets dat geweest is in de geschiedenis; het wijst ook vooruit, naar de mogelijkheid van iets nieuws. Of beter gezegd naar de mogelijkheid dat vormen van economisch verkeer die altijd al aanwezig zijn geweest in de toekomst wellicht opnieuw nadrukkelijker en ruimer in beeld komen.

Die mogelijkheid wordt in dit hoofdstuk verkend. Naarmate de sociale zekerheid steeds sterker in dienst gesteld wordt van de markteconomie, is de kans groter dat er vanuit de samenleving corrigerend wordt opgetreden. De vraag is of voedselbanken ook iets hebben van een zoektocht naar andere vormen van solidariteit die spontaan vanuit de samenleving ontstaan als correctie op het overtrokken marktdenken.

5.1. Afwijzende betrokkenheid bij voedselbanken

De feitelijke situatie van armoede waarin honderdduizenden huishoudens zich bevinden dwingen politiek en kerken tot een actieve inzet voor de voedselbanken. Deze zijn een teken dat de verzorgingsstaat aan het afbrokkelen is. Het is te waarderen dat vrijwilligers in de gaten springen die de verzorgingsstaat laat vallen, maar eigenlijk hoort dat niet. Voedselbanken zouden er niet mogen zijn. Die stellingname komen we tegen bij politici én bij de anti-armoedebeweging.

Afwijzend meedoen vanuit de politiek

Op de Weblog van wethouder Ger Wouters (SP, gemeente Boxtel) verschijnt in juli 2006 een bijdrage waarin treffend wordt verwoord waarom vooral linkse politici moeite hebben met het verschijnsel voedselbank.

“Vorige week is de Voedselbank Schijndel van start gegaan. Deze voedselbank wordt georganiseerd vanuit de Vincentiusvereniging. Met alle respect voor de vrijwilligers van de Vincentiusvereniging: zij **doen** tenminste nog wat aan bestrijding van reële armoede; maar ik vind de instelling van een voedselbank geen vooruitgang. Eigenlijk zelfs een stap terug. **Trots waren mijn ouders en velen met hen, dat zij na de Tweede Wereldoorlog door hard werken, de verzorgingsstaat hebben opgebouwd. Een verzorgingsstaat waar mensen een minimuminkomen werd gegarandeerd, een minimuminkomen waarvan men ook kon rondkomen.** Ik heb bovenstaande in verleden tijd moeten schrijven. Moeten, want met de instelling van een voedselbank, wordt feitelijk toegegeven dat de verzorgingsstaat niet meer bestaat, dat we als gemeenschap niet meer in staat zijn mensen een inkomen te garanderen waarvan zij kunnen rondkomen. Een deel van onze medemensen moet ‘de hand gaan ophouden’ om producten die anderen niet meer willen te kunnen krijgen. Is de volgende stap in de degeneratie van onze samenleving de instelling van gaarkeuken? Waar is de tijd dat KVP-minister Marga Klompé met trots vertelde dat er een Algemene Bijstands Wet is ingevoerd, zodat de tijd van hand ophouden voorgoed verleden tijd was??? Nogmaals: geen kritiek van mij op de vrijwilligers van de Vincentiusvereniging, zij doen immers wat. Wel des te meer kritiek op ons als samenleving, die het zo ver laat komen.”

Deze mening van de wethouder uit Boxtel is een duidelijke afwijzing van het verschijnsel voedselbank, omdat deze beschouwd wordt als een ontkrachting van de verzorgingsstaat. Niettemin werkt ook deze lokale bestuurder mee aan het huisvesten van de lokale voedselbank, omdat het een belangrijke voorziening is voor mensen die het niet breed hebben.

Afwijzend meedoen vanuit de kerken

In de kerken is van oudsher een sterke anti-armoedebeweging actief. Net als in andere organisaties zijn veel deelnemers aan de kerkelijke anti-armoedebeweging van mening dat met de voedselbanken de klok wordt terugzet naar de tijd van de caritas. Toen was de zorg voor de armen een aangelegenheid van particulier initiatief en hield de overheid zich als nachtwakerstaat liever op een afstand. Vanuit deze opvatting wordt benadrukt dat in de verzorgingsstaat geen voedselbanken horen te bestaan. Dat ze er toch zijn wordt gezien als een teken dat de samenleving haar solidaire grondslag aan het verliezen is.

Aanklacht én opdracht

Ondanks dit duidelijke afwijzende standpunt wordt vanuit de kerken onderkend dat er steeds meer mensen zijn die de hulp van voedselbanken nodig hebben. Daarom wordt door veel vrijwilligers vanuit de kerken actief ingespeeld op lokale initiatieven om voedselbanken en uitgiftepunten op te richten. In de verklaring **Meer dan voedsel alleen** geeft de kerkelijke anti-armoedebeweging – de werkgroep Arme kant van Nederland/EVA – aan dat zij de voedselbanken ziet als een aanklacht en als een opdracht.

“De voedselbanken vormen een signaal dat:

- ___ er steeds meer mensen door structurele en individuele oorzaken in zodanige financiële knelsituaties zitten dat zij zelfs niet meer aan hun dagelijks eten toekomen;
- ___ sociale zekerheid en sociale voorzieningen niet toereikend zijn wat betreft hoogte en toegankelijkheid om mensen die langdurig rond het minimuminkomen moeten leven, volwaardig aan de samenleving te laten deelnemen;
- ___ ook betaald werk niet altijd een garantie vormt tegen armoede;
- ___ voedselproductie en –consumptie uit balans zijn en zich kenmerken door verkwisting, verspilling en overschotten. Die onbalans in de voedselproductie blijkt ook uit de slechte inkomenspositie van vele agrariërs, terwijl er tegelijkertijd onvoldoende voedsel beschikbaar is voor lage inkomensgroepen.

Kerken zetten zich er met vele anderen voor in dat iedereen in waardigheid kan leven. Zij doen dit vanuit de overtuiging dat ieder mens als schepsel van God telt en daarom recht heeft op een materiële bestaansbasis en volwaardige deelname aan de samenleving. Het gaat om een solidaire en sociale economie. De kerken onderkennen het belang van voedselbanken als hulp aan mensen in nood en als signalering van verkwisting en spreken hun respect en waardering uit voor de velen die met grote inzet en volharding hun werk verrichten.

Kerken onderkennen dat het feit dat mensen een beroep moeten doen op voedselbanken een aantasting van hun waardigheid betekent en vernederend werkt. Kerken willen niet

terug naar de tijd van de bedeling en onderschrijven de maatschappelijke en politieke overeenstemming die er is over de taak van de landelijke overheid om ‘de vloeren in het bestaan’ te garanderen als een recht voor iedereen. Daarom: dat voedselbanken nodig zijn in een sociale rechtsstaat is een aanklacht tegen de fundamentele principes van die rechtsstaat. Voedselbanken mogen niet meer zijn dan een tijdelijke noodvoorziening waarbij ondertussen gewerkt wordt aan een structurele verbetering van de positie van mensen in armoede.“

Werk van instanties kan beter

Tot zover de verklaring van de kerkelijke anti-armoedebeweging, die verder pleit voor een structurele verbetering van de positie van de armen en hun organisaties. Ook wordt gewezen op de noodzaak verbeteringen aan te brengen in het functioneren van uitvoeringsinstanties, sociale dienstverlening, schuldhulpverlening, maatschappelijke hulpverlening, woningbouwcorporaties, nutsvoorzieningen, ook in hun onderlinge samenhang en met aandacht voor preventie.

5.2. De samenleving corrigeert het marktdenken

De invoering van de vrije markt in de 19^e eeuw vergde intensief staatsingrijpen. Anders dan wij in de geschiedenislessen hebben geleerd, werd ‘laissez-faire, laissez-aller’ gepland en gebeurde de temming van deze losgeslagen markteconomie spontaan vanuit de samenleving. Pas later werd die temming overgenomen door de staat en ontstond de verzorgingsstaat. Die spontane reactie vanuit de samenleving stemt hoopvol. Dat kan nu weer gebeuren. Mogelijk maken de voedselbanken deel uit van een dergelijke maatschappelijke correctie van onderop.

Voldoende en kwalitatief goed voedsel

In België is jaarlijks een actie bij de supermarkten om voedsel in te zamelen. Geen voedsel dat over is, niet verkocht kan worden en dan door de winkelier aan de voedselbank gegeven wordt, maar producten die mensen gewoon in de winkel kopen met het doel die af te geven aan mensen die deze spullen nodig hebben en ze niet kunnen betalen. In Nederland zijn soortgelijke acties opgezet. Er zijn organisatoren van voedselbanken die vinden dat dit niet het eigenlijke werk is.

Maar wellicht is dit toch – meer dan het ‘eigenlijke werk’ van de voedselbanken – een vorm van het delen van voedsel dat beschikbaar is in een samenleving. Alhoewel... De winkelier

raakt dan natuurlijk wel economischer van zijn spullen af, houdt minder over, heeft minder 'voedselverliezen', hoeft minder voedsel weg te gooien. Dan zouden de prijzen omlaag kunnen en daar profiteert de klant ook van.

Een andere vorm van voedsel delen is ontwikkeld door sommige voedselbanken in de Verenigde Staten. Zij roepen lokale boeren en tuinders op om wat extra groenten te kweken en die niet te leveren aan de veiling, maar direct en gratis te geven aan de voedselbank. Het zijn voorbeelden van acties vanuit de samenleving om voldoende en kwalitatief goed voedsel te krijgen voor mensen die gebruik moeten maken van voedselbanken. Het zijn voorbeelden van acties die een correctie zijn op de logica en de wetmatigheden van de markt. Het gaat om acties die spontaan opkomen uit de samenleving. Het zijn geen acties vanuit de overheid, maar acties vanuit betrokken burgers.

De grote verandering

In de negentiende eeuw wordt de eeuwenlang gebruikelijke verzorgingseconomie afgelost door de markteconomie. Daarmee ontstaat een geheel nieuwe situatie. Goederen worden niet langer geproduceerd voor eigen gebruik, maar louter om ze te verkopen. De markt wordt bepalend voor het sociale leven in plaats van andersom. Tegelijkertijd ontstaat de liberale utopie van de zelfregulerende markt.

De gang van zaken in de productie en distributie van goederen moet voortaan worden overgelaten aan dit zelfregulerend systeem. Een belangrijke vooronderstelling daarbij is, dat de samenleving bestaat uit losse individuen die zich laten leiden door het streven naar een zo groot mogelijk individueel nut. Andere vooronderstellingen zijn de aanwezigheid van het mechanisme van vraag en aanbod en van prijzen die op dit mechanisme zijn afgestemd. Het zelfregulerend systeem van de markt vooronderstelt verder de aanwezigheid van geld dat functioneert als koopkracht in handen van degenen die dit geld bezitten. De arbeid van mensen is niet langer in eerste instantie gericht op het maken van goederen die ze zelf gebruiken, maar op producten die voor geld moeten worden verkocht.

Er zijn niet alleen markten voor industriële goederen. Ook arbeid, grond en geld worden beschouwd als goederen – **commodities** in het Engels – die tegen marktprijzen verkocht en gekocht kunnen worden. Er ontstaan markten voor arbeid, grond en geld. Het gevolg van deze 'commodificatie' is dat de ordening van de menselijke samenleving ondergeschikt wordt aan het economische systeem: niet de politiek, maar de wetten van de markt maken uit wat er met arbeid, grond en geld gebeurt. De markt wetten worden daarbij gezien als natuurlijke wetmatigheden die niet verstoord mogen worden door politiek ingrijpen.

Het politieke, het morele, het sociale staat daarmee buiten spel. Laissez faire is het parool van het economisch liberalisme: laat de markt haar gang gaan! In de liberale markteconomie heeft de staat dan ook vooral als taak erop toe te zien dat de markt zich optimaal kan ontplooiën.

Deze omslag van verzorgingseconomie naar markteconomie wordt beschreven in een beroemde studie van de Joods-Hongaarse econoom Karl Polanyi die in 1934 naar Engeland vluchtte. De studie heeft als titel **The Great Transformation**, de grote verandering.⁵⁷ Polanyi laat zien dat er niets natuurlijk is aan het principe van laissez-faire. De vrije markt is geen gevolg van de natuurlijke loop der dingen, maar komt tot stand via een gericht beleid. Ze wordt afgedwongen door een grote en gedurige stroom van centraal georganiseerde en gecontroleerde maatregelen. De vrije werking ervan moet constant worden bewaakt door een leger van administrateurs. Het paradoxale is dat het pleidooi voor een minimale staat deze staat hard nodig heeft om de zogenaamde natuurlijke werking van de markt te garanderen. Het principe van laissez-faire wordt ingevoerd dankzij intensief staatsingrijpen. De beperkingen van het laissez-faire-systeem ontstaan spontaan, vanuit de samenleving.

Deze vaststelling van Polanyi vormt de sleutel naar een verrassende kijk op de mogelijke betekenis van voedselbanken voor de herwaardering van wederkerigheid en herverdeling vanuit de logica van de economie van de gift, die mogelijk opnieuw meer ruimte en betekenis krijgt.

5.3. De functie van de verzorgingsstaat

De verzorgingsstaat heeft mensen beschermd tegen de ongeremde werking van de markteconomie. Langzamerhand is deze beschermende functie omgezet in een dienstbaarheid aan de markteconomie: de sociale zekerheid wordt steeds meer tot een instrument om mensen in de orde van de markteconomie te zetten.

De overheidsgarantie op een leefbaar bestaan

“Uit een maatschappij waarin talloze werklozen in ellendige levensomstandigheden verkeerden, waarin velen zonder ouderdomsvoorziening waren en waarin hele categorieën arbeiders van een hongerloon moesten leven, had zich een samenleving ontwikkeld, waarin de overheid er voor zorg droeg dat allen verzekerd waren van een loon waarvan te leven viel. De mensen hoefden niet meer in bestendige zorg voor de dag van morgen te leven,

⁵⁷ Karl Polanyi, *The Great Transformation*, 1944

hun materiële bestaan was verzekerd – de overheid stond daar garant voor.” Zo omschrijft de Nederlandse socioloog Harry Hoefnagels de sociale vooruitgang die wordt gerealiseerd met het tot stand brengen van de verzorgingsstaat.⁵⁸

In meer dan een eeuw sociale strijd was een maatschappelijk compromis tot stand gebracht tussen kapitaal en arbeid. Dit compromis maakte het mogelijk om winsten, lonen én sociale voorzieningen tegelijk te laten stijgen. Dit ‘kapitalisme met het menselijke gezicht’ vond zijn hoogtepunt in de verzorgingsstaat. Deze situatie werd door velen heel optimistisch gedacht als een toestand van eeuwig durende welvaart. Intussen is dat optimisme flink getemperd, maar velen blijven de overheid zien als de instantie die een leefbaar bestaan moet garanderen voor iedereen. De vraag is of de overheid zichzelf ook deze functie oplegt.

De veranderende functie van sociale zekerheid

Uit bezuinigingsoverwegingen op de overheidsuitgaven is vanaf de jaren tachtig sprake van een sterke tendens tot bevriezing en verlaging van uitkeringen. Mensen die noodgedwongen langdurig zijn aangewezen op een uitkering komen daarmee in de knel – omdat de prijzen wél stijgen – en de zekerheidsgarantie van de huidige verzorgingsstaat verliest veel van haar geloofwaardigheid. Een groot aantal van de huishoudens die van een minimumuitkering afhankelijk zijn, is inmiddels door de bodem van het bestaan gezakt.

In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw vond een omslag plaats in de positie van uitkeringsgerechtigden. Een gestage vooruitgang van de uitkeringen, nivellering, een redelijke rechtszekerheid en een relatieve rust op het gebied van het tertiaire inkomen⁵⁹ maakte plaats voor een minlijjn, denivellering, ontbreken van inkomensgaranties en een veelheid van wijzigingen in de tertiaire overdrachten.⁶⁰ De verzorgingsstaat van de sociale zekerheid werd stelselmatig teruggeschoefd naar een verzorgingsstaat van de sociale hulpverlening. Materiële zekerheidsgaranties werden stap voor stap omlaag gebracht en een aantal bestaansrisico's werd weer geprivatiseerd. Over sociale zekerheid werd voortaan gesproken

58! Harry Hoefnagels, *Wat heet sociaal?*, Baarn 1983, p. 16

59! Primaire inkomens zijn inkomens die men ontvangt als beloning voor het ter beschikking stellen van productiefactoren. Het betreft loon (voor de productiefactor arbeid), pacht (voor natuur), huur en rente (voor kapitaal) en winst (voor ondernemerschap). Secundaire inkomens ontstaan door herverdeling van de primaire inkomens. Het secundaire inkomen is het primaire inkomen verminderd met inkomstenbelasting en sociale premies en vermeerderd met sociale uitkeringen en subsidies/toeslagen. Het secundaire inkomen wordt ook wel het besteedbare inkomen genoemd. Tertiaire inkomens ontstaan door herverdeling van de secundaire inkomens. Het tertiaire inkomen is het secundaire inkomen verminderd met prijsverhogende belastingen en vermeerderd met prijsverlagende subsidies.

60! Dit is de conclusie van een onderzoek uit 1988 naar de financiële positie van minima in Nederland tussen 1975 en 1987, getiteld *De smalle beurs breed uitgemeten*. Het onderzoek is uitgevoerd door M. Braams en R. Kloosterman van het bureau Regioplan te Amsterdam. De ontwikkeling dat de rijken rijker worden en de armen armer doet zich voor in alle OECD-landen. De eerdere tendens tot grotere inkomensgelijkheid heeft plaatsgemaakt voor een ontwikkeling tot vergroting van verschillen, de belastingheffing is minder progressief geworden en de armoede is toegenomen en verscherpt.

in termen van 'een toereikende sociale bescherming'⁶¹ die beperkt moest worden tot 'burgers die er echt op zijn aangewezen'.⁶²

De relatieve zekerheid van compensaties die de nationale verzorgingsstaat bood, werd vervangen door de relatieve onzekerheid van de kansen die een ieder moet zien te bemachtigen en te benutten in de scherper wordende concurrentieslag van de wereldmarkt. De sociale zekerheid werd steeds meer tot een instrument van arbeidsmarktbeleid. Stap voor stap ontstond een maatschappij waarin de bestaanszekerheid van mensen die niet meekunnen, stelselmatig werd versmald en uitgehold. De vraag is hoe lang een samenleving die ontwikkeling kan en wil verdragen.

5.4. De organisatie van maatschappelijke solidariteit

Als we over solidariteit spreken denken we meestal aan de verzorgingsstaat. En de laatste twintig jaar denken sommigen dan vooral aan de doorgesloten verzorgingsstaat. En aan de noodzaak deze een halt toe te roepen via het promoten van de eigen verantwoordelijkheid. Dat resulteert in een politieke beweging om de verzorgingsstaat te versmallen tot een waarborgstaat die alleen het naakte bestaansminimum garandeert. Het recht op bijstand verandert van een onvoorwaardelijk recht in een voorwaardelijk recht: voor het ontvangen van bijstand word je geacht iets te doen, een tegenprestatie te leveren.

De versmalling van de rechten en het dunner worden van de garanties zijn ongetwijfeld even zovele achtergronden van de opkomst van de voedselbanken. Tegelijk kan bedoelde politieke beweging of beter gezegd de maatschappelijke reactie op deze beweging ertoe bijdragen dat de anonieme, verplichte solidariteit van de verzorgingsstaat wordt omgebogen in de richting van een solidariteit die in sterkere mate berust op vrijwillige gemeenschapszin.

Ondergraaft de voedselbank de solidariteit?

Tijdens een van de expertbijeenkomsten werd gewaarschuwd dat de voedselbank er aan mee werkt dat de armoede in stand blijft en de oorzaken ervan niet worden aangepakt. De aanwezige vrijwilligers van de voedselbanken kregen het verwijt armoedebestendigers en symptoombestrijders te zijn.

61! Zie het voorwoord van de *Sociale Nota 1995*, Tweede Kamer, vergaderjaar 1994-1995, 23902, nrs. 1-2, p. 5

62! Zie *Ontwerp-regeerakkoord 1994*, Tweede Kamer, vergaderjaar 1993-1994, 23715, p. 4

Als voedselbanken een normaal en geaccepteerd instituut worden, bestaat het gevaar dat het sociaal minimum nog verder omlaag gaat en dat steeds meer mensen zijn aangewezen op aanvullingen die velen beschouwen als verfoeilijke vormen van caritas, met alle rechtsongelijkheid van dien. De aangesproken voedselbankvrijwilligers waren ontstemd over deze kritiek en zeiden er alles aan te doen om te voorkómen dat de voedselbanken zich in deze richting ontwikkelen. De vraag kan worden gesteld of dit gaat lukken.

De kritiek vanuit de anti-armoedebeweging dat de uitkering te laag is gemaakt om fatsoenlijk van te kunnen leven, werd aanvankelijk genegeerd of weggewuifd door het Rijk. Na een overdaad aan niet te ontkennen feiten werd de kritiek uiteindelijk gepareerd met de mededeling dat het sociaal minimum wél toereikend is als de gemeentelijke minimaregelingen er bij opgeteld worden. Kan over een paar jaar op soortgelijke wijze worden gezegd dat het sociaal minimum toereikend is als niet alleen de gemeentelijke minimaregelingen daarbij worden opgeteld, maar ook het voedsel dat mensen (kunnen) krijgen bij de voedselbanken?

Veel mensen zijn bang dat dit inderdaad het toekomstperspectief is en mede daarom zijn ze fel gekant tegen voedselbanken, die ondanks alle goede bedoelingen in feite de maatschappelijke solidariteit zouden ondergraven.

Is voedselbank een voorbode van wederkerige solidariteit?

Ondanks dit gevaar of beter gezegd om dit gevaar te keren is het nodig oog en gevoel te ontwikkelen voor de kansen die de voedselbank biedt. De grootste kans is dat armoedebestrijding weer iets wordt van de gemeenschap en dus niet als maatschappelijke taak weggeschoven wordt naar de overheid. De overheid kan – als ze dat wil – garanderen dat mensen een fatsoenlijk bestaansminimum hebben. Desnoods met gemeentelijk kunst- en vliegwerk als het Rijk zijn verantwoordelijkheid op een steeds lager pitje zet.

Armoedebestrijding is meer dan het verstrekken van een voedselpakket en ook meer dan het garanderen van een leefbaar inkomen. Armoedebestrijding houdt ook in dat mensen meetellen in de samenleving en mogelijkheden hebben om mee te doen. Die doelstelling kan de overheid niet in haar eentje waarmaken. Daar is eerst en vooral de samenleving zelf voor nodig. De voedselbank is een initiatief vanuit de samenleving, waarbij honderden vrijwilligers betrokken zijn. In hoeverre zijn dergelijke initiatieven de voorboden van een andere vorm van solidariteit die ontstaat in een samenleving voorbij de verzorgingsstaat?

Maakt de robuuste, maar anonieme en koude, solidariteit van de verzorgingsstaat plaats voor een minder stevige, maar wel meer persoonlijke en warmere solidariteit? Maakt gerechtigheid plaats voor barmhartigheid? Of moeten we de vraag anders stellen: grijpen mensen terug op werken van barmhartigheid nu het systeem van de gerechtigheid nalaat?

Barmhartigheid en gerechtigheid

Barmhartigheid en gerechtigheid staan dicht bij elkaar. Barmhartigheid is het opkomen voor mensen die in nood zijn en lijden aan onrecht. Dat opkomen kan gedaan worden door elk mens, in elke situatie. Barmhartigheid betonen is overigens niet mateloos en kent een grens, namelijk in de mate dat iemand een ander kan helpen zonder er zelf aan onder door te gaan. De maat van barmhartigheid wordt groter als twee mensen hun inspanningen bundelen of als een groepje mensen dat doet. Barmhartigheid kan ook een correctie zijn op gerechtigheid, zoals neergelegd in wetgeving of instituties. Een mens kan in nood komen door een wet of een instantie, en barmhartigheid werkt daarin corrigerend. In het beleid is er voor de hoogste gezagdrager ruimte om met barmhartigheid de handhaving van de wet te corrigeren: discretionaire bevoegdheid. Zie als voorbeeld de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie, die in een individuele situatie kan afwijken van de algemene lijn.

Gerechtigheid is werken aan veranderingen binnen de structuur van een samenleving of gemeenschap op zodanige wijze, dat het onrecht binnen die structuur niet meer mogelijk is en mensen weer tot hun recht komen. Het is barmhartigheid naar een maat vertaald waar allen aan meedoen: zorgen voor een goede ordening van de samenleving. Als deze ordening gaat haperen en er gaten vallen in de structuren van de gerechtigheid, zijn er mogelijk vanuit de samenleving werken van barmhartigheid nodig om nieuwe structuren van gerechtigheid op het spoor te komen.

___ Is de voedselbank een werk van barmhartigheid, en is het een aanzet tot nieuwe structuren van gerechtigheid?

___ Is de voedselbank een teken dat de samenleving op zoek is naar een economie van de barmhartigheid, een economie van de edelmoedigheid, een economie van de gift?

___ Wordt de losgeslagen geldeconomie door acties vanuit de samenleving vervangen, gecorrigeerd en getemperd door een ‘transkapitalistische economie’?

___ Groeit er vanuit de samenleving een economie die niet stoelt op het ‘hebben’, maar die drijft op waardering en zelfachting die mensen willen ontlenen aan wat ze doen?

___ Is er een economie in de maak waarin rijken zich onttrekken aan de vervalving van doelloze opeenhoping van rijkdom? En waarin ze zich maatschappelijk verdienstelijk willen maken door het delen van hun welvaart zonder daarvoor iets terug te verlangen?

___ Ontstaat er een samenleving waarin arme mensen zich (noodgedwongen) onttrekken aan de economie van de permanente consumptie?

Zouden de vermaledijde voedselbanken een eerste uitdrukking zijn van een dergelijke economie? En kunnen we daar als samenleving mee uit de voeten?⁶³ In kringen van de anti-armoedebeweging zijn initiatieven om in bovenstaande richting een duurzame oplossing te vinden voor armoede.⁶⁴

Vier soorten van sociaal-economisch handelen⁶⁵

Om de voorafgaande beschouwing over solidariteit, barmhartigheid en gerechtigheid beter te kunnen plaatsen is het nodig kort stil te staan bij het bestaan van verschillende soorten van economisch handelen. Er wordt vaak gesproken over **de** economie. Dat is niet terecht. Er blijken verschillende vormen van economisch handelen te zijn. De huidige geldeconomie is zo overheersend geworden dat ze dit besef verdrongen heeft. Verschijnselen als de voedselbank helpen om dit besef terug te brengen.

Een eerste onderscheid dat gemaakt kan worden betreft de formele en informele economie. De formele economie is de economie van wetten, procedures, regels, contracten, afspraken. De informele economie is die van handjeklap, vrijwilligerswerk, mantelzorg, opvoedwerk, weinig of geen regels, geen papieren.

Een tweede indeling is die van betaald en onbetaald. De betaalde economie is die van het betaalde werk op de vrije (arbeids)markt: loon in ruil voor arbeid. De economie van de herverdeling is ook die van arbeid in ruil voor inkomen, maar dan in de collectieve sector, en aan de uitkeringensector: inkomen bij gebrek aan werk, gezondheid, etc. De bron van deze economie is eerst verkregen via belastingheffing en die bron wordt vervolgens herverdeeld. De onbetaalde economie is die van gratis werken zonder betaling of inkomen, opvoedwerk, mantelzorg, vrijwilligerswerk.

Met hulp van deze twee indelingen ontstaan vier vakken in de economische en sociale samenleving, waar we allemaal op de een of andere manier in staan en aan meedoen. Bij het invullen hoe we deelnemen of participeren, gaat het niet om of-of, maar om en-en. Iedereen participeert op enige wijze in alle vier de economieën, tegelijkertijd en/of in chronologische volgorde.

63! Door de wereldwijde geldcrisis winnen deze controversiële denkbeelden aan werkelijkheidswaarde. Voor een uitwerking ervan zie: Peter Sloterdijk, *Zorn und Zeit*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2008. Zie ook een recent artikel van Abram de Swaan waarin hij het waanidee van de markt als enig ordeningsprincipe op de korrel neemt en afstand neemt van het marktisme, de totaalteer van de vrije markt. (NRC Handelsblad, 30 oktober 2008, p. 7).

64! Zie hiervoor onder meer een initiatief rond de Duurzame Zelfvoorzienende Sociale Coöperatie, www.sociale-cooperatie.nl

65! Deze paragraaf is ontleend aan een notitie die Hub Crijns en Lodewijk de Waal schreven ten behoeve van een conferentie van de Sociale Alliantie op 11 mei 2007 over de koersbepaling van de anti-armoedebeweging in het proces van herijking dat de verzorgingsstaat doormaakt. Wat zijn de gevolgen van ontwikkelingen als economische internationalisering, Europese integratie, vergrijzing en ontgroening, sociaal-culturele differentiatie en individualisering voor een toekomstvisie?

Economisch handelen	Formeel	Informeel
<i>Betaald</i>	<i>Economie van de ruil Markteconomie</i>	<i>Grijze informele economie</i>
<i>Onbetaald</i>	<i>Economie van de her- verdeling</i>	<i>Economie van de gift</i>

Globaal valt op te merken dat de rijksoverheid in het sociaal-economische beleid van de recente 20 jaar de formele ruileconomie heeft willen bevorderen, de formele herverdelings-economie heeft willen bezuinigen, de informele gifteconomie te weinig heeft gewaardeerd en de informele economie heeft willen bestrijden.

Bij het spreken over solidariteit en verzorgingsstaat is het handig om deze economische en sociale kaart in het hoofd te houden. De voedselbank vindt haar basis in de overproductie van de markteconomie, maar hoort qua uitvoering en uitwerking ook tot de economie van de gift.

De markteconomie heeft een uitgebreide solidariteit opgebouwd. Het doorslaan van de markteconomie ondergraaft deze solidariteit. Er vallen gaten in het net van de sociale zekerheid. Deze worden opgevangen en deels vervangen door andere vormen van solidariteit die hun oorsprong vinden in de economie van de gift.

HOOFDSTUK 6

EEN INITIATIEF VOOR ANDERE HULP

Veel bestuurders zijn van mening dat de voedselbank overbodig zou zijn als mensen beter gebruik zouden maken van de aanwezige minimavoorzieningen. Ze geven aan bereid te zijn meer aandacht te besteden aan voorlichtingscampagnes in de overtuiging dat goed gebruik van voorzieningen de voedselbank overbodig zou maken. Dit blijkt een misvatting, een te simpele voorstelling van zaken.

In de eerste plaats is het zo dat er deelnemers aan voedselbanken zijn die ook gebruik maken van minimavoorzieningen. Desondanks kunnen zij niet rondkomen. Soms willen mensen wel gebruik maken van gemeentelijke voorzieningen, maar verhinderen regels dat. Op papier is er een te hoog inkomen, maar vanwege schulden of loonbeslag is er niet of nauwelijks geld om eten te kopen.

Tijdens de expertmeetings werd er ook op gewezen dat mensen vaak liever naar de voedselbank gaan dan naar de sociale dienst. Ze geven aan dat je bij de sociale dienst als nummer wordt behandeld, dat je bedolven wordt onder formulieren en bestookt met batterijen vragen die je vaak al vele malen hebt beantwoord. Bij de voedselbank is meer tijd en krijgen mensen rust en aandacht. Vaak is er ruimte om een praatje te maken met lotgenoten als daar behoefte aan bestaat. Mensen voelen zich minder bevoogd door de voedselbank.

Een van de lessen die geleerd kan worden heeft betrekking op de aard van de hulpverlening die past bij mensen die gebruik (moeten) maken van voedselbanken om zich staande te houden in de samenleving. Is daar een andere vorm van hulp nodig dan de hulpverlening die doorgaans door de sociale dienst gegeven wordt?

Om een begin van een antwoord te geven op deze vraag is het dienstig kennis te nemen van de discussie over de presentiemethodiek die beschreven is door Andries Baart.⁶⁶ De presentie is een heel andere benadering van mensen en hun problemen dan de methodiek van de interventie die gangbaar is in de meeste vormen van professionele hulpverlening. Bij de ene methodiek staat aanwezigheid, aandacht, tijd hebben voorop; bij de andere het afgerekend worden in tijdig te leveren prestaties. Het gaat niet aan om bij voorbaat voor de ene of de andere methodiek te kiezen.

Wat we bepleiten is niet een benadering van of-of, maar een benadering van en-en: soms is de gebruikelijke interventiemethodiek de meest gepaste vorm van hulpverlening en soms past de presentiebenadering beter bij de situatie. Dat laatste lijkt vooral het geval te zijn bij mensen die om wat voor reden dan ook in de positie van buitenstaander, in de 'boot langszij', terecht zijn gekomen.

66! Andries Baart is bijzonder hoogleraar *Presentie en zorg* aan de Faculteit Geesteswetenschappen, Departement Religiewetenschappen en Theologie, van de Universiteit van Tilburg. Hij is de geestelijke vader van de presentietheorie. Zie ook Baart, A, *Introductie tot de presentiefilosofie*, 2004. De presentiebenadering heeft een eigen website: www.presentie.nl

6.1. Problemen die niet verhelpbaar zijn

“Van sommige mensen is het leven kapot. Ze zijn geïsoleerd, eenzaam en voelen zich verscheurd. Sociaal zijn ze overbodig. Anderen kijken hen met de nek aan, hebben hen opgegeven of komen misschien plichtmatig een keertje kijken.”

Zo begint Andries Baart een beknopte schets van een benadering en een theorie die hij speciaal voor deze mensen heeft ontwikkeld: de presentiebenadering en de presentietheorie. Hulpverleningsinstanties en zorginstellingen, aldus Baart, bereiken deze mensen vaak niet en kunnen ook hun problemen niet verhelpen. “De problemen van sociaal overbodige mensen zijn namelijk in hoge mate niet verhelpbaar.”⁶⁷

De vraag is in hoeverre de deelnemers aan de voedselbanken onder deze categorie mensen vallen en in hoeverre inderdaad geldt dat de problemen van deze mensen niet op te lossen zijn.

In een van de expertmeetings gaf een vrijwilliger een zeer hard oordeel over de deelnemers aan zijn voedselbank. “Ze hebben het zelf verknald, en er zelf voor gezorgd dat ze schulden hebben. Ze kunnen niet met geld omgaan, ze besodemieteren de boel als ze de kans krijgen.” Hoewel hij het met een zekere ‘liefdevolle mildheid’ zei – het waren ‘zijn’ klanten voor wie hij zich dagelijks inzette – riep zijn typering wrevel op bij andere deelnemers aan de expertmeeting. Deze gingen zich vooral afzetten tegen het idee van ‘eigen schuld’ en verzuimden in te gaan op de vraag of de ogenschijnlijk harde typering niet een grote kern van waarheid bevat. Een waarheid die veel hulpverleners en beleidsmensen niet graag horen omdat ze verandering willen brengen in de situatie van mensen, omdat ze problemen willen benoemen en aanpakken, oplossen.

Als het probleem benoemd wordt als ‘niet kunnen omgaan met geld’ is een cursus budgetteren de oplossing. Daar kunnen de hulpaanbieder en de hulpvrager concreet mee aan de slag. Als het probleem benoemd wordt als ‘niet-gebruik van minimavoorzieningen’, is ook duidelijk welke doelen er gesteld moeten worden en welke acties er moeten worden opgezet. De kwestie is echter dat de situatie van veel klanten van de voedselbanken niet verkleind kan worden tot deze benoembare en behandelbare problemen. Iedereen die de klanten van de voedselbanken kent geeft aan dat het mensen betreft met meervoudige problemen, in ingewikkelde situaties. De conclusie dat deze mensen op een andere manier geholpen moeten worden, ligt voor de hand. De vraag is of dit daadwerkelijk gebeurt en hoe dan.

⁶⁷ Andries Baart, Inleiding: een beknopte schets van de presentietheorie, in: *Sociale Interventie*, 2003, nr 2. p. 5

6.2. Voedselbanken aarzelen

Tegelijkertijd wordt uit de expertmeetings duidelijk dat veel voedselbanken gericht zijn op een vergroting en verbetering van hun professionaliteit. Ze willen bij het verlenen van hulp op dezelfde wijze gaan werken als het maatschappelijk werk en de sociale diensten. Met een werkwijze van intake, screening, dossiers, protocollen, kaders, normen, beleidsregels. Daarbij is er een tendens bij de voedselbanken om de intake uit te besteden of over te laten aan professionele hulpverleners. Deze zijn in de meeste gevallen niet verbonden aan de voedselbanken. De voedselbanken zullen de intake dan globaal beoordelen en vervolgens zelf beslissen over het toewijzen van voedselhulp. Uit onderzoek blijkt dat zo'n professionalisering aan de vrijwilligers houvast en zekerheid geeft.⁶⁸

Het biedt tevens een goede basis om serieus genomen te worden door de officiële instanties en hulpverleners. Deze benadering werpt ook zijn vruchten af: de samenwerking tussen voedselbanken en gemeentelijke sociale diensten neemt toe en wordt intenser. Aanvankelijk moesten veel sociale diensten niets hebben van de voedselbanken. Nu roept men om het hardst dat het voortreffelijke vindplaatsen zijn. De mensen die men daar aantreft kunnen dan échte, structurele hulp krijgen in plaats van de tijdelijke hulp van de voedselbank.

Er waren op de expertmeetings ook mensen die zich afzetten tegen een dergelijke professionaliseringstendens bij de voedselbanken. Zij benadrukten juist de andere werkwijze van de voedselbanken: het er zijn voor mensen, mensen in hun waarde laten, aandacht, betrokkenheid, een benadering van problemen vanuit de slachtoffers. Het zijn de trefwoorden van de door Baart ontwikkelde presentietheorie en de daaraan gelieerde praktijk dicht bij de mensen, aanspreekbaar voor allerhande problemen op een informele en open wijze. Zouden de gevestigde hulpinstanties zich daarom niet moeten afvragen wat zij moeten veranderen in hun gebruikelijke wijze van hulp verlenen in plaats van de voedselbank te beschouwen als een vindplaats van mensen waarop ze vervolgens hun gebruikelijke hulp toepassen? Is de presentiebenadering bruikbaar voor de klanten van de voedselbanken?

In de benaderingswijzen van de landelijke en lokale overheden ten aanzien van voedselbanken komt deze vraagstelling tot nu toe niet of nauwelijks aan de orde. Daar bepalen trefwoorden als 'niet-gebruik' en 'vindplaats' de definitie van het probleem en dus ook de richting waarin oplossingen worden gezocht. Dat is een te bekritisieren inperking van de situatie en problemen van mensen. Het sterke punt is wel dat ze gericht is op verandering, op handelen, op het zetten van concrete stappen. Het in hoge mate niet verhelpbaar zijn van problemen wordt niet geaccepteerd.

68! Hille Hoogland, *Voedselhulp in een land van overvloed*, Amsterdam 2006

6.3. Mensen naar het loket versus het loket naar mensen

Het idee achter de toenadering tussen voedselbanken en gemeenten is dat voedselbank-deelnemers via de voedselbank naar de gemeente geloodst kunnen worden om daar de voorzieningen te halen die ze ontberen. Voor een aantal deelnemers zal deze operatie lukken. Maar voor een aantal andere deelnemers van de voedselbanken zal het een doodlopende weg blijken. Deze mensen zijn juist gestrand op de dienstverlening vanuit de gemeente en aanverwante instanties. In plaats van de gerechtigde naar de plek te brengen waar de rechten of de toegangsbewijzen tot de rechten verschaft worden, wijst de praktijk uit dat de rechten beter gebracht kunnen worden naar de plekken waar de rechthebbenden zich bevinden. Bij een aantal voedselbanken gebeurt dat ook. Daar zijn vertegenwoordigers van de gemeente aanwezig om ter plekke dienstverlening te regelen voor deelnemers van de voedselbank. Dat vergt andere vormen van hulpverlening, andere benaderingswijzen, andere methoden.

Hulpverlening aan armen

In dit verband is het van belang kennis te nemen van een studie over **Armoede en hulpverlening**, geschreven door de Belgische wetenschapper Kristel Driessens.⁶⁹ Net als bij de presentietheorie wordt in deze studie ook vertrokken vanuit het perspectief van de arme, maar dat wordt vervolgens geconfronteerd met het perspectief van de hulpverlener. Driessens zet op een rij wat arme hulpvragers positief of negatief vinden in hulpverleningsrelaties.

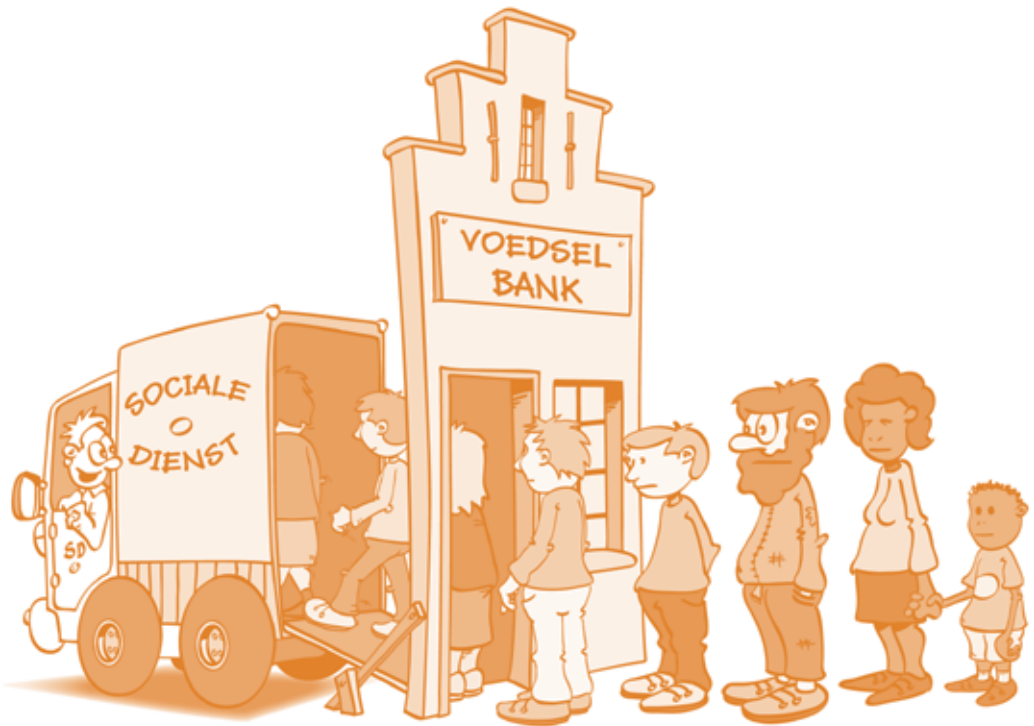
Op basis daarvan onderscheidt ze zes rollen van arme mensen als hulpvragers:

- de plantrekker
- de tijdelijke hulpvrager
- de passieve consument
- de aanhankelijke blijver
- de sturende hulpzoeker
- de bereidwillige medewerker

69! Zie voor een korte beschrijving van deze studie het artikel van Dirk Geldof en Kristel Driessens, Tijd voor aanwezigheid als voorwaarde voor duurzame hulpverlening, Kritische reflecties bij de presentietheorie, in: *Sociale Interventie*, 2003, nr. 2, p. 18-30

Ze onderscheidt ook zes rollen van hulpverleners:

- ___ de rituele zorgverstrekker
- ___ de controleur-inspecteur
- ___ de redder
- ___ de probleemplosser
- ___ de begeleider
- ___ de bemiddelaar

Vervolgens werden de rollen van de hulpvragers en de rollen van de hulpverleners met elkaar geconfronteerd. Uit het onderzoek kwam naar voren dat hulpverleners in hun relatie met arme hulpvragers veelal de rol van begeleider opnamen. Dat is iemand die persoonsgericht werkt, nabij en op basis van vertrouwen met als doel het gedrag van mensen te veranderen. En veel hulpvragers bleken zich te ontwikkelen naar de rol van bereidwillige medewerker. Dat is iemand die het hulpverleningsproces actief volgt. “In eerste instantie verkiezen hulpverleners de rol van redder, waarmee ze efficiënt kunnen optreden in crisis-situaties van tijdelijke hulpvragers. Wanneer ze daarmee positieve resultaten boeken en een vertrouwensrelatie tot stand kunnen brengen, vertonen hulpvragers wel eens de neiging om zich afhankelijk op te stellen en zich te nestelen in de rol van passieve consument of aanhankelijke blijver. De hulpverlener tracht vervolgens de hulpvragers te stimuleren om de rol van bereidwillige medewerker op te nemen, zodat hij of zij zelf de rol van begeleider kan spelen.” (p. 26)

Tot slot werd gezocht naar de hulpverleningsrelaties die het beste perspectief bieden op succesvolle hulpverlening en duurzame resultaten. Hulpverleners in de rol van ritualistisch zorgverstrekker, redder en probleemoplosser kunnen wel stabiliteit brengen in arme gezinnen, maar geen of weinig resultaten boeken wat betreft re-integratie en verhoging van autonomie. Hulpverleners in de rol van begeleider kunnen meer bereiken. Als hulpvragers hun inbreng niet aanvaarden, kunnen ze echter ook het isolement en de afhankelijkheid versterken. Het uitbouwen van een vertrouwensrelatie tussen hulpvragers en hulpverlener is daar-om van groot belang. In het verslag van het onderzoek wordt er op gehamerd dat de begeleider voldoende ruimte en tijd kan nemen voor het uitbouwen van een vertrouwensrelatie. Alleen dan kan de rollencombinatie ontstaan van begeleider (hulpverlener) en bereidwillige medewerker (hulpvragers). Uit het onderzoek blijkt dat die combinatie de meeste garantie biedt op een succesvolle hulpverlening met duurzame resultaten.

Veerkracht en zelfsturing

In het begin van deze publicatie (zie pagina 13) hebben we een kader opgenomen over de manier waarop we mensen aanduiden die gebruik maken van de voedselbank. We hebben vermeld dat we afgezien hebben van de aanvankelijk gebezigde term **gebruikers** en dat we heel bewust gekozen hebben voor de term **deelnemers**. Uit zelfrespect en om zelf greep te herkrijgen en te houden op hun eigen leven kiezen veel armen liever voor eigen oplossingen dan voor voorzieningen die hen onder voorwaarden aangeboden worden door instanties waarin ze weinig vertrouwen hebben. Om deze houding van armen goed te begrijpen en er adequaat op in te spelen is het van belang kennis te nemen van een Belgische studie over de leefwereld en de hulpverlening aan armen.⁷⁰

70! Kristel Driessens en Tine van Regenmortel, *Bind-Kracht in armoede. Boek 1: Leefwereld en Hulpverlening*, LannooCampus, Leuven 2006

De auteurs Kristel Driessens en Tine van Regenmortel beginnen met de constatering dat veel hulpverleners ervaren dat het contact met mensen in armoede stroef verloopt. In hun boek over **Leefwereld en Hulpverlening** pleiten ze voor een aanpak die tot echte, duurzame verandering leidt. Dat kan alleen als er nauw wordt samengewerkt met de mensen om wie het gaat, de armen zelf. Dat vraagt om een houding van respect van de kant van hulpverleners en beleidsmakers. Uitgangspunt is dat armoede niet uitsluitend verklaard kan worden vanuit gedragspatronen van individuele mensen die arm zijn. Armoede is mede het gevolg van de manier waarop de samenleving economisch, sociaal en cultureel is ingericht.

Armoede is ook méér dan een inkomensprobleem. Armoedebeleid moet dus meer zijn dan inkomensbeleid. Het kan niet zonder de actieve inbreng van armen zelf: hun stem en inbreng zijn wezenlijk. De kern van armoede is een gebrek aan macht en controle. Mensen in armoede hebben een veelheid aan problemen. Zij hebben in hun leven heel veel slechte ervaringen opgedaan (op school, op de arbeidsmarkt, met instanties) en doen voortdurend nog meer slechte ervaringen op. Daartegenover staan een gebrek aan positieve ervaringen. Dat maakt hen angstig en onzeker en geeft hen een gevoel van machteloosheid. Kern van de armoedeproblematiek is dat mensen en gezinnen die in armoede leven de grip op hun leven zijn kwijt geraakt.

Echte armoedebestrijding houdt in: mensen helpen om weer controle over hun leven te krijgen. Armen hebben baat bij ‘empowerment’ en dat is méér dan ‘zelf verantwoordelijkheid nemen’: ga niet uit van tekorten en tekortkomingen van mensen, maar van hun kracht. En van vertrouwen tussen hulpverleners en hulpontvangers. Armen willen geen hulp waar ze zelf geen invloed op hebben: zij willen zelf grip hebben of weer krijgen. Hulp die duurzame resultaten afwerpt vertrekt vanuit de veerkracht en de zelfsturing van armen en versterkt deze. Dat is de les van deze Belgische studie die tot stand is gekomen in directe samenspraak tussen mensen in armoede, hulpverleners en vrijwilligers.

Voedselbank en dienstverleners hebben elkaar nodig

Wat leren deze praktijkonderzoeken ons over de relatie tussen gevestigde hulpverleningsinstanties en voedselbanken?

In de eerste plaats dat men van elkaars werkwijzen kan leren en elkaars manier van werken mogelijk nodig heeft om de eigen methodieken aan te vullen of bij te stellen. Een sociale dienst die de voedselbank louter ziet als een vindplaats om in contact te komen met mensen die ze anders niet bereikt, zal in haar dienstverlening aan deze personen falen. Tenzij ze zich verdiept in de werkwijzen die de voedselbanken hebben ontwikkeld om het vertrouwen van hun klanten te winnen. Een voedselbank die de sociale dienst en andere dienstver-

leners buiten de deur houdt, zal haar deelnemers mogelijk kunnen voorzien van voedsel in crisissituaties, maar zal er niet in slagen mensen te helpen duurzame oplossingen te vinden voor hun problemen.

De tweede hiermee samenhangende les is dat onderkend en erkend wordt dat de voedselbank deel uitmaakt van een veelal informeel netwerk van dienst- en hulpverlening dat vaak heel dicht bij de armen zelf staat. In hoofdstuk 3 (paragraaf 3.6) is aangegeven hoe een **netwerk rond het leven** inhoud en vorm gegeven kan worden, opdat het aansluit bij de werkelijkheid van mensen die deelnemer zijn aan een voedselbank.

EPILOOG

Anders anders

Gesprekken en discussies met direct betrokkenen dwingen tot het bijstellen en nuanceren van gevestigde beelden en opvattingen. Ook ten aanzien van de voedselbanken en de mensen die er gebruik van moeten maken. En eveneens voor de wijze waarop de anti-armoedebeweging, de reguliere hulpverlening en het overheidsbeleid hiermee omgaan.

In deze publicatie wordt twijfel opgeroepen over de eenduidigheid – schande dat zoiets nodig is! – waarmee het verschijnsel voedselbanken wordt benaderd. Ook in dit geval is de werkelijkheid meerduidig. Het geven van een enkele duiding voor een verschijnsel lijkt goed voor een duidelijk en consistent beleid. Het is echter de vraag of enkelvoudigheid de werkelijkheid recht doet. De mensen die in deze werkelijkheid staan, de mensen van langszij, geven aan dat dit niet het geval is: er is meer dan één duiding nodig en daarmee ook meer dan één beleidskoers. Een inhaalbeleid volstaat niet, blijft te zeer aan de oppervlakte.

Mensen die gebruik (moeten) maken van de voedselbank worden vaak gezien als:

- achterblijvers
- als mensen die niet mee kunnen in het normaal geachte
- patroon
- als mensen die voor de samenleving niets opleveren,
- die alleen maar geld kosten
- als mensen die niet renderen

Ook hier beperkt enkelvoudigheid de blik op de werkelijkheid van deze mensen en daarmee de wijze waarop met deze werkelijkheid en deze mensen wordt omgegaan. De neiging bestaat alleen te kijken naar wat er mis is met deze mensen, waardoor ze achterop zijn geraakt. De nadruk in de aanpak ligt op het toeleiden van deze mensen naar het gemeentelijk re-integratie- en armoedebedrijf waarmee de uitvallers weer opgenomen kunnen worden in het normale systeem. In deze publicatie spreken wij bewust over mensen van langszij.

Het gaat niet louter en alleen om mensen die achterop zijn geraakt of uit de boot van het gangbare zijn gevallen. Het gaat ook om mensen die door het leven op een ander spoor zijn gestapt of gezet. Velen van hen zouden wellicht graag terugkeren naar het oude spoor. Maar ze bevinden zich nu op een nieuw, een ander spoor, in een andere boot, die veel water maakt en mogelijk dreigt te zinken. Het is een boot die niet achterop, maar die langszij vaart en die door zijn ergerlijke en storende aanwezigheid de boot van het gangbare dwingt zijn koers te wijzigen.

We hebben geprobeerd de werkelijkheid te benaderen vanuit het perspectief van de mensen van langszij: kritisch meedenkend! We hebben geprobeerd duidelijk te maken dat een meerduidige definitie van de situatie nodig is. Deze meerduidigheid mondt uit in beleidsadviezen die breder en dieper zijn dan de beter-gebruik-maken-van-reguliere-voorzieningen-adviezen waartoe andere studies over voedselbanken zich doorgaans beperken.⁷¹

71! Een voorbeeld hiervan zijn twee recente voedselbankstudies van Regioplan die vertrekken vanuit de vraagstelling van niet-gebruik en daarmee hun analyse en adviezen beperken.

_L. Desain e.a. *Klantenanalyse Voedselbanken*, Regioplan publicatienr. 1398, Amsterdam, maart 2006

_M. Blommesteijn, *Belangrijkste bevindingen onderzoek klanten van voedselbank gemeente X*, Regioplan publicatienr. 1545, Amsterdam, mei 2007

Die bredere blik, die meerduidigheid én de twijfel die daardoor wordt opgeroepen zijn de kracht van de benadering van onderop, vanuit de mensen zelf. Deze publicatie is bedoeld om deelnemers, vrijwilligers, anti-armoedegroepen, hulpverleners en bestuurders aan het denken te zetten. Wat wordt er gedaan en wat moet gedaan worden om iedereen een leefbaar bestaan te garanderen én mogelijkheden om dat bestaan zelf inhoud en vorm te geven?

Het verschijnsel voedselbanken heeft veel beleidsmakers en hulpverleners tot het besef gebracht dat veel anders moet in het beleid, uitvoering en hulpverlening. Aan dat besef hebben we met zelfverzekerde twijfel nog een inzicht toegevoegd: dit anders moet hier en daar toch anders, willen we armoede de baas worden en blijven. Dat inzicht hebben we uitgewerkt in korte verhandelingen over voedselproductie en voedselzekerheid, over het consumeren van goederen en het omgaan met schulden, over veranderingen in de verzorgingsstaat en andere vormen van solidariteit, over hulpverlening en het behandelen van problemen die niet verhelpbaar zijn, over vrijwilligerswerk, eigen verantwoordelijkheid en zelfsturing.

Aansluitend bij dit laatste thema willen we tot slot het belang onderstrepen van contacten tussen lotgenoten. Deelnemers aan voedselbanken en andere burgers die in een situatie van armoede verkeren, kunnen elkaar het verhaal van hun leven vertellen, vanuit hun positie van langzij. Niet om elkaar in deze positie te bevestigen, maar om tot een politisering van hun situatie en hun ellende te komen in plaats van deze ellende geheel en al te verindividualiseren. Niet om in medelijden met elkaar te verzwelgen of te blijven steken, maar om ellende om te zetten in sociale kritiek.

Naast alle andere noodzakelijke veranderingen is deze omslag in het denken en het doen van de armen zelf een noodzakelijke stap om armoede de baas te worden en de baas te blijven.

Bijlage

INTENTIEVERKLARINGEN OP HET GEBIED VAN SAMENWERKING TUSSEN GEMEENTEN EN VOEDSELBANKEN

In deze bijlage worden enkele voorbeelden gegeven van intentieverklaringen die afgesloten zijn of binnenkort afgesloten worden over de samenwerking tussen gemeenten en voedselbanken.

Intentieverklaring Amsterdam

In januari 2007 hebben het bestuur van de Voedselbank Amsterdam (VBA) en de toenmalige wethouder Werk en Inkomen van de gemeente Amsterdam, de heer A. Aboutaleb, een intentieverklaring ondertekend voor de duur van vier jaar. Hierin is de samenwerking van de Voedselbank met de gemeente en instellingen voor maatschappelijke dienstverlening vastgelegd.

DE ONDERGETEKENDEN:

De Wethouder Werk en Inkomen de heer A. Aboutaleb en het Bestuur van de Voedselbank Amsterdam vertegenwoordigd door de voorzitter de heer T. Fransman.

Overwegende dat:

— de Gemeente Amsterdam en de Voedselbank Amsterdam een overeenkomstige doelstelling hebben om de Armoede onder de bevolking van Amsterdam te bestrijden.

— beide partijen zich vanuit de eigen verantwoordelijkheid voor deze doelgroep inzetten. De gemeente middels het inzetten van inkomensondersteunde maatregelen en re-integratie instrumenten. De Voedselbank Amsterdam door het bieden van noodhulp middels voedselpakketten om in de eerste levensbehoefte te voorzien.

— partijen zich actief inzetten, om de zelfredzaamheid en perspectiefrijke uitstroom naar reguliere hulpverlening van de gebruikers van de Voedselbank te bevorderen.

Spreken de intentie uit:

— het gebruik van inkomensondersteunende voorzieningen en re-integratietrajecten te stimuleren.

— samen te werken om zo de gezamenlijke doelstelling, de gebruikers van de Voedselbank (weer) in contact te brengen met de reguliere hulpverlening, te realiseren.

— de samenwerking met de stadsdelen en hulpverlening tot stand te brengen om een efficiënte doorgeleiding van de cliënten van de Voedselbank te bevorderen.

— zo nodig het huidige aanbod van de reguliere hulpverlening zodanig aan te passen dat de groep beter bereikt wordt. Stadsdelen, Voedselbank en centrale stad zoeken daartoe naar nieuwe vormen van publieke en private samenwerking. Een voorbeeld daarvan is het Maatjesproject.

— er aan bij te dragen dat de intakers van de Voedselbank worden opgeleid en hiermee de deskundigheid bij de uitgiftepunten van de Voedselbank wordt verbeterd. Zodat een eenduidige beoordeling van de aanvragen zal plaatsvinden. Zo kan verwijzing naar voorliggende inkomensvoorzieningen en reguliere hulpverlening

direct beoordeeld en uitgevoerd worden.

— systematisch informatie te verzamelen bij de intake van het profiel van degenen die zich tot de Voedselbank wenden, van de achterliggende redenen en eventuele belemmeringen om van het reguliere aanbod gebruik te maken.

— de vertrouwensband tussen Voedselbank en de doelgroep te respecteren. De samenwerking wordt op zodanige wijze vormgegeven dat die vertrouwensband niet wordt geschaad. De Voedselbank zal actief op die voorzieningen wijzen en duidelijk maken dat bij gebruikmaking van de Voedselbank tijdelijkheid uitgangspunt is.

Intentieverklaring Woensdrecht

Op 1 oktober 2008 hebben de gemeente Woensdrecht en de Stichting Goed Ontmoet (de voedselbank in de regio Roosendaal) een intentieverklaring ondertekend. De regionale voedselbank wil soortgelijke intentieverklaringen afsluiten met alle gemeenten in haar werkgebied. Inmiddels is dat ook gebeurd met de gemeente Roosendaal. De tekst van de intentieverklaring met de gemeente Woensdrecht luidt als volgt:

— Stichting Goed Ontmoet geeft voedsel- en goederenhulp aan inwoners van Woensdrecht die hiervoor zelf geen of onvoldoende financiële middelen hebben. De doelstelling van de stichting is het voorzien in de meest basale behoeften van minderbedeelden in de Nederlandse samenleving, in het bijzonder West-Brabant.

— Het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Woensdrecht waardeert het vrijwilligerswerk van Stichting Goed Ontmoet en onderschrijft haar doelstelling.

— Daarbij stelt het college als voorwaarde aan Stichting Goed Ontmoet dat bij het realiseren van haar doelstelling blijvend afstemming en aansluiting wordt gezocht bij het beleid van de gemeente op het gebied van inkomensondersteuning en schuldhulpverlening.⁷² Het gezamenlijke doel van gemeente Woensdrecht en Stichting Goed Ontmoet is dat inwoners van Woensdrecht (weer) zelfstandig kunnen functioneren en participeren in de (lokale) maatschappij.

^{72!} Het onlangs afgesloten convenant tussen de voedselbank en de gemeente Roosendaal heeft dezelfde tekst, behoudens de volgende zin die op deze plek is toegevoegd: "Deze afstemming en aansluiting wordt verder uitgewerkt en vorm gegeven in de netwerkaanpak armoede van de gemeente."

Intentieverklaring Eindhoven

In juli 2008 is in Eindhoven een convenant gesloten tussen het Preventie Informatie Team (PIT) van de gemeente Eindhoven en het bestuur van de Stichting Voedselbank Eindhoven en omstreken.

CONVENANT PIT & VOEDSELBANK

Partijen:

1. Het Preventie Informatie Team (PIT) van de gemeente Eindhoven, bij dezen vertegenwoordigd door het afdelingshoofd, te weten dhr. Ton Sprangers.
2. Stichting Voedselbank Eindhoven e.o., vertegenwoordigd door de voorzitter, te weten dhr. Pieter Tankink.

Betrokken partijen overwegen het volgende:

- ___ in Eindhoven leeft circa 11% van alle huishoudens op bijstandniveau;
- ___ in totaal komt dat neer op circa 10.000 huishoudens;
- ___ ruim 10% van de burgers met een laag inkomen is van geen enkele inkomensondersteunende maatregel op de hoogte;
- ___ gemiddeld 30% van de burgers met een laag inkomen maakt van geen enkele regeling gebruik;⁷³
- ___ PIT heeft de opdracht het niet-gebruik van bovengenoemde regelingen en voorzieningen tegen te gaan en (moeilijk bereikbare) doelgroepen te bereiken;
- ___ de Voedselbank Eindhoven is een organisatie die door het verstrekken van voedselpakketten een vorm van noodhulp biedt;
- ___ de Voedselbank is een vindplaats voor PIT.

Partijen hebben een gezamenlijk belang om te komen tot afspraken ten behoeve van kwetsbare burgers die geen of onvoldoende gebruik maken van het recht op regelingen in het kader van het armoedebeleid en overige voorzieningen. Zij maken daartoe de hieronder beschreven afspraken.

Artikel 1: Doelstelling

Met de inzet van dit project tracht PIT de doelgroep door middel van een proactieve benadering te bereiken, om zodoende te kijken of we een bijdrage kunnen leveren aan een structurele oplossing van hun problemen.

---

⁷³ Bron: Eindhovense armoedemonitor 2006

Er is overeenstemming over het feit dat een (mogelijke) structurele oplossing van de problematiek van de doelgroep start met moeilijkheden op materieel gebied. PIT kan hierin een rol spelen.

Doel:

“De (aankomende) klanten van de Voedselbank maken gebruik van hun recht op regelingen en voorzieningen”.

Artikel 2: Inwerkingtreding en looptijd

Dit convenant wordt afgesloten voor de periode van 01-09-2008 tot 01-07-2009.

Artikel 3: Uitgangspunten samenwerking

Er wordt een koppeling gelegd tussen het verstrekken van een voedselpakket en de dienstverlening van PIT. Uitgangspunt is dat nieuwe en bestaande klanten van de Voedselbank worden verwezen naar PIT.⁷⁴

Klanten van de voedselbank zullen altijd toestemming moeten geven om hun naam en adresgegevens ter beschikking te stellen van het PIT team. Wanneer dit wordt geweigerd zal de voedselbank zich moeten beraden op voortzetting van de hulpverlening.

Artikel 4: Inzet gemeente/PIT

PIT stelt capaciteit (budgetconsulenten) beschikbaar om de klantgroep te bezoeken. Met aangemelde klanten wordt een eerste afspraak gemaakt voor een screening bij de Voedselbank.

Afhankelijk van de situatie van de klant, wordt zondig een tweede afspraak gemaakt voor een huisbezoek. PIT neemt adviezen van de Voedselbank ter harte, maar blijft te allen tijde de regie houden over de eigen dienstverlening.

Artikel 5: Inzet van de Voedselbank

De Voedselbank informeert de klant en verwijst deze naar de betrokken medewerkers van PIT. De Voedselbank neemt de adviezen van PIT ter harte, maar blijft te allen tijde de regie houden over de eigen dienstverlening.

---

^{74!} Verwijzing zal in een aantal situaties niet plaats vinden. Uitzondering blijft de groep die geen geldige verblijfstitel heeft. Persoonlijke situaties kunnen tevens aanleiding zijn om niet tot verwijzing over te gaan.

Artikel 6: Overlegstructuur

Er worden een aantal vaste overlegmomenten afgesproken:

___ Budgetconsulenten PIT en screeners Voedselbank, eenmaal per maand ca. 30 minuten.

___ Preventiemedewerker armoedebeleid PIT en bestuur Voedselbank, eenmaal per 6 weken, ca. 45 minuten.

Artikel 7: Evaluatie

Gedurende de looptijd zijn er drie evaluatiemomenten, namelijk:

___ Tussentijdse evaluatie d.d. 18-12-2008

___ Tussentijdse evaluatie d.d. 16-04-2009

___ Eindevaluatie d.d. 13-07-2009

Landelijke intentieverklaring

Begin november 2008 was een landelijke bijeenkomst gepland over de samenwerking tussen voedselbanken en gemeenten. Deze bijeenkomst is door omstandigheden uitgesteld tot begin december 2008. Het is de bedoeling dat er tijdens deze bijeenkomst een intentieverklaring wordt ondertekend door de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, wethouders van een aantal gemeenten waar een voedselbank is en vertegenwoordigers van voedselbanken. Door een voorbereidingsgroep is een concepttekst ontworpen, die als volgt luidt:

DE ONDERGETEKENDEN:

De staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de heer A. Aboutaleb, wethouders en vertegenwoordigers van voedselbanken

Overwegende dat:

___ Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, gemeenten en Voedselbanken een gezamenlijk streven hebben om de gevolgen van armoede te verlichten en mensen duurzaam uit de armoede te helpen.

___ Alle partijen zich vanuit de eigen rol en verantwoordelijkheid voor deze doelgroep inzetten.

___ Om rond te kunnen komen mensen optimaal gebruik moeten maken van alle (gemeentelijke) voorzieningen waar zij voor in aanmerking komen.

___ De klant centraal staat en samenwerking tussen de voedselbank en de gemeente daar aan bijdraagt.

Spreken de intentie uit:

___ Dat gemeente en de voedselbanken zich actief inzetten om de participatie, de perspectiefrijke uitstroom naar reguliere hulpverlening en de zelfredzaamheid van de gebruikers van de voedselbanken te bevorderen.

___ Samen te werken om het gezamenlijk streven om mensen duurzaam uit de armoede te helpen en armoede te verlichten te realiseren.

___ Het gebruik van (gemeentelijke) voorzieningen en re-integratietrajecten te stimuleren.

___ De vertrouwensband tussen Voedselbank en de doelgroep te respecteren.

De samenwerking wordt op zodanige wijze vormgegeven dat die vertrouwensband niet wordt geschaad. De voedselbank zal haar klanten actief op (gemeentelijke) voorzieningen wijzen die bijdragen aan een structurele oplossing voor de gebruikers van de voedselbank omdat gebruikmaking van de voedselbank een tijdelijk uitgangspunt is.

___ Dat voedselbanken, waar mogelijk en gewenst, gefaciliteerd zullen worden door gemeenten.

___ Samen actief op zoek te gaan naar goede voorbeelden van samenwerking tussen voedselbanken en gemeenten en deze ook actief onderling uit te wisselen en te verspreiden.

SOCIALE ALLIANTIE

Eind 2000 hebben de anti-armoedebeweging en haar bondgenoten besloten hun krachten beter te bundelen en de verzamelde inzet meer gericht toe te spitsen op een beperkt aantal programma's. Dat gebeurt in de *Alliantie voor sociale rechtvaardigheid*, korthedshalve meestal aangeduid als de *Sociale Alliantie*. In gezamenlijk overleg worden concrete actiepunten voor de korte termijn geformuleerd en worden trajecten uitgezet om de gestelde doelen te bereiken. Dit gezamenlijk kader is verwoord in het manifest *Het Sociaal Offensief* (2000) en verder uitgewerkt in twee vervolgmantesten: *Hoogste tijd voor sociale zekerheid* (2002) en *Meetellen en Meedoen* (2006).

De Sociale Alliantie is een thematisch netwerk: er wordt in een open en flexibele structuur samengewerkt op basis van gezamenlijk geformuleerde centrale thema's.

Vertrekpunt zijn de eigen activiteiten die de afzonderlijke organisaties ontwikkelen ten aanzien van de brede maatschappelijke problematiek van verarming en verrijking. De meerwaarde van de Sociale Alliantie is dat ze deze afzonderlijke activiteiten thematisch met elkaar verbindt. Jaarlijks wordt een serie Alliantiedagen georganiseerd rond actuele onderwerpen. Daaraan wordt deelgenomen door enkele honderden kaderleden en kartrekkers van lokale groepen en organisaties.

Met ingang van 2001 is gestart met een jaarlijks overleg tussen de coördinerend bewindspersoon voor armoede in het kabinet en de Sociale Alliantie met als inzet om op basis van een gezamenlijke sociale agenda concrete werkafspraken te maken en wederzijds inspanningsverplichtingen aan te gaan.

Het initiatief tot de vorming van de Sociale Alliantie werd genomen door: anti-armoedeproject Aanpak, CNV, FNV, Humanistisch Verbond, Humanitas, Raad van Kerken, Sjakuus. Intussen maken veertig landelijke en provinciale organisaties deel uit van de Sociale Alliantie en via deze organisaties een veelvoud van lokale en regionale groepen.

Secretariaat:

DR. RAF JANSSEN

Veldstraat 37 | 5988 AK Helden

Telefoon 06 50202921

Email via info@stichtingclip.nl

Website www.socialealliantie.nl

‘DE GEMEENTE WERKT VANUIT DE VRAAG WAAR JE RECHT OP HEBT. DE VOEDSELBANK KIJKT NAAR WAT IEMAND NODIG HEEFT.’

De ervaringen, denkbeelden en adviezen in deze publicatie worden gedragen door deelnemers aan en vrijwilligers van voedselbanken. Zij deden hun zegje in expertmeetings en interviews. Andere personen en groepen die deel uitmaken van de brede anti-armoedebeweging voorzagen een concept van commentaar. Met deze werkwijze leveren we een publicatie ‘van onderop’.

Er worden lessen gegeven voor de lokale praktijk.

Enkele suggesties:

- ___ snellere en meer respectvolle hulpverlening*
- ___ betere afstemming tussen alle organisaties waarmee minima te maken hebben*
- ___ verbetering van de verhouding tussen gemeenten en voedselbanken*
- ___ versterking van de positie van mensen met schulden*
- ___ meer aandacht voor preventie*

Ongebruikelijke en mogelijk ongemakkelijke vragen worden in ‘Armoede de baas!?’ niet geschuwd.

- ___ wat zegt voedselhulp in Nederland over de gangbare hulp die mensen krijgen van officiële instanties?*
- ___ zijn voedselbanken een nieuwe vorm van solidariteit van de samenleving voor mensen met financiële problemen?*
- ___ wat leren de voedselbanken de samenleving over productie, distributie en consumptie van voedsel?*

Het zijn vragen die de maatschappelijke discussie over voedselbanken verder kunnen brengen dan de thema’s waarop het debat zich nu toespitst.

En een oproep om iets vaker en scherper in de spiegel te kijken die het verschijnsel voedselbanken aan ons allen voorhoudt.

SOCIALE ALLIANTIE
www.socialealliantie.nl

p/a Stichting CliP
Postbus 133 | 3500 AC Utrecht
info@stichtingclip.nl

ISBN/EAN 978-90-78353-07-2

